

כולנו פה אחד

השלטון קובע
את הטון בתקשורת

שדולת המו"לים בכנסת העור הדק של העיתונאים המלכוד של הפרסומות הפרובוקטיביות

כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת נחום ברנע • כרמית גיא • מרדכי קרמניצר • ירון אזרחי • יחיעם ויג • דן כספי • רפי מן • עמוס נוי • ארן ליביו • תמר גופמן • שחר אבירי • גילי דרובי-היישטיין • אבנר מולכו • חנן עמיאור • אורלי בריקמה • שני איבל • ארנון לוי • אודי פרלו • עוזי בנימין

6 המסע נגד החוק: שדולת המו"לים בבנסת **ארן ליבי**

10 הקול האחר: השיח התקשורתי הפך לאחיד **כרמית גיא**

12 ציפור הנפש: סף הסובלנות של העיתונאים **תמר גוטמן**

15 מורה הלכה: על חיים צדוק **מרדכי קרמניצר**

16 כוחה של דעת הקהל העולמית **ירון אזרחי**

18 אין גדר הפרדה: מעבר וגולטורים לשוק הפרטי **שחר אבירי**

20 המילון הישן: בזכות עיתונאות אובייקטיבית **מרדכי קרמניצר**

22 הכי נמוך שיש: פרסומות פרובוקטיביות **גילי דרובי הישטיין**

29 תיוה: האגדה על העיתונות השמאלנית **יחיעם ויץ**

30 שיחת העיר: האם "ככל העיר" פוגל ימינה? **חנו עמיאור**

34 קודא מן השורה **עמוס נוי**

36 דיירי משנה: מעמד הפריילנסרים **אבנר מולכו**

38 דעת הקהל **שחר אבירי, אודי טרלו, ארנון לוי, ארן ליבי**

40 עין בינלאומית **רפי מן**

42 כשהחרב על הצוואר: חרטה במלוויזיה החינוכית **אורלי בר-קיימה**

44 המכתב שלא היה: אמינות העיתונות המקוונת **שני איבל**

45 מסיבת עיתונאים: **דן כספי על נחום ברנע**

46 אירועי תקשורת

הכותרות הולמות ללא רחם: "דיונים אצל ראש הממשלה במאמץ למנוע ממהפיגוע", "יחולקו גולות נגד קרינה גרעינית", "ישראל תגיב בנשק גרעיני על תקיפה עיראקית כימית או ביולוגית שתגרום לאבירות רבות", "נגיף האכזריות השחורות המסוכן ביותר – התפטר האחראי לטיפול במגיפות משום שנרחחה המלצתו לחסן את כל האוכלוסייה עכשיו", "סוללת חץ הוצבה במרכז הארץ כדי לקדם פני התקפה אפשרית מעיראק", "ארה"כ תשגר לישראל סוללות פטרויט לפני תחילת מתקפתה על סראם חוסיין". הכותרות מתמצות בדיוק רב את המידע שמופיע בגוף הידיעות, המידע אף הוא מדויק משום שהוא נשען על עובדות מוצקות, ובכל זאת, יש משהו לא לגמרי תקין כפרקטיקה העיתונאית המניפה לחלל הציבורי פטריות אימה כאלו.

עיתונאים הם לעולם מכשירים בידי אינטרסנטים להפיץ מידע שבו הם מעוניינים וליצור אווירה רצויה להם בציבור. עיתונאים העושים את מלאכתם נאמנה כורקים את המידע שנמסר להם, מבקשים תגובה אצל הנוגעים בדבר ומעבירים את הנתונים שאספו לידיעה הוגנת, המשקללת גם את מניעייהן של הנפשות הפועלות. התהליך הזה לעולם אינו מושלם בגלל אילוצים של זמן, מגבלות סובייקטיביות, קשיים אובייקטיביים, ובגלל הטבע האנושי הגורם לכך שאין שני בני-אדם הרואים אותה תמונה באופן זהה.

כאשר מושאי הדיווח העיתונאי הם מהלכים מדיניים ובטחוניים דרמטיים, הנעשים במסגרת של איתותים למרינה אויבת, בעיתוי של ערב מלחמה – מגבלותיהם של כללי המשחק הנהוגים בסיקור העיתונאי בולטים פי כמה. במצבים כאלה, העיתונאים מועדים יותר שאת למניפולציות של גורמים בעלי עניין. מבלי דעת הם עלולים להיות כלי משחק בידי השלטון, או בידי גורמים בינלאומיים המעורבים בהתרחשות הדרמטית, המבקשים באמצעותם להעביר מסרים ולעורר הלהיטה מסוים. המלכוד שבו מצויים העיתונאים מעיק במיוחד, משום שהידיעות שהם מפרסמים מעוררות בהלה, משליטות תחושה של מלחמה קרבה ובאה, ומשפיעות לדעה על אורח חייו של הציבור כולו.

אולי תהיה מתקפה אמריקאית על עיראק ואולי לא. אם תהיה, אולי תותקף ישראל בטילים ואולי לא. אם תותקף, אולי ינחתו בתחומה ראשי נפץ כימיים וביולוגיים ואולי לא. אם ינחתו, אולי יגרמו נזק ואולי לא. אם יגרמו נזק, אולי תגיב ישראל ואולי לא. אם תגיב, אולי בנשק קונבנציונלי ואולי לא. לעיתונאים אין לכאורה ברירה אלא לדווח כבר עתה על מכלול האפשרויות הנה, מה גם שכל הידיעות המוזכרות לעיל שיקפו התרחשויות ממשיות. מה שחסר בהן היתה קריצה לקהל: קחו בחשבון שאנחנו, העיתונאים, משמשים במקרה הזה אמצעי לחילופי שדרים בין ירושלים, ושינגטון ובגדאד. קחו בחשבון שהתרחישים המאיימים שהידיעות שלנו נסכות עליהם – הם רק אפשרות, לא בהכרח ודאות.

עוזי בנימין

מוזכר המערכת: ארנון לוי
השוער: אפרת כלוססקי
דפוס: הניר העתיקה
כתובתנו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בנימין
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
"ענין: פרופ' ירון אזרחי, משה נביש
עריכה וראפית: שמואל דה
עריכה לשונית: סיכל רחוטל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91046
טלפון: מערכת 025300866
מונים ומנהלה: 025667989
1-800-202222
פקס: 035488633

אמצע חודש אוגוסט הורה הכתב לענייני מפלגות של קול-ישראל, ירון דקל, לחברת "ביפר" להעביר את כל ההודעות שמתקבלות עבורו ליורשו (הזמני), מיכאל טוכפלד. בכך סיים דקל 17 שנים של סיקור המערכת הפוליטית בישראל, שתחילתן בשירותו הצבאי בגליציה"ל והמשכן ברדיו, בערוץ 2, שוב ברדיו, ובמקביל בערוץ הראשון, כפרשן פוליטי. הוא זונח את הפוליטיקה הישראלית לטובת התפקיד העיתונאי הנכסף ביותר ברשות השידור – כתב הרדיו והטלוויזיה בווינגטון.

17 שנים הן המון זמן. אם לא בעיתונות – בפוליטיקה. מבין חבריה הכנסת שטוראי (בסריר) דקל פתח בהם את הקריירה, נותר רק קומץ: אריאל שרון, שמעון פרס, יוסי שריד, דוד לוי. בעיקר דוד לוי. אחרים באו במרוצה, אהוד ברק, למשל, או אמנון שחק, ונפלו באותה מהירות. אחרים, כמו רענן כהן, טיפסו לאט, בעבודת נמלים, ואחוז בטולם בכל כוחם. דקל ארב לכולם. חמוש במיקרופון, בויכרון פנומנלי לשמות, למספרי טלפון ולציטוטים מן העבר, והעיקר, בסקרנות בריאה, סקרנות של ילד, ליווה אותם דקל מנאום לנאום, ממניפולציה למניפולציה.

התחום הפוליטי, יותר מכל תחום אחר, מצטיין בהפקת כמיות אדירות של דיסאינפורמציה. דקל הצליח להיות אמין יותר ממקורותיו, אתגר לא פשוט כשהשקר כל-כך מפתה וקל להשגה. הסתובב בכל החצרות הפוליטיות, ואף על פי כן לא הפך לכתב חצר. צבר הרבה כוח, אבל נזהר מלהשתמש בו למטרות זרות.

ברכות השנים הוא הפך למוסר. ממעמד כוח נהנים עיתונאים אחרים, עתירי ותקי: זאב שיף, למשל, הפרשן הצבאי של "הארץ", או שמעון שיפר, הכתב המריני של "ידיעות אחרונות", או סבר פלוצקר, הפרשן הכלכלי של אותו עיתון, או אהוד יערי, פרשן ערוץ 2. המחיר הוא ברד-כלל קנאתם וטינתם של הקולגות. אין עלבון כבוד יותר, אישי יותר, במקצוע הקפריזי הזה מהסקופ התורן של הכתב המתחרה.

דקל התגבר, למרבה הפלא, גם על המכשול הזה. הכתבים המתחרים סלחו לו על חריצותו היתרה, על הטלפונים שקיבלו מעורכיהם באישון לילה עם השאלה המעצבנת, איך הרדיו משדר את הידיעה המרעישה הזאת, ואצלנו אין אף מלה. אף מלה סלחו לו על ערבותו, על שמילא את ערוצי השידור בקולו ובבשורותיו, ממש בבוקר עד חצות הלילה ושוב למחרת, כגודש שמסוגל לשתק אפילו את השפן של אנרג'יזור. סלחו לו על שליטתו בחומר, על רהיטותו, על זריזותו. הוא הצליח לשלוף מעמיתו משהו שהם לא ידעו שיש בהם: יכולת לפרגן.

עד כאן השבחים. מכאן – הבעיה. לדקל (כמו לכותב שורות אלה, ולאחרים) היתה, ועדיין יש, בעיה מתחום הסיקור הרפואי: הוא בא במגע עם מערכת חולה, והמחלה שחיא לוקה בה מירבקות. כמוהו כאדם שאכל במשך שנים ממחכת, ולא ידע שבכל ארוחה שהוא אוכל הוא מתקדם עוד צעד אחד לקראת הרעלת עופרת.

את המחלה המידבקת הזאת נוהגים לכנות "ציניות". ציניות, כלביות, בתרגום מילולי, היא השקפת עולמם של הציניקים, כת ביוון העתיקה שהפכה את הלעג, הזלזול וגסות-הרוח להשקפת עולם.

אין פוליטיקה בלי ציניות, לא בישראל ולא במדינות מתקונות יותר. הציניות הפוליטית נולדת מהפער בין מטרתו המוצהרת של הפוליטיקאי – להציל את המולדת – לבין סדר-העדיפויות האמיתי שלו, שממוקד בדרך-כלל בעצמו: מהפער בין המעטפת האדיריאולוגית, המוסרית, הנקייה, לבין חייו האמיתיים, מלאי הכתמים, של הפוליטיקאי: מהפער בין מה שאומרים כדי להיבחר לבין מה שעושים כדי להיבחר; מהפער בין השאיפה לנצח, בכל מחיר, לבין ההכרח להתפטר.

מי שזקוק לתזכורת עד כמה הפוליטיקה צינית – ומצחיקה – מוזמן לשוב ולצפות, בפעם המיידוע-כמה, בסדרת הטלוויזיה הבריטית "יס, מיניסטר", שמשודרת פעמיים בכל ערב בערוץ 23. בטלוויזיה שלי, לפחות, אין תוכנית חכמה יותר, מבודרת יותר.

נחום ברנע

... ואם אתה סתם ציניקן

הציניות נלעגת, מקוממת, מכוערת, אבל לגיטימית: היא מאפשרת את הפשרה, את ההשלמה. פוליטיקאים נטולי ציניות אוחזים זה בגרונו של זה, עד לשיתוק גמור של מערכות השלטון; פוליטיקאים צינים מתפשרים והולכים קרימה.

אבל אנחנו מדברים לא על המחלה, אלא על ההידבקות ממנה. הציניות, כשהיא מירכבת, טומנת בחובה כמה סיכונים מקצועיים. הראשון הוא אובדן היכולת להבחין בסטיית-התקן, בחדש, במפתיע. מכיוון שנקודת המוצא היא, כדברי קוהלת, הבל הבלים הכל הבל, מה שהיה הוא שיהיה, כל שינוי נפסל מראש כחזיון תעתועים, כפאטה מורגאנה. דקל הסרקסטי נותן את הטון, והכתבים האחרים עושים כמיטב יכולתם להיות עוד יותר דקל ממנו.

הקורבן האחרון של ציניות-העדר היה ראש עיריית חיפה, עמרם מצנע, שהחליט לדלג על כמה שלבים בדרך למעלה, ולהציג את מועמדותו לראשות מפלגת העבודה. בתקשורת האלקטרונית הוא התקבל בקיתונות של לעג. אפשר היה להבין את ממרי הלעג אילו יריביו של מצנע היו, נניח, דוד בן-גוריון ומנחם בגין. אבל מול בן-אליעזר ורמון, אנשים שאינם גדולים מהחיים, מותר גם לראש עיר לשאוף לגדולות.

הלעג ביטא, קרוב לוודאי, גם את הלקח המר שהפיקו עיתונאים מסיקורם של מועמדים קודמים שהחליטו לכבוש את המדינה בסערה, ביניהם יצחק מרדכי, אמנון שחק, אהוד ברק. כולם מעדיפים עכשיו ללכת על בטוח, להגן על עצמם מראש מכל נפל. אף אחד לא רוצה להיות פראיר, בעיקר לא עיתונאים. אם הם, העיתונאים, שגו בעבר, מצנע ישלם את המחיר. והוא נבע מעוד סיבה, נסתר: כעס על שהמועמד העניק את הסודי (הלא רבים, אגב; אין למצנע הרבה מה לומר) לאחרים, קודם לכתבים המקומיים של ערוץ 1 וקול-ישראל בחיפה, ואחריכך לרן שילון מערוץ 2. זה היה בלתי נסלח.

בלהט הלעג מאבד הסיקור את המחויבות הראשונה שלו, לתת לכל מועמד חדש, לכל רעיון חדש, את מה שהאמריקאים קוראים היום שלו בכית-המשפט. עניין של הגינות, בגרות, אולי גם שכל ישר. עובדה היא שבחרי מפלגת העבודה, עלי-פי הסקרים לפחות, מצפצפים על הפרשנים הפוליטיים ומבקשים לבחון את המועמד החדש ברצינות.

פעם שאלתי עיתונאי, מוקני המקצוע, מדוע פרשן מסוים, איש חכם ומבריק, געשה תמוץ כליכך בשנים האחרונות.

"הוא הגיע לשלב בחיים שבו שונאים כל דבר שזו", אמר.

למה אתה מתכוון? שאלתי.

"לחוסר החשק להוסיף עוד שם חדש לפנקס הטלפונים, לשנן שמות של דוכרים חדשים, עוזרים חדשים, לחזר, לרובב, להתלהב, להתאכזב."

הציניות, מסתבר, היא תאומתה הסיאמית של העצלנות.

דקל הוא, כמוכונ, סיפור אחר. הוא חרוץ כמו שר. הציניות שלו אחרת: היא גל-ציניקית. היא מיועדת לשאת חן, לומר: שום דבר לא באמת רציני, בוודאי לא הפוליטיקה. הכל משחק.

הוא מחזיק בארכיונו אוצר בלום, 17 שנים של הקלטות פוליטיות, ציטוטים, אינסרטים. כאשר פוליטיקאי קם ומצהיר משהו חדש, מפתיע, שולף דקל את הקלטת מארכיונו, ומשמיע אותה לפוליטיקאי הנבון, ויחד אתו לציבור הנהגים בפקק. אתה, שאמרת כך וכך, שואל דקל בשירדור, איך אתה אומר עכשיו כך ואחרת.

הפוליטיקאי מזויע. הוא לא ציפה שירדפו אותו פתאום קולות מן העבר. הוא מתחיל לתרץ תירוצים. באולפן חוגגים: הכנסנו לו. ובתוך החגיגה הולך לאיבוד העיקר: המצב שהשתנה, הניסיון שנרכש, הפוליטיקאי שהחכים. העקביות חשובה, המהות לא חשובה. דקל לא רק לועג לחידוש, הוא גם כופה על הפוליטיקאי לברוח ממנו.

אחריכך סופקים כולם כפיים ושואלים, למה אנשים טובים לא הולכים לפוליטיקה, למה הפוליטיקה שמרנית כליכך, פחדנית כליכך, נטולת תעוזה, למה היא בורחת מכל חידוש, למה מדינה כליכך מתחכמת מתקשה להרים ראש רווקא בתחום החשוב ביותר לקיומה.

עוד מעט יגלה ירון דקל שאותן שאלות שואלים גם בושינגטון. שם זה הרבה יותר ציני, והרבה יותר מצחיק. מהו רענן כהן בהשוואה לג'ורג' וו' בוש.

לדקל (כחו)

לכותב שורות

אלה, ולאחרים) היחה, ועדיין יש,

בעיה מתחום הסיקור הרפואי:

הוא בא במגע עם מערכת חולה,

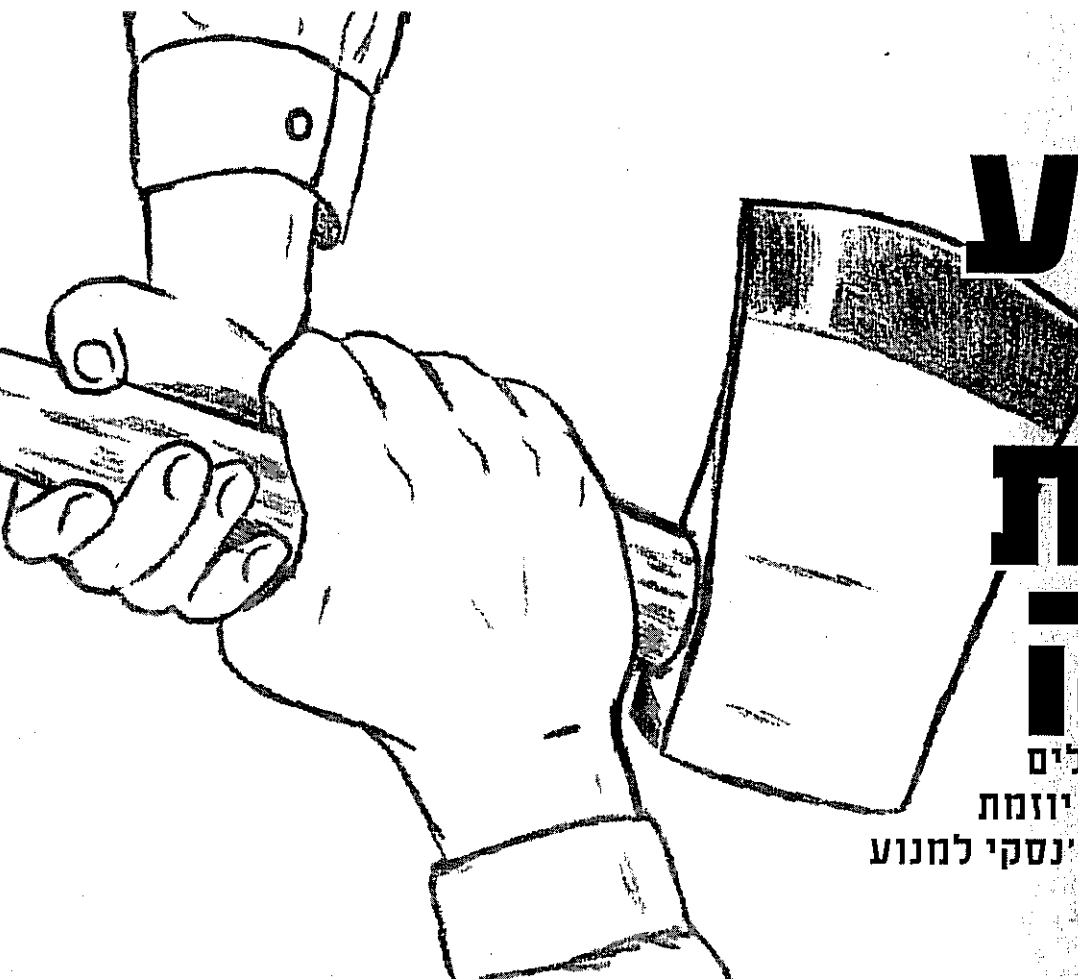
והמחלה שהיא לוקה בה מידבקת.

כמוהו כאדם שאכל במשך שנים

ממחבת, ולא ידע שבכל ארוחה

שהוא אוכל הוא מתקדם עוד צעד

אחד לקראת הרעלת עופרת

המסע נגד הצעת החוק

כך פעלה שדולת המו"לים
בכנסת כדי לטרפד את יוזמת
יובל שטייניץ ותמר גוז'נסקי לחנוע
ריכוזיות בתקשורת

ארן ליביו

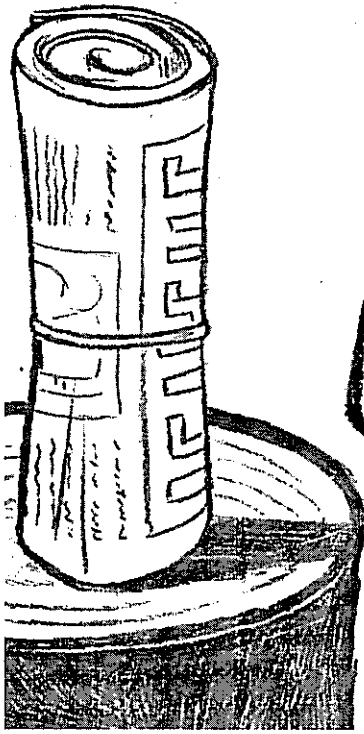
החשש הגדול ביותר של בעלי העיתונים ונציגיהם, שהגיעו למשכן הכנסת ב־23 ביולי לרגל ההצבעה המתוכננת בוועדת הכלכלה על הצעת החוק של חברי הכנסת יובל שטייניץ (ליכוד) ותמר גוז'נסקי (חד"ש) למניעת מונופולים וריכוזיות בתקשורת, היה שההצעה תצליח למצוא את דרכה להצבעה במליאה לפני יציאת הכנסת לפגרה יומיים לאחר מכן. במשך יותר משנתיים עמלו בעלי העיתונים על טרפור הצעת החוק, כאשר מרב מאמצייהם היו מרוכזים בחברי ועדת הכלכלה. ערב לפני הריון האחרון בוועדה הצליחו להגיע ליעד הדרושי: שמונה מכין 15 חברי הוועדה הוריעו על התנגדותם להצעת החוק.

אלא שמתנגדי החוק לא רצו להשאיר דבר לידי המקרה. הרוב הרחוק שהסתמן בוועדה עדיין עלול היה להתמוסס בשל היעדרותו של מי מחבריה, או שינוי דעתו של אחר ברגע האחרון. בחודשים שלפני הריון המכריע קיימו נציגי המתנגדים, ובראשם מו"ל "הארץ" עמוס שוקן וסמנכ"ל "ידיעות אחרונות" ג'ון אנגל, עשרות פגישות עם חברי הוועדה ועם ראשי הסיעות בכנסת, כשהם נעזרים בשירותיה של יועצת התקשורת עליזה גורן, שנשכרו במשותף על־ידי שלושת היוזמים הגדולים וכן על־ידי חברת החדשות. אט־אט הצליחו המתנגדים לכרסם בתמיכה הראשונית בהצעת החוק, שעברה (בשעתו עדיין כשתי הצעות חוק נפרדות של שטייניץ וגוז'נסקי) ברוב גדול בקריאה טרומית ובקריאה ראשונה. האחרונים לשנות את דעתם היו נציגי סיעת העבודה, שהחליטו סופית להתנגד להצעת החוק רק ערב הריון בוועדה.

שאר התומכים בחוק התגלו כאנונימיים יותר לפיצוח. חברי הליכוד נתפסו על־ידי חברי השדולה כאבורים בשל קרבתם לשטייניץ, חברי המפד"ל לא משו מעמדתם, ואת מניעיהם של נציגי ש"ס בוועדה, יצחק גאגולה ויצחק וקנין,

התקשו הלוביסטים לפענח, אך התחושה הכללית היתה שבסופו של דבר הם יצביעו בעד ההצעה. את עיקר תקוותיהם להטות קול נוסף לכיוונם ביישורת האחרונה תלו המתנגדים בח"כ אברהם רביץ (יהדות התורה), שנתפס כמתנגד. בפגישות עם שוקן, אנגל והלוביסטים הביע רביץ הבנה לטענות המו"לים ודאגה מפני פגיעה אפשרית בחופש העיתונות, והתחושה היתה שניתן יהיה לשכנע אותו להתנגד לחוק. אלא שהמתנגדים לא לקחו בחשבון שני מכשולים: העובדה שרביץ, בניגוד לכמה חברי הכנסת אחרים, לא היה מוראג במיוחד משאלת דימויו בתקשורת הארצית החילונית; והעובדה המכרעת עוד יותר, שמקום מושבו של רביץ במליאת הכנסת היה, במקרה, סמוך מאוד למקום מושבו של שטייניץ. יוזם החוק הנמרץ מטעם הליכוד, שגם כך דאג להגיב על כל שיחה של המו"לים עם אחד מחברי הוועדה בשתיים משלו, לא היה צריך להתאמץ כלל כדי לשכנע את רביץ בעת ישיבתם המשותפת במליאה.

מה ששטייניץ ורביץ לא ידעו הוא שבמהלך נסיונות השכנוע האחרונים של אנשי סיעת העבודה, התגלה למתנגדי החוק במפתיע כי רביץ כלל לא אמור היה לשבת בוועדת הכלכלה. במסגרת ההסכמים הקואליציוניים שנערכו לאחר בחירתו של אהוד ברק לראשות הממשלה בשנת '99, ניתן למפלגות החיריות והערכיות ייצוג יתר בכמה מוועדות הכנסת, כפיצוי על אי הכללתן בממשלה ובתמורה לתמיכתן בברק. רביץ, לפיכך, ישב בפועל בוועדה על תקן נציג העבודה. כאשר הרבר התגלה, הופעל על אנשי העבודה לחץ כבר להחליף את הח"כ הסורר בנציג שיצביע בהתאם לעמדת המפלגה. "בוקר הריון בוועדה צלצל אלי אפי אושעיה, יו"ר סיעת העבודה, ושאל אותי, 'איך אתה מצביע היום?', משחזר רביץ את הדחתו. 'אמרתי לו שעוד לא גיבשתי דעה סופית, אבל שיש לי נטייה לתמוך בחוק. ואז הוא אמר לי, 'תראה, אתה יושב על הכיסא שלנו, אז אם אתה מצביע אתנו, אני מוכן שתישב בוועדה, אבל אם לא, אז אני נורא מצטער, אבל אנחנו מחליפים

איור: דוד גויני

היתה בגדר תוכנית פעולה מסודרת ומוסכמת, אך אין ספק כי עמיד הודיע על כוונותיו במסדרונות הכנסת לפני הכניסה לשיבת ועדת הכלכלה, ואיש לא הביע התנגדות לכך. שוקן, לפחות, גם אינו מוצא בכך דופי. "אני לא יודע מה זה קשריו החברתיים", הוא מסביר. "בחברה הישראלית היום המונח חבר הפך להיות רחב מאין כמוהו. כל אחד הוא חבר. יכול להיות שזה נכון, אבל אני לא התרשמתי שאם הוא חבר של בורג, זה עוד לנו במיוחד. אני הרי ביקשתי כל הזמן להיפגש עם בורג, ואפילו את זה לא הצלחתי. את מה שעמיד אמר לי על חברותו עם בורג, אגב, הוא אמר גם על עוד אנשים. זה גם לא נראה לי פסול. היום חברות הפכה להיות משהו שלילי, פעם חבר היה משהו חיובי."

השאלה היא אם החלטות פרלמנטריות אמורות להתקבל על בסיס חברות אישית או על סמך שיקולים מקצועיים. אם מישהו מתרברב על חברותו עם אנשים, זה לא נראה לי רציני. זאת ממש לא היתה השיטה שלנו.

עליזה גורן: "אם זה קרה, אני מצטערת על זה. זו לא שיטת העבודה שלנו". לא צריך להיות חסיד של יובל שטייניץ כדי לחוש איינזוחות קלה נוכח הטקטיקות שבהן עשו מתנגדי החוק שימוש. הצעת החוק של שטייניץ וגו'נסקי, שאיחרו את הצעותיהם הפרטיות לקראת הריון בוועדת הכלכלה להצעה אחת, כללה פריקים העוסקים בהגבלת הריכוזיות בעיתונות הכתובה, ככללי פרסום עניינים הקשורים לעסקיו של בעלי העיתון, ובהגבלות על בעלויות צולבות של עיתונים ושליטה באמצעי תקשורת אחרים. הסעיף מעורר המחלוקת ביותר בהצעת החוק קובע כי עיתון המוגדר כמונופול בתחום העיתונות היומית הכתובה בעברית (משמע: "ידיעות אחרונות") ייאלץ לנקוט צעדים לצמצום שליטתו בשוק, ולא – יפורק לשני עיתונים נפרדים.

המסע נגד הצעת החוק כלל תרגילים פרלמנטריים כמון אלה שתוארו, הצגת נתונים מוטה בפני חברי הכנסת, שגבלה לעתים בדיסאינפורמציה של

אותך. שאלתי אותו בפליאה אם דווקא בעניין הזה יש להם הצבעה סיעתית, והוא אמר שכן."

קרה בעברי שהצבעת נגד עמדת העבודה?

בוודאי. עד אותו יום אני לא ידעתי בכלל שאני יושב על הכיסא שלהם. לא הרגשתי מחויב להם אף פעם, והם גם מעולם לא אמרו לי כלום.

שאלת למה דווקא בנושא הזה הם מחליפים אותך?

לא, זה לא היה כליכך רלבנטי בשלב הזה והייתי בטוח שלא תהיה לו תגובה. אני הרי ראיתי את הלוביסטים בעבודה שלהם.

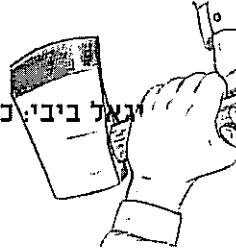
אושעיה מצדו אמר כי העבודה פשוט ניצלה את ההזדמנות להחזיר לעצמה את הנציגות בוועדה שעליה ויתרה בשעתו. "חברותו של רביץ בוועדה היתה פרי הסכם קואליציוני בין ברק לחרדים ולערבים", הוא מסביר. "כרגע שראש הממשלה לא מטעמנו, אין מבחינתנו שום סיבה להמשיך את ההסכם הזה. אם רביץ היה מקבל את העמדה שלנו בהצבעה הזאת, הוא לא היה מוחלף באותו יום, אבל היינו ממשיכים לחפש סיבה להחליף אותו באופן קבוע."

החלפתו של רביץ (באופיר פינס) בהסתייגות בפועל רוב למתנגדי החוק בהצבעה בוועדה. בקרב כלל חברי הכנסת, לעומת זאת, נותרה תמונת המצב בלתי ברורה, בשל התמקדות המתנגדים בשכנוע חברי ועדת הכלכלה. הנחת העבודה של המתנגדים היתה שהזמן פועל לטובתם, ושפעולות השכנוע שלהם יצליחו גם אצל שאר חברי הכנסת, אם רק תינתן להם ההזדמנות לדבר על לבם. לפיכך היתה דרושה תוכנית גם למקרה של תפנית מפתיעה בהצבעה בוועדה או ניסיון של שטייניץ לבצע מחסף במליאה עוד לפני היציאה לפגרה. במקרה כזה תכנן תומר עמיד, אחד הפעילים שכלוביסטים, לשוחח באופן אישי עם יו"ר הכנסת, אברהם בורג (מהתומכים הקולניים ביותר בהצעת החוק), ולבקש ממנו "בשם חברותם", כהגדרתו, לא להעלות את הנושא להצבעה. הן עליזה גורן והן עמוס שוקן, יש לציין, מכחישים בתוקף כי כוונתו של עמיד

ממש, וניצול העובדה שחלק גדול מכלי התקשורת התעלמו מהצעת החוק כליל, או סיקרו אותה בצורה לא אוהדת. מצד שני, רצוי לבחון כוונותיהם גם את טענותיו של שטייניץ, שעליהן כלל מסע השתדלנות לחצים ואיומים מצד בעלי התקשורת, וכן מערכת תקשורתית של שכר ועונש, שבמסגרתה קיבלו מתנגדי החוק סיקור אוהד, ואילו תומכי החוק סבלו מיחס שלילי. לטענות אלה לא נמצא ביסוס ממש.

אחת התופעות שעוררו תמיחה בקרב חלק מחבריה הכנסת היתה פעולתם המשותפת של בעלי העיתונים, במיוחד מ"הארץ" ומ"ידיעות אחרונות", נגד הצעת החוק, בשוק הנחזה לתחרות. לכך נוספה טענה שהושמעה עליידי כמה מתומכי החוק, כאילו ההלוואה בסך עשרה מיליון דולר, שנתן "ידיעות אחרונות" ל"הארץ" בשנת 1990 כדי לכסות את הפסדי העיתון "חדשות", הפכה למעשה את "הארץ" לתלוי ב"ידיעות אחרונות" מבחינה כלכלית (שוקן מכחיש בתוקף טענה זו).

בעוד שטענות על שליטה נראות מופרזות, הרי שבכל הנוגע לתיאום אין ספק שהעיתונים פעלו כגוף אחד. "כרמה האישית אני נפגשת רק עם עמוס שוקן", מספרת תמר גז'נסקי. "השיחה הראשונה היתה ביוזמתו, ובסימונה הוא הודיע לי, 'אנחנו נילחם נגד החוק שלך'. אני כשלעצמי תמחתי למה הוא עוסק בבעלויות הצולבות, כשהוא עצמו לא בעל עניין בזה. לאחר זמן גיבשתי את הצעת החוק ונפגשתי עם שוקן שוב. באותה פגישה הוא לא אמר לי את עמדתו. שאלתי אותו מה דעתו שאפנה לעיתונים הגדולים האחרים, והוא אמר לי, 'אין צורך, אני אדאג לזה'. אותי המשפט הזה הרדים. מאז, בכל פעם שהיה גלגול נוסף של הצעת החוק, אני מעבירה לו את האינפורמציה, ומוזה אני מבינה שזה עובר לכולם."

נמצאת בקשיים, ובכל העולם הולכים לקראת התקשורת ולא נגדה. מעבר לכך, יש בהצעת החוק סעיפים לא הגיוניים. לפרק עיתון שמגיע לחמישים אחוז לשניים, זה פשוט לא הגיוני. יש גם סעיף שמדבר על תיאום שיווקי וגם מערכת. נראה לי שמציעי החוק לא נתנו את דעתם למצבים שזה יוצר. נניח שבמצב מלחמה, ראש הממשלה מכנס את העורכים – לפי החוק המוצע זה אסור. רק לפני פחות משנה עבר תיקון 25 לתוק הבזק, והנה, עוד לא נגמר היישום של החוק הקודם, וכבר מופיע חוק חדש שהופך את הקודם ללא רלבנטי. וזה הרי לא מצב שכולם חוגגים. 'תבל' נמצאת בפשיטת רגל, 'ל' ערוצי זהב' יש חובות של שני מיליארד שקל. אנחנו משק במצב של מיתון חריף, ובמקום לעזור להם לצאת מזה, מפריעים להם."

איך הגיבו חבריה הכנסת לטיעונים האלה?

מבין מציעי החוק, אני מרגישה גמישות אצל תמר וקשיחות אצל יובל. בקשר לשאר חבריה הכנסת, הרושם שלי הוא שאנחנו מצליחים לשכנע אותם. הם מבינים שהחוק לא נכון, לא רצוי, ועלול להביא להתמוטטות כלכלית של העיתונים."

גם עמוס שוקן סבור שמצא אוזן קשבת במשכן. "היה לי הרושם שאזנם של לא מעטים מהאנשים היתה כרויה לשמוע את העמדה שהצגנו, והם ראו את הצדק בחלק מהדברים שאמרנו. כתוצאה מזה באמת חלו גם שינויים בהצעת החוק. היו בהצעה הזאת דברים מופרכים לגמרי, בעיקר בכל הנוגע לאיסור על קשרים עסקיים מסחריים ומתן שידורים על-ידי עיתון אחד לאחר, וזה צומצם בהצעה המתוקנת. האזינו גם לטענות שלנו הנוגעות לאחזקות בחברות הכבלים, וכמוכן בכל הנוגע לפיצול 'ידיעות אחרונות'."

יגאל ביבי: כל חברי כנסת פוחד מה יקרה אם הוא יצביע בעד הצעת חוק כזו. ישמיצו אותו בעיתון או לא ישמיצו אותו

חיכאל איתן: אני אישית לא שמעתי מאף אחד על איומים ישירים שהופנו כלפיי

למה בעצם אתה צריך לעשות את הלובי של 'ידיעות אחרונות'?

אני לא חושב שזה לא תקין. אמרתי לחבריה הכנסת שכמציאות הנוכחית הפיצול פשוט לא מתבקש. יש הרי גם היום לממונה על ההגבלים העסקיים סמכות לבקש פיצול אם הוא מחליט שיש בכך צורך, ואני לא רואה פה איוושהי בעיה שמתפתחת, להפך. 'ידיעות' הרי מפסיד מהכוח שלו. אני מאמין שלאורך זמן, כוחות השוק מסדירים את המצב בצורה משביעה רצון.

חבריה הכנסת חלוקים ביניהם כאשר למידת ההשפעה של הלחץ של בעלי העיתונים. כולם מכחישים כי הם עצמם חשו מאוימים, אולם חלקם טוענים שעצם כוחם של העיתונים, כמו גם התלות של חבריה הכנסת בהם, יוצרים זיקה בעייתית. "המחשבה על איך זה עלול להשפיע עליהם בעתיד, למה להסתכסך עם גורמים בעלי עוצמה, קיימת אצל כל חברי כנסת", מעיד מיכאל איתן (ליכוד). "אני אישית לא שמעתי מאף אחד על איומים ישירים שהופנו כלפיו". לדברי נעמי חזן (מרצ), "בישיבות של ועדת הכלכלה היתה נוכחות מאוד מסיבית של כל מיני אינטרסנטים. זה משפיע על כולם כרמה מסוימת, אבל אתה לא יכול לדעת בדיוק איך זה משפיע."

גם יגאל ביבי ואברהם רביץ מודים בקיומו של חשש: "כל חברי כנסת פוחד לגבי מה יקרה אם הוא יצביע בעד הצעת חוק כזו", אומר ביבי. "ישמיצו אותו בעיתון או לא ישמיצו אותו? אין ספק שיש בזה סיכון. היו בפירוש חברי כנסת שזה השפיע עליהם, והיו גם כאלה שאמרו לי את דעתם". רביץ: "שמעתי על חברי כנסת ששינו את דעתם. היתה להם רעה מגובשת, והם שינו אותה בגלל לחצים. שאלתי אותם מה קרה, והם אמרו לי, 'מה אנחנו צריכים להתחיל אתם? הם רמזו לי בצורה מאוד ברורה שלחצו עליהם ושהם החליטו לא להסתבך עם אנשים עם כליך הרבה כוח'."

מן העבר השני ניצבים חבריה הכנסת הטוענים כי הטענות על לחצים הן עורבא פרה. "אני שמעתי את זה כרכילות, אבל אני חושבת שיש סתם עזות מצח לטעון את זה כלפי העיתונים", אומרת נחמה רונן (מפלגת המרכז). "זו דמגוגיה

בפגישות של שוקן, אנגל והלוביסטים עם חבריה הכנסת הועלו הטענות המרכזיות של בעלי העיתונים נגד החוק, תוך התמקדות בפגיעה בחופש העיתונות הכללי מצד אחד, ובעיתונות סקטוריאלית, המשתייכת למגזר שאותו מייצג כל אחד מחבריה הכנסת, מצד שני. "שוקן ואנגל דיברו נגד הטענות של שטייניץ", נזכר רביץ. "הם דיברו על הנזקים שהחוק יעשה לעיתונות הגדולה והקטנה. הם הביאו לי כדוגמה את 'יתד נאמן', ועוד עיתונים חרייים שבועיים, שמורפסים בכתבידפוס של העיתונות הגדולה, ואמרו שלפי החוק זה יהיה אסור". "נפגשתי פעמיים עם שוקן ואנגל, יחד עם הלוביסטים", מוסיף יגאל ביבי (מפד"ל). "הם טענו שהחוק רחב מדי, שהוא יהרוס את התקשורת, שגם כך לא מלקקת היום רבש. חלק מהדברים שכנעו אותי, במיוחד בנוגע להפצה משותפת של עיתונים כמו 'מקור ראשון'."

בעוד שלחלק מהטיעונים לגבי כלליותו של החוק ופגיעתו בשוק התקשורת יש בסיס, הדוגמאות שניתנו לחבריה הכנסת לוקות בחוסר דיוק מובהק. הצעת החוק של שטייניץ וגז'נסקי קובעת במפורש כי ההגבלות המפורטות בו יחולו אך ורק על עיתונים היוצאים שלוש פעמים בשבוע או יותר. לטענת שטייניץ, הטעות אינה מקרית. "בכל משך הרצת הצעת החוק הייתי צריך להילחם בדיסאינפורמציות של הלוביסטים", הוא אומר. "לדתיים אמרו ש'הארץ' לא יוכל להפיק את 'מקור ראשון'. זה לא נכון, כי החוק לא חל על שבועונים. לרוסים אמרו שזה 'מוטט את 'וסטי', גם אחרי שהסכמתי לשינוי בחוק כך שהוא לא יחול על תקשורת ברוסית. עם החרדים דיברו על פגיעה בשבועונים החרדיים, למרות שכאמור, זה לא חל בכלל על שבועונים. זה משקף את שיטות הפעולה שלהם."

מעבר לטיעונים הסקטוריאליים עסקו מרבית שיחות השכנוע דווקא בטעמים הכלליים יותר, שבגינם יש, לדעתם של בעלי העיתונים, להתנגד לחוק. "אני חוששת שהחוק הזה עלול להביא להחלשה דרסטית של העיתונאים ולפגיעה בעצמאות הסיקור שלהם", מפרטת עליזה גורן. "התקשורת היום

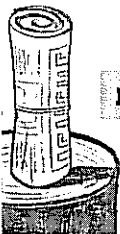
זולה. לא נמצא אחר שאמר שזה קרה באמת, והסיבה שזה נשאר בגדר רכילות זה כי לא היה דבר כזה". מיכאל קליינר (חידות) מוסיף כי "יובל טען שלוחצים על ח"כים, אבל דווקא הוא זה שניסה להפציר כי ללכת אתו. הסכרתי לו שעם כל הסימפטיה שלי אליו, אני אצביע נגדו. אמרתי לו שוו הצעת חוק כולשביקיית, שמתאימה לגו'נסקי אבל לא לו. יובל בכל זאת בא מהשמאל, וכנראה כל מי שהיה בשמאל נהיה נגוע בחיירק הבולשביקי".

אחד הנושאים שעלו בדיון הציבורי סביב החוק ונקשרו בהתמקחות, כביכול, בין "ידיעות אחרונות" לבין חלק מחבריה הכנסת שתמכו בחוק, היה הפסקת פרסום מדורו של מרדכי גילת ב"מוסף לשבת" של "ידיעות". תחילה נטען כלפי העיתון כי הרבר נעשה כדי לרצות את תומכי החוק, בתמורה לביטולו או ביטול חלק מסעיפיו. טענה זו הוכחשה נמרצות הן על-ידי עורך העיתון משה ורדי, והן על-ידי חבריה הכנסת. במקביל פרסם העיתונאי יואב יצחק ידיעה ב"מעריב" כאילו ח"כ זהבה גלאון (מרצ) הודיעה לשטייניץ כי סיעתה תתמוך בהצעת החוק שלו, אלא אם כן יוחזר לעיתון מדורו של גילת – דבר שיוכל להתנגדות מרצ להצעת החוק.

יוסי שריד אינו מכחיש כי מרצ התרעמה על ביטול מדורו של גילת, אך מרגיש כי מורת הרוח לא נקשרה להצבעת הסיעה על הצעת החוק. "אני רואינתי בנושא וציניתי את מורת רוחי מהעניין, ואני מגיח שהאנשים הרלבנטיים [ב'ידיעות אחרונות'] נחשפים לתקשורת", מבהיר שריד. "מעבר לזה לא נקטנו שום פעולות אקטיביות. נכון שחשכנו שהרושם שנוצר הוא בעיית. העיתונות הרי גורא רגישה לכל העניין של מראית עין, עד שזה מגיע אליה. היתה מראית עין שבעיצומו של המאבק על החוק הזה, שמקורו, לפחות

לנושא כלל, ואילו "גלובס" הפקיד את הסיקור השוטף בידי של הכתב צבי לביא, שלא הסתיר את התנגדותו הנחרצת להצעת החוק. ב"הארץ", יש לציין, ניכר ניסיון כן לסקר את הנושא באופן הוגן וענייני. כתבים ב"ידיעות אחרונות" הודו, שלא לייחוס, כי על אף שלא קיבלו כל הוראה מפורשת להימנע מעיסוק בנושא, היה ברור להם כי עדיף להימנע מכך. "החוק הזה עורר אצלנו בעיקר מבוכה", מודה כתב בעיתון. "היה ברור שזה נושא שעדיף לא לגעת בו כדי לא להסתבך".

הרוגמה הבולטת ביותר לסיקור הבעיית של הצעת החוק הגיעה לאחר הישיבה האחרונה של ועדת הכלכלה, שהסתיימה בלא הצבעה וכאשר שטייניץ מסכים לשקול תיקונים בכל הנוגע להסדרים הפורמליים של פירוק עיתון, במקרה הצורך. למרות שמבחינת הליכי החקיקה לא אירע למעשה דבר, פרט לרחיית הדייונים למושב הבא של הכנסת, מהפרסומים ב"ידיעות אחרונות" וב"גלובס" ניתן היה להבין כאילו הסעיפים המתייחסים לפירוק עיתונים ירדו סופית מן הפרק. "ח"כ שטייניץ עיקר מההצעה את הסעיף המחייב עיתון שהגיע לתפוצה של חמישים אחוז להתפצל לשניים", נקבע בכותרת המשנה של הדייון ב"ידיעות אחרונות"; "גלובס" הרחיק לכת עוד יותר והכריז בכותרת הידיעה כי "נמחקה הצעת החוק לכפות פירוק של 'ידיעות אחרונות' לשני עיתונים נפרדים", ובכותרת המשנה: "התנגדות מקיר לקיר בוועדת הכלכלה הביאה את יובל שטייניץ למחוק את הצעתו 'אחת ולתמיד', כדבריו". גם בגוף הכתבות, במיוחד ב"ידיעות אחרונות" וב"גלובס", הורגשו עמדותיהם של מתנגדי החוק, וכל הציטוטים מיישבת הוועדה היו מפי המסתייגים ממנו, גם כאשר היה מדובר באישים (כמו מיכאל איתן) שתמכו בהצעת החוק באופן כללי

נחמה רונן: הטענות על לחצים שהופעלו הן דחוגיה זולה. לא נמצא אחד שאמר שזה קרה באמת

יובל שטייניץ: בכל משך הרצת הצעת החוק הייתי צריך להילחם בדיסאינפורמציות של הלוביסטים

והסתייגו מנקודה מסוימת בה. כתב "גלובס" אף טען כי "עמדת כל חברי הוועדה היתה שלילית ובסגנון תקיף", טענה שרוב המרחק בינה ובין מה שהתרחש בפועל בישיבה (בתגובה לפנייתו של שטייניץ התפרסם ב"גלובס" יום לאחר מכן ראיון עמו, ובו תימן את אי-הדיוקים, לשיטתו, ביריעה המקורית). ב"מעריב" וב"הארץ" היה הסיקור מדויק הרבה יותר, אף כי גם מכתורת הידיעה ב"הארץ" ("שטייניץ חזר בו מהצעתו לפירוק 'ידיעות'") ניתן היה להבין בטעות כאילו מדובר במשיכת הסעיף הרלבנטי מהצעת החוק, ולא בכוננות לאפשר גמישות מסוימת בהחלתו.

"יש משהו חשוד בכך שבפעם הראשונה שבה היתה הצלחה של הלוביסטים, והם הצליחו לעכב קצת את החוק, 'ידיעות' פרסמו על זה ידיעה", אומר שטייניץ. "מעבר לכך, גם 'ידיעות' וגם 'הארץ' עשו תרגיל עיתונאי ידוע של הרבקות כותרת מטעה לחלוטין, כשנגוף הכתבה מופיע מידע אחר לגמרי".

לדברי עמוס שוקן, טענותיו של שטייניץ על התעלמות מהחוק חסרות בסיס. "על כמה הצעות חוק ב'ידיעות אחרונות' לא פורסמה מלה?", הוא תוהה. "הרי עד ש'הארץ' התחיל לכסות את זה, זה נראה כמו דבר לא רציני. צריך גם לזכור שהיום המון נושאים נדחקים לשוליים, פשוט כי העיתונים הצטמצמו בגודלם, ומטבע הרברים המלחמה תופסת את רוב המקום". גם חבר ועדת הכלכלה רומן ברנפמן ("הבחירה הדמוקרטית") סבור כי בטענות על העדר כיסוי אין ממש. "יכול להיות שאם התקשורת היתה יותר צדיקה מהאפיפיור, היא היתה צריכה לסקר את זה מההתחלה, מאחר שמדובר בחוק כלי-כך מהפכני מבחינת התקשורת, אבל אני אישית לא ראיתי שום בעל תפקיד שמתנהג באופן יותר צדיק מהאפיפיור. אני עוקב אחרי 'הארץ', ואני חושב שהסיקור היה סביר ובממדים הנכונים. אם שטייניץ רעב ליותר תקשורת ופרסום, זו אכן בעיה, אבל זו כבר לא בעיה בתחום הרגולציה".

ארן ליבני הוא עיתונאי

מצד אחד, קשור בחוסר האהרה של מציעי החוק למוטי גילת, פתאום המדור שלו מופסק. אז בלי קשר לעובדות, למה שהיה או לא היה, מראית העין שנוצרה היתה שהחליטו להקריב את מוטי גילת כדי לרצות מחוקקים. אנחנו חשבנו שמראית העין הזו שלילית, ובמקרה כזה חובת ההוכחה היא על מי שיצר את מראית העין".

זהבה גלאון הודתה גם היא בחריפות את הטענות כאילו כרכה באופן כלשהו את יחסה להצעת החוק לביטול מדורו של גילת. "הטענה כאילו הפעלתי לחץ להחזיר את מדורו של גילת מופרכת לחלוטין", היא מבהירה. "לא ריבתי עם מווס, לא דיברתי עם ורדי, והמקום היחיד שבו הזכרתי את המדור של גילת היה בישיבת הסיעה ובשיחות חבריות עם שטייניץ וגו'נסקי, שבהן ציינתי שאנחנו נתנגד נחרצות לחוק של שטייניץ, למרות התרעומת שלנו על מה שקרה עם גילת ולמרות מסע הלחצים ההיסטרי שהיה בכנסת סביב החוק, שבהחלט לא היה לרוחנו. הניסיון להציג את זה כאילו טענתי שנתנגד לחוק רק אם גילת יוחזר הוא מניפולציה חמורה ושקרית".

לרדו של שטייניץ, כל האפשרויות הנוגעות לפירשת גילת מעידות על יליקויים אתיים חמורים. "אנחנו נדרוש חקירה סביב העניין הזה", הוא מזהיר. "אם הטור הופסק כדי להשפיע על הצבעה של ח"כ, מדובר במעשה חמור מבחינה אתית וציבורית. אם, לחלופין, הפסקת הטור היתה ניסיון לשבש את הדיון הציבורי בחוק, גם אז מדובר בצעד חמור מבחינה אתית. ואם זו היתה החלטה מקצועית, אז למה הוא החוזר? דבר אחד ברור: מישו עורך ספין תקשורתי סביב הנושא הזה, כדי להשפיע על הדיון בחוק. לא ברור לי מי זה היה".

מרדכי גילת סירב להתייחס לנושא.

עניין אחר הנוגע לחוק, ומרגים במידה רבה את חששותיהם של התומכים בו, הוא הסיקור התקשורתי המוגבל והמוטה של הליכי החקיקה. "ידיעות אחרונות" לא פרסם אף ידיעה על הצעת החוק עד אחרי הישיבה האחרונה של ועדת הכלכלה, "מעריב" התייחס לחוק במשורה, חברת החדשות לא התייחסה

"אז מה יש שם בשטחים, רעב?" שואל המראיין למקרא דו"ח של ארגון סיוע אמריקאי או בינלאומי אחר.

"לא. מה פתאום?" משיב מתרעם האלוף הנוגע בדבר בקולו הסמכותי ובאינטונציה שאינה משאירה מקום לאי הבנות, והוא הולם בווראי באגרופו על השולחן מצדו האחר של קו הטלפון. "רק תתזוונה חריפה. כמה ויטמינים שחסרים להם, ואולי כמה מינרלים. אבל המצרכים הבסיסיים מגיעים אליהם כמו שצריך".

"אה... אז הכל בסדר". אחרי הכל, תתזוונה זה משהו שנשמע לא נורא בכלל. זאת אומרת, זאת תזונה, רק לא ממש לפי כל הכללים של עקרת הבית המצטיינת. אבל לא נורא. אפשר לחיות עם זה. "ובכל זאת, מי אשם או אחראי לתת-התזונה הזאת?", מנסה המראיין לשאול, ולכו הולם בתחושת חתרנות אמיצה.

"מה זאת אומרת?", רועם האלוף. "בטח לא אנחנו. הרי לא כבשנו את השטחים. אנחנו רק יושבים שם, כי הם מתכננים פיגועים, ואנחנו חייבים להתגונן. הגיע הזמן שנכניס את זה טוביטוב לאוזניים: הם רוצים רק להשמיד אותנו. זו חבורת מושחתים חסרי תקנה, שצריכים לעוף מכאן כמה שיותר מהר. ואם יש שם מחסור, זה לא מפני שיש קושי להעביר את מצרכי המזון הבסיסיים, אלא בגלל חוסר הארגון שלהם. מפני שעקרות הבית שלהם לא אגרו מספיק אורז וקמח ומוצרים יבשים אחרים. בכלל, הן לא מתכננות כמו שצריך את התזונה של הילדים שלהן".

כמובן, הן לא כמונו, עקרות הבית הישראליות המורדניות, המתקדמות, היודעות למה זקוקים הילדים, יוצאות לסופר הקרוב ומשיגות את המצרכים החיוניים מתוך דאגה לבריאות ילדיהן הרכים. כל האמהות הפלסטיניות איברו, כידוע, זה מכבר את רגשותיהן האמהיים והן מגויסות למכונת הטרור המפלצתית.

"אבל בכל זאת", מנסה המראיין. "אולי לא כבשנו את השטחים, אבל אנחנו בכל זאת יושבים שם, ומטילים עוצר וסגר וכתר ימים ושבעות. זה לא מטיל עלינו... זאת אומרת... אחריות כלשהי למצב האוכלוסייה? אולי הגיע הזמן להחזיר את המינהל האזרחי, כדי למנוע אסון הומניטרי בשטח?"

"מה פתאום?", מאבד האלוף הכריזמטי והרהוט את סבלנותו. "עצם הצגת השאלה מעידה על אי הבנת החומר ואי הבנת המציאות שבה אנחנו פועלים. אנחנו לא כובשים, רק יושבים שם ופועלים על-פי הצורך. עובדה, השתלטנו על תשתית הטרור בג'נין ובקלקיליה, וגם שכם כבר בדרך הנכונה. אנחנו מבהירים להם שיש מחיר לטרור, צריך רק סבלנות ואורך רוח ונחישות וכשר עמידה. וזה כל ההבדל שבעולמו אין שום צורך להחזיר את המינהל האזרחי, כי זה יעלה המון כסף למשלם המסים הישראלי. שהפלסטינים ידאגו לעצמם, בעזרת ארגוני הצדקה הבינלאומיים. ואם זה לא מוצא חן בעיניהם, שישלקו את הרשות המושחתת והטרוריסטית הזאת".

"תודה רבה לך, האלוף", פולט המראיין אנהת רווחה וממהר לעבור לפריט החדשות הבא. הוא את שלו עשה.

למחרת מתרחש פיגוע נורא. עכשיו אף אחד כבר לא מוטרד כמובן מהרעב/תת-התזונה והמצב במחסומים. כל תשומת הלב והרגשות ניתנים מטבע הדברים לאסון ולקורבנותיו.

"המחבל בא מג'נין", יודע מי שיודע לומר. רגע, אבל רק אתמול אמרתם לנו שהשתלטתם על תשתית הטרור בג'נין, לא? בלילה נכנס כוח צה"ל לשכם ופועל פעולה מסיבית למיגור תשתית הטרור בעיר, לא? למחרת בערב מופיע האלוף הכריזמטי ומספר לנו, שהמחבל יצא משכם. רגע, אבל אתמול דיברתם על ג'נין, לא? ואם השתנתה התמונה, מדוע אינכם נותנים מעט אשראי לאינטליגנציה שלנו ומורים שאין לכם מושג, ואתם מגששים כאפלה ונבוכים ממש כמונו? ואם המראיין מנסה להבהיר פרט זה או אחר, שוב הוא נתקל בהסתערות המוכרת כי "השאלה מעידה על אי-הבנת החומר והמצב בשטח". מטרת הניסוח, לכווץ את השואל בכסא, מושגת בדרך-כלל, והלאה לפריט החדשות הבא.

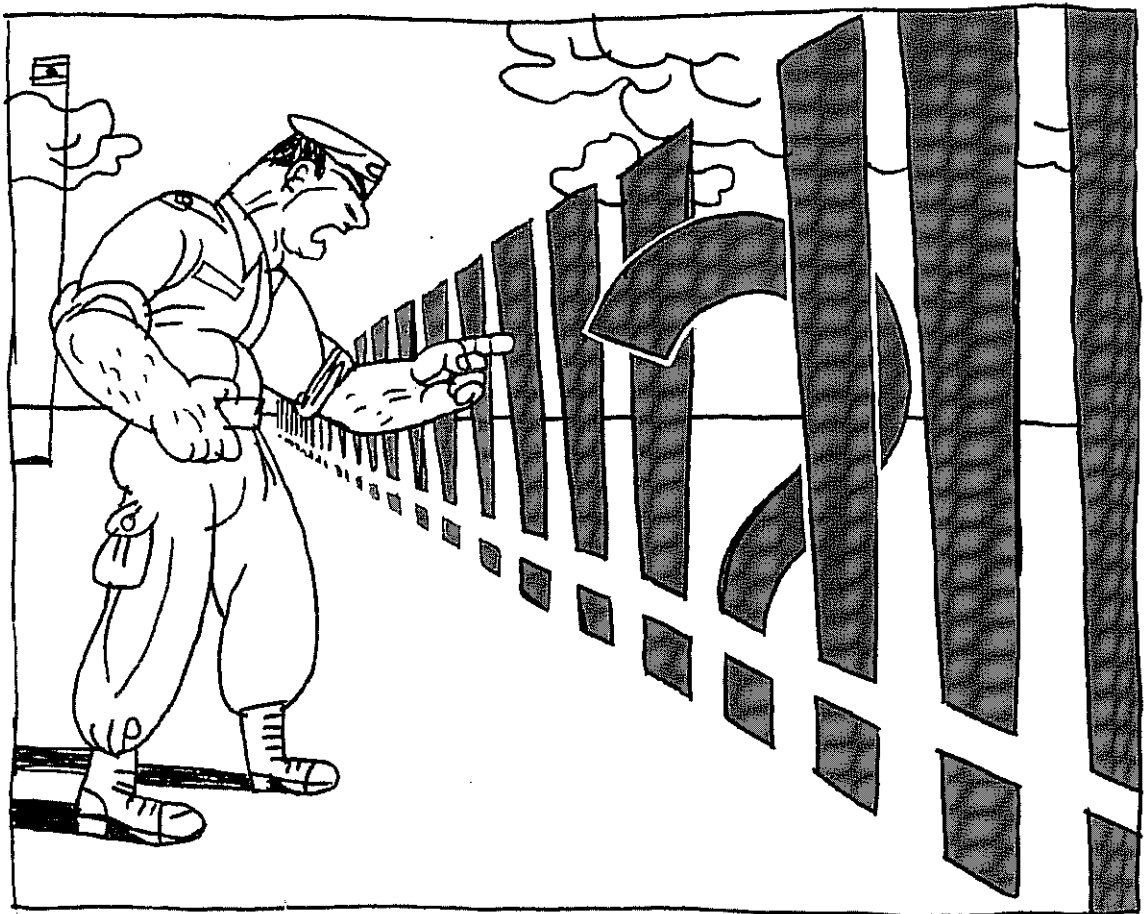
נוסח הראיונות הללו מוכר, בוודיאציות קלות, מרי יום כמעט. אך מה בעצם היה לנו כאן? היתה חזרה לתפיסה המוכרת, שנעלמה לכמה שנים קצרות, המבחינה רק בצבעי שחור ולבן, רואה כפלסטינים – ובערביי ישראל – לא אוסף של אנשים, טובים ורעים, נבלים רצחנים וחפים מפשע,

כרמית גיא

הקול האחר

אלה ימים קשים
למי שמנסה לא לוותר
על זכותו ועל חובתו
לחשוב בעצמו

אלא גוש שחור ומאיים. והיתה גם ארנות, היתה תחושת כוח בלתי מוגבלת, היה קוצר רוח ו"אל תבלבלו לי את המוח, טיפשים שכמותכם". וכל זה באמצעות טון דיבור נחרץ ובוטה, תנועות ידיים חדות ומשכנעות, וסגנון שאיבו מותיר מקום לספקות ולפקוקים. כך המרואיין. זה טבעי, זה תפקידו בחיים. אבל מה עוד היה לנו? היתה יראת כבוד מרובה עד מופרות מצד המראיין כלפי נושא הדרגות, מהסוג שכבר לפני שנים למדנו, או היינו צריכים ללמוד, לא לתת לה לסחרר את ראשינו. הרי כבר היינו בכליכך הרבה סיפורים כאלה, וכבר למדנו, או היינו צריכים ללמוד, שדרגות וסגנון בוטח ובלגלוג על השאלות אין בהם כדי להבטיח חסינות מפני טעויות, שטויות וגם מפני טיפשות וגסות לב. אבל בחודשים האחרונים, ככל שהמבוכה גוברת, ככל

איור: דוד פולנסקי

שהפיגועים מכים שוב ושוב ומכבים כל שכיב תקווה, מגיעה שעתם של אלה שיש להם תשובות, כביכול. עד שהרהיטות והביטחון הופכים לחזות הכל. ובתוך כל אלה נעלם הקול האחר, שאולי מעיד על "אייהבנת החומר והמצב", אבל הרי גם אלה שמבינים כליכך טוב במצב ובחומר לא מביאים לנו שום ישועה. ואולי רווקא הקול האחר, האזרחי, יכול להציע כיווני מחשבה אחרים, למורת רוחו של האלוף הכריזמטי שנהנה עתה ממעמד האורקל הלאומי הבלתי מעורער. הרבה יותר קל להטיח בקול האחר הזה, שהוא איגו יודע על מה הוא מרבר, ולפקפק במניעיו ובמידת הפטריוטיות שלו. ובעניין זה הוא יודע את נפש קהלו ומוצא את עצמו על קרקע בטוחה מאוד.

אלה ימים קשים למי שמנסה לא לוותר על זכותו ועל חובתו לחשוב בעצמו. תיבות דואר של עיתונאים מלאות מכתבי שטנה ואיומים בנוסח "אני מאחל לך שאת ובני משפחתך תירצחו בפיגוע ורק בכדיקות דב"א יצליחו לזהות אתכם". מי שלא מאמין, יתכבד ויגלוש למדרורי התגובות באינטרנט, גרסה מבילה במיחור של כיכר העיר הידועה. לכאורה, אין ולא כלום בין הכריונים הווירטואלים לבין האלוף הכריזמטי. אלה מסתתרים מאחורי אלמוניותם כדי לאיים ולקלל, וזה נשאר במסגרת הריון הציבורי הנקי והפתוח, כביכול. אך המשמעות אחת – בימים שכאלה מוטב לא לשאול שאלות מיותרות.

ציפור הנפש

כשמדובר בהם עצמם, עיתונאים הם זן עם עור דק במיוחד

תהרגונו

באביב '99 מצא את עצמו לפתע גדעון מרון, עיתונאי "יריעות אחרונות", במרכזו של גל התעניינות תקשורתית. ימים אחדים קודם לכן נחשפה זהותו של "השרוף", והכיפר של מרון לא הפסיק לצפצף. למי שלא זוכר, "השרוף" היתה דמות בדיונית שהמציא הזמר חיים צינוביץ'. באביב '99 הפך שירו של "השרוף", "הבל החן ושקר היופי", ללהיט ענק, והמסתורין סביב דמותו גבר. מרון יצר קשר עם אנשי יחסי הציבור של "השרוף", ויצא לראיין אותו. הראיון פורסם בחודש אפריל בכתבת שער במוסף "7 ימים" של "יריעות אחרונות". מרון גולל את סיפורו קודם הלב של הזמר המצולק, הגאלץ לעטוף את פניו

בתחבושות וחי בכדידות ובעוני. ימים מעטים לאחר מכן הסתבר כי צינוביץ' וחבריו הוליכו שולל את מרון וכי "השרוף" הוא פרי דמיונם. מבוכתם של מרון ושל עורכיו היתה גדולה. "מלבד העובדה שהייתי נכוד והרגשתי רע בגלל הפשלה המקצועית", משחזר מרון, "זו היתה הרגשה נוראה להפוך מעיתונאי שמסקר למושא לסיקור. מצאתי את עצמי פתאום שלא מרצוני באור הזרקורים, וזה היה מאוד לא נעים. במיוחד זכור לי כיצד יום לפני שהייתי אמור לטוס ללונדון לחופשה עם הבן שלי, התקשרו אלי מהשבועון 'העיד' וביקשו תגובה על כתבת תחקיר שעמדה להתפרסם למחרת על הפרשה. כשהגעתי לנתב"ג לפנות בוקר חיכיתי בקוצר רוח בסטימצקי למשלוח של גליונות 'העיד'. המשלוח התמהמה ושעת הטיסה התקרבה. הייתי כליכך לחוץ שהרגשתי שאני לא מסוגל לטוס בלי לדעת מה כתבו עלי. בסוף התקשרתי לחברה טובה והיא הקריאה לי את הדברים".

מפתיע? אולי לא כליכך. הכתבים לענייני תקשורת מכירים היטב את התופעה: עיתונאים ועורכים, גם כאלה האמונים על דיווחים שלייליים והטחת ביקורת קשה במושאי הסיקור שלהם, הופכים פגיעים ורגישים באורח קיצוני כאשר הם מוצאים את

עצמם מצרו השני של המתרס. "אבירי התקשורת משתנים כמו זיקית כשהם הופכים אובייקטים לסיקור", אומר אחד מכתבי התקשורת. "אפילו השמות הגדולים ביותר, ואולי אפילו במיוחד הם, הופכים מסוגרים וחשדנים כשכותבים עליהם בהקשר שלילי, ומגיבים קשה. למשל, לפני כמה שנים פרסמתי ידיעה על ירידה מזערית ברייטינג של התוכנית של אמנון לוי בערוץ 2. לוי התקשר אלי והתחיל לצרוח בהיסטריה דברים כמו: 'אתה לא מבין כלום, אתה אתה אתה גמרת'. מההפקה אמרו לי שכל פרסום כזה פוגע בתוכנית מבחינה כלכלית, מפני שהמפרסמים נבהלים. המצחיק הוא, שמדובר בתוכנית שמדי פעם משדרת תחקירים בענייני צרכנות שגורמים הרבה נזק כלכלי לאחרים". אמנון לוי אומר בתגובה, שאינו זוכר את האירוע ואת חילופי הדברים באופן שבו הם מתוארים כאן.

"עיתונאים לא אוהבים שכותבים עליהם", מסכים כתב תקשורת אחר. "יש פער עצום בין התפקוד שלהם כאנשי מקצוע לבין ההתנהגות שלהם כמרואינים. גם עיתונאים הידועים כאשפים באיטוף מידע על אחרים, מאוד לא מתלהבים כשהעניין מופנה כלפיהם. יש פה, כמוכן, מידה לא מבוטלת של צביעות והתחסרות. העיתונאים תומכים בחופש הביטוי וזכות הציבור לדעת עד נקודה מסוימת מאוד – עד שזה נוגע להם אישית".

גדעון מרון דווקא מגלה הבנה לחיטוט התקשורתית שהתנהל סביבו. "אם הייתי אומר לחברי העיתונאים לרדת ממני ומהסיפור, הייתי חוטא במוסר כפול. לו אני במקומם, הייתי נוהג בדיוק כמוהם. אני לא חושב שמפני שאני עיתונאי אני צריך לקבל הטבות". כתבי התקשורת מעידים, עם זאת, כי בניגוד למרון, עיתונאים רבים אינם מהססים להכפיש, להאשים, לאיים ולהעליב כדי להילחם בפרסומים שלייליים עליהם.

בן כספית, למשל, הכתב המדיני של "מעריב", ידוע בתגובות הנרגזות שלו. כספית, שצבר מוניטין של עיתונאי סקופיסט, נכשל גם בפרסומים מוטעים ועל כן מצא את עצמו לא אחת בעין הסערה. המקרה הבולט התקבע בתודעת הציבור כ"פרשת אותנה". בינואר '99 פרסם כספית ידיעה על כך ש"היועץ המשפטי לממשלה בודק פרשה של תפירת תיק וסחיטת שופט בכיר". החשיפה המרעיש עשתה כותרות במשך

**דניאל בן-סימון על כתבה ביקורתית עליו ב"כל העיר":
העיתונות המקומית היא לא עיתונות ראויה, לכתבים אין הכשרה עיתונאית והמצב הזה הוא חורבן אמיתי**

אהוד יערי על כתבה עליו במוסף
 "הארץ": הכתבה היא היתה בעיני דבר
 שפל, נבזי ולא הוגן. החל מהאיור בשער,
 שנועד להציג אותי כקריקטורה מגוחכת,
 וכלה בסגנון ובשימושי הלשון

איור: בחיה קולפון

ומכל מיני קשרים שיש להם עם הפרקליטות. בגלל זה אני לא רוצה שום קשר עם 'העין השביעית'".
 עיתונאי נוסף המגיב על ביקורת באמצעות ירי לכל הכיוונים הוא דניאל בן-סימון מ"הארץ". בין הישגיו המקצועיים הוא גאה במיוחד בראיון שערך ביולי '98 עם חברי-הכנסת מטעם מפלגת העבודה דאז, אודי אור. במסגרת הראיון פלט אור כמה אמירות גזעניות על המזרחיים. הרברים עוררו סערה וזמן לא רב לאחר מכן נעלם אור מהזירה הציבורית. אי לכך קשה לחשוד בבן-סימון שהוא אינו מאמין בערכה ובחשיבותה של החשיפה העיתונאית. אף על פי כן, הוא רואה את הרברים קצת אחרת ברגע שהכרז מתגלגל אל המגרש שלו. הוא אינו נרתע, למשל, מלהכפיש את העיתונות המקומית ולהעמיד בספק את הלגיטימיות שלה בעקבות כתבה עוקצנית שפורסמה עליו בשבועון הירושלמי "כל העיר". בכתבה, שהופיעה בפברואר ◀

כיממה, אך במהרה הסתבר שהמסמכים שעליהם הסתמך כספית היו מזויפים. המקורות של כספית התגלו כעברייני סמים מטבריה, יחיעם אוהנה, ויד ימינו המסורה, רחל לב, אשר פעלו יחדיו בדרכים מפוקפקות כדי לטהר את שמו של אוהנה לאחר שנמצא אשם בשימוש וסחר בסמים. כספית, שנפל בפח של השניים בקלות מדאיגה, הואשם אז על-ידי עיתונאים בפזיזות ובשטחיות. גם "העין השביעית" נדרשה לעניין ובגליון חודש מרץ פורסמה כתבה על הפרשה. הכתבת, ענת באלניט, פנתה אז לכספית בבקשת תגובה ונענתה בורם של השתלחויות תוקפניות. כספית נוהג בטקטיקה דומה גם היום, כאשר הוא נשאל על תגובתו לביקורת שהוטחה בו בתקופת פרשת אוהנה: "אני מסרב להגיב ל'העין השביעית'. עשיתם לי עוול אז וסיקרתם אותי בצורה לא הוגנת, ואני לא משתף אתכם פעולה. כל מה שעיתונאים אחרים כתבו עלי נובע מקנאה ומצרות עין,

השנה, נמתחה ביקורת על הכספים שבן-סימון גובה בעבור הרצאות, ועל הקשרים שהוא מקיים עם פוליטיקאים שאותם הוא אמור גם לסקר. בן-סימון מתקשה לשמור על טון ענייני כשהוא נשאל על כך והוא גולש כמהרה להתקפה רבת-על העיתונות המקומית באשר היא: "זו היתה תת-כתבה של תת-כתב, וככה היא גם נראתה. העיתונות המקומית היא לא עיתונות ראויה, לכתבים אין הכשרה עיתונאית, והמצב הזה הוא חורבן אמיתי. זוהי עיתונות גרועה ולא רצינית. לא נפגעת באופן אישי, אבל לא הבנתי מה רוצים מחיי. הרגשתי שמחפשים אותי מסיבות לא מקצועיות".

לא מעט עיתונאים נרשמים לתיאוריות קונספירציה מפותלות כבואם להגן על שמם הטוב בפני ביקורת. גם אהוד יערי, הפרשן הבכיר של הרשות ערוץ 2 לענייני ערבים, אינו מבליג. בנובמבר 2000 הופיעה במוסף "הארץ" כתבה נרחבת אשר עסקה בביקורת של אנשי אקדמיה וחוקרים בתחום המזרח התיכון, על האופן שבו יערי מסקר את יו"ר הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת. הטענה המרכזית בכתבה היתה כי יערי נגוע בשנאה אישית עזה לערפאת ועל כן הוא נוקט עמדה עוינת כלפיו. יערי נפגע מאוד מהדברים, וכעבור למעלה משנה, בפברואר 2002, ראה לנכון לשלוח תגובה למוסף "הארץ". התגובה פורסמה על גבי עמוד שלם תחת הכותרת: "צדקתי". יערי טען כי הכתבה הטילה דופי באמינותו המקצועית ועל כן הוא חייב להגיב עליה. העיתוי המאוחר נבחר כשל השינוי לרעה שייערי חש, לדבריו, ביחס כלפי ערפאת כמאמרי המערכת של "הארץ". כמעט שנתיים אחרי, יערי עדיין וועם: "הכתבה ההיא היתה בעיני דבר שפל, נבזי ולא הוגן. החל מהאיוור בשער, שנועד להציג אותי כקריקטורה מגוחכת, וכלה בסגנון ובשימושי הלשון. ברור לי ממה הרבר הזה נובע. מאז שהתנגדתי להסכמי אוסלו, יש גורמים ב'הארץ' שמנסים להפעיל עלי לחץ כדי שאשנה את הפרשנות שלי. מדובר בלחצים שהגיעו לגבול של פראות שנועדה לגרום לי לשנות את דעותי ולהתכופף עלי-פי ההעדפות הפוליטיות של מישהו אחר. אפילו פוליטיקאים לא מפעילים לחץ כזה על עיתונאים".

יכול להיות שההאשמות שלך נובעות מבהך שנפגעת מהביקורת שהושמעה כלפיך?

לא. ביקורת בעיני היא דבר לגיטימי. במשך שלושים שנות עבודתי ספגתי הרבה מאוד ביקורת, גם מ'הארץ', ואין לי בעיה עם זה, כל עוד זה נעשה בטעם ובתבונה.

יש עיתונאים המעדיפים שלא להיגרר להאשמות ולהכפשות של עמיתיהם, ובמקום זאת הם בוחרים נוכח השתיקה ולא מגיבים. כך עשה, למשל, מרדכי גילת, התחקירן הבכיר של "ידיעות אחרונות", בקשר לכתבה עליו שפורסמה במוסף "הארץ" באוקטובר 1999. בכתבה, שנימתה הכללית היתה אזהרה, נידונה הבעייתיות האתית הכרוכה, לדעת הכותב, בחלק משיטות עבודתו של גילת, במיוחד במקרים שבהם הוא נעזר בחוקרים פרטיים כדי ללקט מידע נוסף על מושאי התחקיר שלו. גילת, הידוע במלחמתו חסרת הפשרות נגד כל גילוי של שחיתות בידרה הציבורית, לא הגיב לדברים. על פניו נראית אופציית "אין תגובה" מכובדת יותר, שכן היא יוצרת

את הרושם שהרברים אינם ראויים למענה. למעשה מדובר בהתחמקות ממתן דיווח שבו לציבור הקוראים. גילת לא הגיב גם לכתבה זו.

טקטיקת ה"אין תגובה" היא המועדפת גם על חיים יבין, המגיש הראשי של מהדורת החדשות של הערוץ הראשון, אשר סירב באורח גורף להגיב על הידיעות שפורסמו בעיתונות במהלך חודש יולי האחרון, שלפיהן התבקש עלי-ירי מנכ"ל רשות השידור, יוסף בראל, להחזיר 80 אלף שקלים לקופת הרשות לאחר שנמצא כי הוא קיבל את הסכום בעבור זמן שבו שהה בחופשה. יבין לא הגיב גם לכתבה זו.

למרבה האירוניה, דווקא ההיכרות העמוקה של העיתונאים עם דרכי העבודה של התקשורת מעצימה את הפגיעות שלהם. "הבעיה היא שהעיתונאים שבויים בקונספציה המוטעית שלתקשורת יש השפעה ולכן הם כל-כך מתרגשים ממה שכותבים עליהם", אומר אחד מכתבי התקשורת. "הם מאמינים בכוח של המלים, אחרת הם לא היו במקצוע הזה. חוץ מזה, זה תחום ברנז'אי; עיתונאים קוראים מה שנכתב על הקולגות שלהם, ואחר-כך כולם מדברים על זה, וזה יכול להיות מאוד לא נעים". כתב תקשורת אחר מוסיף: "עיתונאים בקיאים בכללי המשחק ובמערכי הכוחות, ולכן הם יודעים שההתעסקות בהם היא לא נקייה, והם מגיבים בחשדנות. כש'מעריב' מפרסם תחקיר על עיתונאי ב'ידיעות אחרונות', או להפך, יש מקום לשאול שאלות לגבי המניעים שמאחורי הפרסום".

אחד מבין העיתונאים שרואיינו לצורך כתבה זו הודה כי כתבה שפורסמה עליו בעבר גרמה לו לערוך חשבון נפש. יחד עם זאת, הוא העריף להישאר אנונימי ולרבר שלא לציטוט. לפני שנים אחרות, כאשר הוא התמנה לתפקיד בכיר ב"מעריב", נכתב עליו תחקיר לא מחמיא במיוחד. "הייתי מוועזע", הוא משחזר, "פתאום מצאתי את עצמי בצד השני, ולמרותי על בשרי כמה אידייוק בעובדות יכול להכאיב. כשאתה יודע שמישהו מרבר עם חמישה אנשים ואחר-כך עושה מזה כתבה עליך, זה מלחיץ. לא הייתי אומר ששינוי לגמרי את אורחותי מאז, משום שתמיד שאפתי לסיקור הוגן ומרוק, אבל משהו זו אצלי". גם אצל מרון חל שינוי בעקבות פרשת "השרוף": "בכל שנות עבודתי הייתי תמיד מודע לעובדה שמאחורי כל סיפור עיתונאי נמצא אדם, בשר ודם עם רגשות. אבל הפרשה בהחלט חידדה אצלי את התובנה הזו".

יש הטוענים כי בסיכומו של דבר, עיתונאים הם רק בני-אדם, וככאלה זכותם להיפגע מדיווחים שליליים ומביקורת. "עיתונאים לא שונים מרופאים או מעורכי-דין. הם אהבים שכותבים עליהם דברים טובים וכועסים כשכותבים עליהם דברים רעים. יש מביניהם כאלה שמגיבים יותר בתוקפנות ויש כאלה שפחות. איאפשר להכליל", אומר אחד מכתבי התקשורת. "גם רופא שמנתח חולים במיומנות מדי יום, משתנה מן הקצה לקצה כשהוא או מישהו קרוב אליו שוכב על שולחן הניתוחים. אותו דבר קורה לעיתונאים כשהם הופכים למושא לסיקור עיתונאי". אף על פי כן, אסור לשכוח שהעיתונאים פועלים בשם עקרונות חופש המידע וזכות הציבור לדעת. המהירות שבה הם שוכחים עקרונות אלה ברגע שהדברים נוגעים להם אישית מחייבת חשבון נפש. מי שמוכן להילחם עד חורמה על זכותו לפרסם מידע הנתפס בעיניו בעל ערך לכלל הציבור, אינו יכול לבקש חסינות לעצמו כאשר הוא הופך למושא הסיקור.

תמר גוטמן היא דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

צילום: לשכת העיתונות הממשלתית

מורה הלכה

חיים צדוק ז"ל

המגדרטורית ואת תקנות ההגנה שעניינן רישוי עיתונים וסמכות לסגירתם.

זכתה מועצת העיתונות שעמד בראשה אדם שהצטיין בענייניות מוחלטת, ביכולת להבחין בין עיקר לטפל ולתפוס תמיד את השור בקרניו, שהשכיל לבחון כל סוגיה מכל הבטיה הרלבנטיים ולהגיע לפתרונות שקולים ומאוזנים, המשקפים בה בעת את הראוי ואת האפשרי.

זכתה החברה הישראלית באיש ציבור למופת, שהיה מודע למגבלות תיהם של הסדרים משפטיים ורוקא לכן החשיב את האתיקה העיתונאית כהסדרה עצמית וולונטרית, אך ידע גם את גבולותיה של האתיקה, והמליץ, לפיכך, על חקיקה בסוגיית הריכוזיות בתקשורת. כן המליץ להסדיר בחוק פסילה שיפוטית של עורך, מו"ל או בעל שליטה בעיתון אם הורשע בעבירה שיש עמה קלון, הפוסלת אותו לכהונה כזו.

התקשורת הישראלית זכתה בפובליציסט מעולה, שכתבתו מרוי-קת, מנוסחת להפליא, בהירה וקולחת. חשוב מכל – זכינו כולנו במורה הלכה בדמוקרטיה הישראלית ולא רק בתחום המשפטי (וצדוק היה מגדולי המשפטנים של ישראל), אלא גם בתחום הקשה יותר של המוסר הפוליטי והחברתי, של הראוי והיאה. באישיותו, בפועלו ובכתבתו הוכיח צדוק כי אפשר שהיו בישראל פוליטיקאים מן השורה הראשונה וכי גם כתיבה בעיתון עשויה להיות מן הסוג הראוי להישמר ולהיזכר. אומה זקוקה לדמויות מופת, לאורך מתחנכים ומתנכים. צדוק הינו אחת מהן. יהי זכרו ברוך.

פרופ' מרדכי קרמיניצר הוא נשיא מועצת העיתונות

בין התפקידים הציבוריים שמילא חיים צדוק ז"ל בעשר השנים האחרונות בולטת כהונתו כנשיא מועצת העיתונות (דצמבר 1993 – דצמבר 1999). בעת שנטל על עצמו את התפקיד היתה המועצה נתונה במשבר קשה וספק רב אם היתה שורדת אלמלא נטל על עצמו את המשימה להחיותה מחדש, ואלמלא עמד כצוק איתן נוכח המחלוקות והסכסוכים שאיימו לפורר אותה.

במאי 1994 אימצה המועצה תקנון חדש, הוגדל חלקם של נציגי הציבור במליאתה, הוקם בית דין לאתיקה ובראשו נציג ציבור והונהגו שינויים בנוהלי פעולתו: נקבעה לו ערכאת ערעור והוחלט שהמועצה רשאית לטפל בתלונות גם נגד מי שאינם חברים בה. בתקופת כהונתו של צדוק אימץ גם תקנון אתיקה מחודש (1996), אשר חל כיום על כלי התקשורת בישראל. בתקנון המחודש הובלט חופש העיתונאי מול העורך, נקבע כי לא יפרסמו בשמו של עיתונאי כתבה או מאמר שתוכנם שונה באופן משמעותי ללא הסכמתו, וכי שמורה לעיתונאי, שמאמרו נפסל על ידי העיתון שבו הוא מועסק, הזכות לפרסמו בעיתון אחר. כן נקבעו כללים האוסרים על עיתונאים להעמיר את עצמם במצב של ניגוד עניינים ומחילים עליהם שקיפות. עוד נקבע הסדר המסמיך את בית הדין לאתיקה לחייב עיתון להשעות עיתונאי המואשם בעבירה שיש עמה קלון למקצוע העיתונות ולהפסיק את העסקתו בעקבות הרשעה בפסקדין סופי בעבירה כזו. בהשאתו של צדוק הובהרו וחוודרו כללי אתיקה רבים. צדוק עמד גם בראש ועדה ציבורית לחוקי העיתונות, שהגישה בשנת 1997 דו"ח ובו המלצות חשובות בסוגיית ההסדרה החוקית של מקצוע העיתונות, בכללן המלצה לבטל את פקודת העיתונות

כוחה של דעת הקהל העולמית

השלישי. אשר על כן, פוליטיקאים במדינות כגרמניה, צרפת ואיטליה, למשל, שאינם נמנים עם חוגי הימין הקיצוני, אינם יכולים להתעלם מהכוח הפוליטי של מיעוטים מוסלמיים המגלים איבה כלפי ישראל וארה"ב.

מהפכת התקשורת, שעשתה את דעת הקהל הבינלאומית מאידיאה כמעט קנטיאנית לכוח פוליטי אדיר, מצליחה כיום לכופף ממשלות ופרלמנטים. אפילו הפרלמנט הבריטי, הרוגמה המובהקת ביותר לדיכונות מוסד המחוקקים במדינה המודרנית, נאלץ להתאים את חוקי בריטניה לחקיקה של האיחוד האירופי בענייני זכויות האדם. כית"המשפט הפלילי הבינלאומי שהוקם לאחרונה הוא רק ביטוי דרמטי אחר לפורומים המשפטיים החדשים שרעת הקהל העולמית החדשה מייצרת. המגמה מצביעה על נטייה גוברת של מדינות רבות ליטול לעצמן סמכויות שיפוט אוניברסליות, שיאפשרו להן לעצור ולהעמיד לדין נתינים זרים העוברים דרכן, שיש חשד למעורבותם בפשעי מלחמה או בהפרות אחרות של זכויות האדם.

להתפתחות זו יש השלכות מפתיעות על התחרות בין שתי התפיסות היריבות של הזירה הבינלאומית: זו הלאומית-דרוויניסטית וזו הליברלית-פרוגרסיבית. הראשונה רואה את הזירה הבינלאומית כשדה כוחות שבו החוקים מכריעים את ההלשים. השנייה רואה את הזירה הבינלאומית כמונחים של זכויות ועקרונות של סדר בינלאומי הוגן, המגן על יחידים חסרי ישע ומיעוטים חלשים. אם במהלך רוב המאה העשרים (בעיקר במחצית הראשונה שלה, אך גם לאחר מכן), ייצג הריאליזם של הכוח את הגישה הרומיננטית, הרי שלקראת המאה ה-21, ובניגוד לציפיות, הפכה דעת הקהל העולמית בצורתה החדשה את הגישה לזכויות מגישה המזוהה עם פילוסופים, קומץ משפטנים אידיאליסטים ויפי נפש, לגישה העומדת בקלות רבה יותר במבחני הריאליזם הפוליטי.

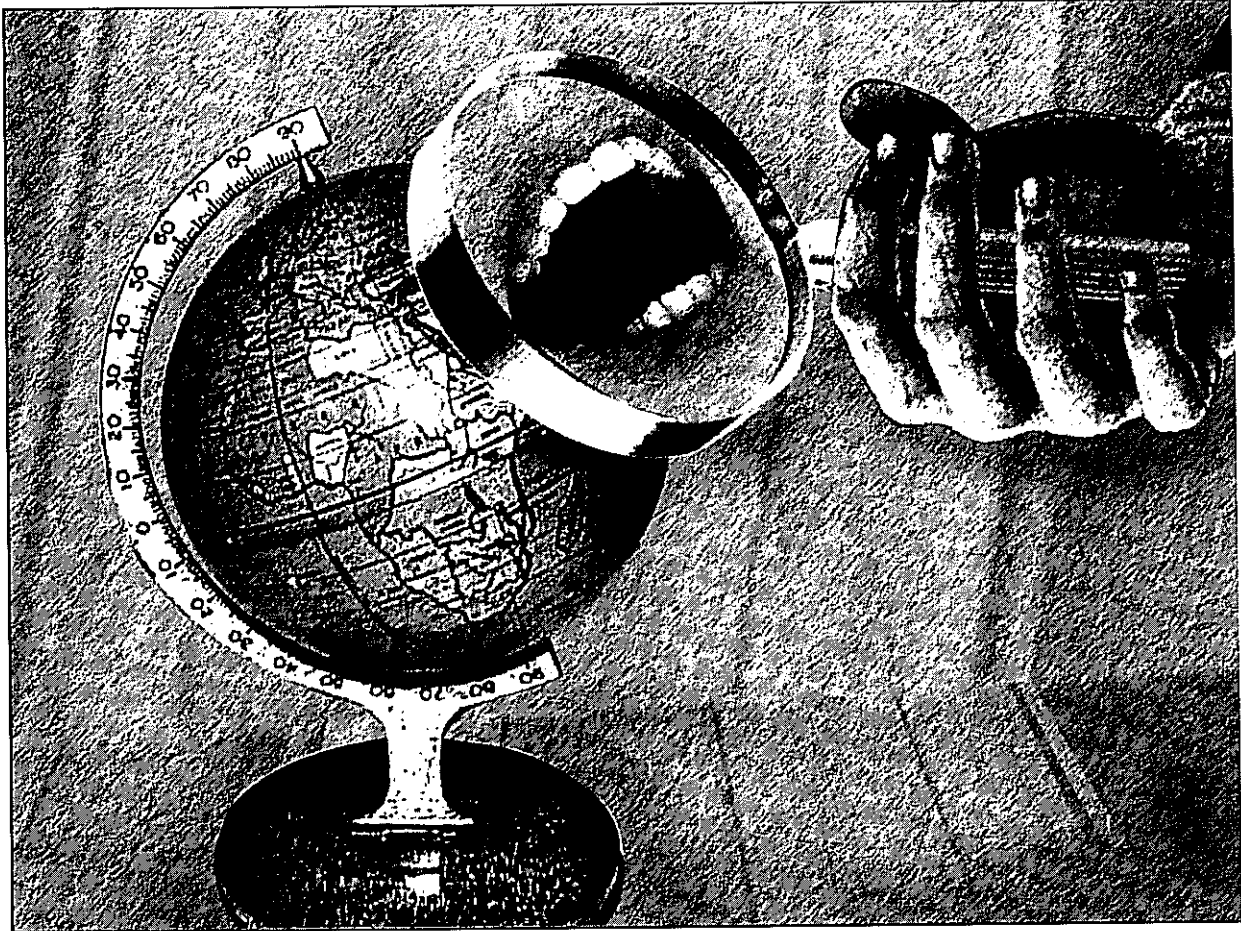
כיום יש לדעת הקהל העולמית ולמסגרות שהיא יוצרת יכור לת לשלול את הלגיטימיות של מדינה הנתפסת כפושעת, להטיל עליה סנקציות ואף להצדיק את הפגיעה בריבונותה. בהקשר הזה נוצרה זיקה חדשה בין שמה הטוב של מדינה לריבונותה – ומצד שני בין איבוד שמה הטוב לסכנה של שחיקה בנכונות המדינות האחרות לכבד את ריבונותה. לשון אחר: שמה הטוב של המדינה הפך לנכס אסטרטגי חיוני. בניגוד לתפיסה המסורתית בדבר הריאליזם של הכוח (תפיסה המקובלת כיום בעיקר בחוגי הימין בארץ ובעולם), איבוד יכולתה של מדינה לגייס לטובתה שיקר לים מוסדיים של הגנה ושמירה על זכויות חלשים בתחום שליטי תה עלול לסכן את עצם יכולתה לשלוט בגורלה. עיראק, בוסניה ואפגניסטן הן דוגמאות קיצוניות לתהליך הזה.

ד לפני כעשרים שנה, המושג "דעת קהל עולמית" היה מבוסס על תהליכים ארוכי טווח של התגבשות עמדות בקרב הציבור המשכיל של קוראי עיתונים בחברות מפותחות, ובמידה רבה גם בקרב המאזינים לתחנות שידורי רדיו בינלאומיות כמו הבי.בי.סי. זה היה, כמידה רבה, מושג מופשט וקטוע, מעין אידיאה שברגעים של חסר קיבלה ביטוי ממשי, בדרך-כלל חולף. מרגע כזה נהנתה ישראל כשחטפה את ארולף אייכמן בארגנטינה והעמידה אותו למשפט על פשעים נגד האנושות לפני כארבעים שנה. בשל הקונסנזוס העולמי שעמד מאחורי גינוי פשעי הנאצים, נוצרה לשעה דעת קהל עולמית שנתנה גיבוי לצעד חריג של מדינה, שנטלה לעצמה סמכות שיפוט אוניברסלית והפעילה אותה על נתין זר. מאז השתנה המצב מן הקצה אל הקצה.

את המהפכה הביאו מצלמות הטלוויזיה של רשתות תקשורת גלובאליות כמו סי.אן.אן, בי.בי.סי ויוורלד ותחנות שידור בינלאומיות אחרות. רשתות תקשורת אלו מייצרות ומתחזקות דעת קהל עולמית חיה ורציפה, הפועלת בזמן אמת ומפעילה לחצים כבדים על ממשלות ועמים שמצלמות הטלוויזיה מחשידות אותם, או את נציגיהם, בהפרות גסות של זכויות אדם ובפשעי מלחמה נגד מיעוטים חסרי הגנה.

בשנים האחרונות החלה דעת הקהל הבינלאומית הזאת, המקבלת חיווק מהאינטרנט העולמי ומעיתונים בינלאומיים כמו ה"הרלד טריביון" וה"אקונומיסט", לחדור ולכבוש לעצמה חלקים נכבדים מדעת הקהל בתוך המדינות הלאומיות של זמננו. אנשי עסקים, אקדמאים, אמנים, חברים באגודות מקצועיות בינלאומיות, תיירים ואפילו פוליטיקאים וסתם אזרחים משכילים, הנחשפים כל הזמן למתרחש בזירה הבינלאומית, מגלים דגישות גוברת והולכת למעמדה הבינלאומי של מדינתם ולהשלכותיו על חייהם בתחומי הכלכלה, התרבות והפוליטיקה. הרגישות הזאת התחדדה אצל פוליטיקאים רבים בשל השינוי הרמוגרפי שחל במבנה הבוחרים בארצותיהם. כיום כמעט שאין מדינה מודרנית המבוססת על חברה הומוגנית מבחינה אתנית ותרבותית. ברוב המדינות יש מיעוטים גדולים שהתעוררו לאחרונה מתרדמה ממושכת וכנועה לרוב הגמוני, או מיעוטים שנוצרו כתוצאה מהגירת עובדים זרים, או הגירה ממניעים אחרים, בעיקר מארצות העולם

מצלמות הווידאו הנמצאות בכל מקום אינן מאפשרות היוזם למנהיגים, לקצינים, לחיילים ולשליחים אחרים של המדינה להסתתר או להסתיר את מעשיהם

איור: אפרת בלוסקי

רגש החחלה שמעורר סבלם של אנשים הרוגים, פצועים ונחלטים חתורגם לרגשות תסכול ושנאה כלפי חי שנתפס כאחראי לכך

מדינתו לא תוכל להגן עליו מפני שיני המשפט הבינלאומי, ההולכות ונעשות חדות יותר, עלולה תופעת הסירוב לשרת בצבא לקבל ממדים שאיש לא חזה.

מובן שכל אדם רגיש מבחינה מוסרית אינו זקוק לנימוקים פרגמטיים כדי לצאת נגר פשעי מלחמה. אך באזורי האנשים הרבים, המדברים בשם הריאליזם של הכוח, חשוב להרגיש שכאשר שיקולים מוסריים מקבלים משקל כה כבד ברעת הקהל העולמית, הם הופכים לשיקולים אסטרטגיים. ההתפתחויות האחרונות מלמדות שגם מרינות גדולות כארה"ב, סין והודו לא יוכלו להתחמק מן המסגרת הבינלאומית החדשה המתגבשת לנגד עינינו. קל וחומר מדינה קטנה ופגיעה כישראל. ■

ירון אזרחי הוא פרופסור בחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

התהליך יכול להתחיל בשירור תמונות של הרג ילדים, משפחות הבורחות מחשש לטבח, אורחים ההולכים המומים בין הריסות בתיהם. תמונות אלה מועזעות ציבורים שלמים ברחבי העולם. הצופים חשים איך אונים מול הסבל האנושי והטרגדיה הניבטת מן המסך, שכן אין ביכולתם להגיש עזרה לאנשים הנמצאים במקור מות רחוקים. אי היכולת לתרגם את החמלה למעשים ולהושטת עזרה מיידית לקורבנות הופך את רגש החמלה – כפי שמראה הסוציולוג הצרפתי לוס בולטנסקי – לתסכול ולשנאה כלפי מי שנתפס כאחראי לזוועות הנראות על המרקע.

מצלמות הווידאו הנמצאות בכל מקום אינן מאפשרות היום למנהיגים, לקצינים, לחיילים ולשליחים אחרים של המדינה להסתתר או להסתיר את מעשיהם. בסופו של דבר, טייס שהפציץ אוכלוסייה אזרחית, וגם אלה ששלחו אותו, לא יוכלו להיות בטוחים ששמותיהם לא ייודעו. כשיתברר לציבור שגם

אחרי הניצחון של בנימין נתניהו בבחירות 1996, עמדו בפני דובר תנועת הליכוד, עו"ד צבי האוזר, שתי אפשרויות: להמשיך לעבוד לצד ראש הממשלה הנבחר או לקבל את הצעתה של לימור לבנת, שרת התקשורת החדשה, ולהיות יועץ התקשורת שלה. האוזר הביע כבד לפני הבחירות את דעותיו הנחרצות על נטייתה של התקשורת שמאלה, והצהיר על תמיכת נתניהו בהפרטת רשות השידור. הוא קיבל את התפקיד ועד מהרה הפך להיות גורם דומיננטי במדיניות משרד התקשורת בתחום השידור. ארבעה חודשים אחרי כניסתה לתפקיד מינתה השרה לבנת את ועדת פלד לבחינת ארגון והרכבה של מערך שידורי הטלוויזיה והרדיו בישראל. צבי האוזר ריכז את עבודת הוועדה, שהמליצה לאמץ את עקרונות "השמים הפתוחים", בין היתר בעזרת הקמת ערוץ מסחרי נוסף, הקמת ערוץ צי כבלים ייעודיים ופתיחת שוק הטלוויזיה הרב-ערוצית לתחרות. האוזר הופקד על יישום הרו"ח וב-1997 הפך להיות יו"ר מועצת הכב"ל לים והלוויין, עם פרישתה של היו"ר הקודמת, מיכל רפאלי-כרודי.

אחרי שנה בתפקיד שיתף האוזר את כתב "ידיעות אחרונות" בדרך שבה הוא רואה את מבנה ענף הטלוויזיה: "אם זה היה תלוי בי", אמר, "הייתי ממליץ לעלות עם טריקטור על מבנה השידורים הנהוג בישראל, להרוס אותו ולבנות הכל מחדש".

מועצת הכבלים והלוויין, שבד"א שה עמד האוזר, פועלת במסגרת משרד התקשורת ואחראית על שידורי הטלוויזיה הרב-ערוצית – הכבלים

והלוויין. המועצה היא אחד משלושה גופי פיקוח על ענף הטלוויזיה הפועלים בישראל. הוותיקה מכולם היא רשות השידור, שמוסדותיה הציבוריים מפקחים על ערוצי הרדיו והטלוויזיה של הרשות וכן על גליציה"ל. אחריה קמה (בתחילת שנות התשעים) הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, המפקחת על השידורים המסחריים בערוץ 2, בערוץ 10 ובתחנות הרדיו האזורי. את העומדים בראש הגר"פים הללו ממנה הדרג הפוליטי, והמינוי פותח עבורם קריירה רצופת תפקידים בענף הטלוויזיה – בצד המפקח ובשוק הפרטי לסירוגין.

בכהונתו כיו"ר מועצת הכבלים והלוויין וכיו"ר מנהלת הסדרת השידורים, נחשב האוזר ל"אויב הגדול של הכבלים", שהיו באותו הזמן מנופול. ב-1999 פרש מתפקידו ועבר לעסוק בעריכת-דין בשוק הפרטי. בכובעו החדש הפך ליו"ר עץ לגופי שידור שונים, כשלוכותו וסינונו כרגולטור. הוא גם ידע לקטוף את הפירות של המלצות ועדת פלד והפך לשותף בקבוצת "חדשות ישראל" שהתמודדה כמכרוז להפעלת ערוץ החדשות הייעודי. הקבוצה זכתה, אחרי ערעור לבית המשפט העליון נגד מועצת הכבלים והלוויין, שבחרה בקבוצה השנייה, "חדשות 24". "חדשות ישראל" היתה גם לספקית החדשות לערוץ 10 בשנת השידורים הראשונה שלו.

בעודו בעל אינטרס בערוץ החדשות העתידי ישב האוזר בוועדה לבדיקת הטלוויזיה החינוכית, ועדה שמינתה לימור לבנת, הפעם שרת החינוך. האוזר לא שינה את דעתו התומכת בסגירת ערוצים ציבוריים, והציע שוב לוותר על רשות השידור במקום להבריאה, להקצות את תרריה לערוץ המסחרי החדש ו"להביא את השידור הציבורי לערוצים שבהם נמצאים הצופים". ועדת הבדיקה המליצה על סגירת הטלוויזיה החינוכית. לכאורה נקלע האוזר בעניין זה לניגוד אינטרסים, משום שערוץ החדשות שבו הוא מעורב עשוי להיות מתחרה עתידי לתוכנית האקטואליה "ערב חדש" המשודרת בחינוכית. כתב "הארץ" אורי אילון הצביע על

ניגודי אינטרסים נוספים שעלולים היו להיות להאוזר בעת כהונתו בוועדה: תפקודו בעבר כעורך-הדין של הוועדה "רשת", המוויכחת לתת זמן שידור לחינוכית ותרויח זמן זה אם הטלוויזיה החינוכית תיסגר, ותפקודו כעו"ד של אולפן ניו "מימד", שיהנו מהוצאת הפקות הטלוויזיה החינוכית לגורמים חיצוניים, כפי שהמליצה הוועדה. פנייה ליועץ המשפטי לממשלה בעניין ניגודי האינטרסים העולים לכאורה מתפקידיו השונים של האוזר הניבה רק הערה עדינה למזכיר הממשלה להימנע מניגוד עניינים בוועדות ציבוריות, תוך כרי גילוי הבנה לקושי לאיים ועדות אלה כאנשים מיומנים. האוזר הגיב ואמר שהטענות עלו במסגרת ניסיון למנוע את בריקת מצבה של הטלוויזיה החינוכית ואת תהליך השינוי וההבראה, ניסיון שנעשה כאמצעות התקפות אישיות על חברי הוועדה.

חבר אחר בוועדה שהמליצה על סגירת הטלוויזיה החינוכית היה עו"ד יובל קרניאל, משפטן בולט בתחום התקשורת שהיה בעבר היועץ המשפטי של הרשות השנייה. מאז שסיים את תפקידו הציבורי, הספיק קרניאל לייצג גופי תקשורת שונים ובהם ערוצים זרים שניהלו מאבק נגד מועצת הכבלים כדי שתיתן היתר לפרסום ישראלי בערוץ צים אלה. בדומה להאוזר, גם עו"ד קרניאל התבטא בעבר כעד סגירת רשות השידור, בנימוק שהערוצים המסחריים ממלאים את צורכי הציבור בהפקת מקור ושידורי הרשות.

גם קודמתו של האוזר בתפקיד יו"ר מועצת הכבלים והלוויין, מיכל רפאלי-כרודי, עברה מהצד המפקח לצד המפוקח. כאשר היתה יו"ר המועצה, תמכה בפתיחת שוק הטלוויזיה למנויים לתחרות עליידי הכנסת חברת שידורי לוויין (DBS). כאשר הוקמה חברת "יס", בעלת הרישיון לשידורים אלה, מונתה רפאלי-כרודי לתפקיד סמנכ"ל רגולציה ומנהלת

הערוצים החיצוניים של החברה. מאז הספיקה להתבטא נגד "עודף הרגולציה" הנהוגה בישראל בתחום הטלוויזיה, רגולציה שמונחת עליידי מועצה, שעם פרישתה מראשונה ב-1997 התגאתה שהיא "שמה אותה על המפה" ("עשיתי מהפכה" מאת אביבה זלצמן, "מעריב עסקים", 7.10.97). רפאלי-כרודי אינה היחידה בחברת "יס" שנהנית מתוצאות עבודתה בשירות הציבור.

יו"ר "יס" כיום, דוד ברורט, לשעבר מנכ"ל האוזר, היה חבר הצוות הבינמישרי לבחינת המדיניות כענף התקשורת ופתיחתו לתחרות. צוות זה היה ידוע בשם "ועדת וקס"ברודט-ליאון" והוא פעל בשנת 1996. אחת מהמלצות הוועדה היתה לפתוח לתחרות את שוק הטלוויזיה למנויים, המלצה שהתממשה בדמות חברת "יס". לברורט, דרך הברה שבה הוא שותף, גם מגוון בקבוצת "חדשות ישראלי" שעומדת להפעיל את ערוץ החדשות הייעודי, ב"ישראל פלוס" שתפעיל את הערוץ הרוסי, ובגורמי הפקה ושידור נוספים. ייאמר לזכותו של ברורט שכמעט כל עיסוק שבו יבחר בשוק הפרטי עלול לגעת בתחום אחת מעשרות הוועדות שבהן היה חבר בשנות עבודתו במשרד האוצר.

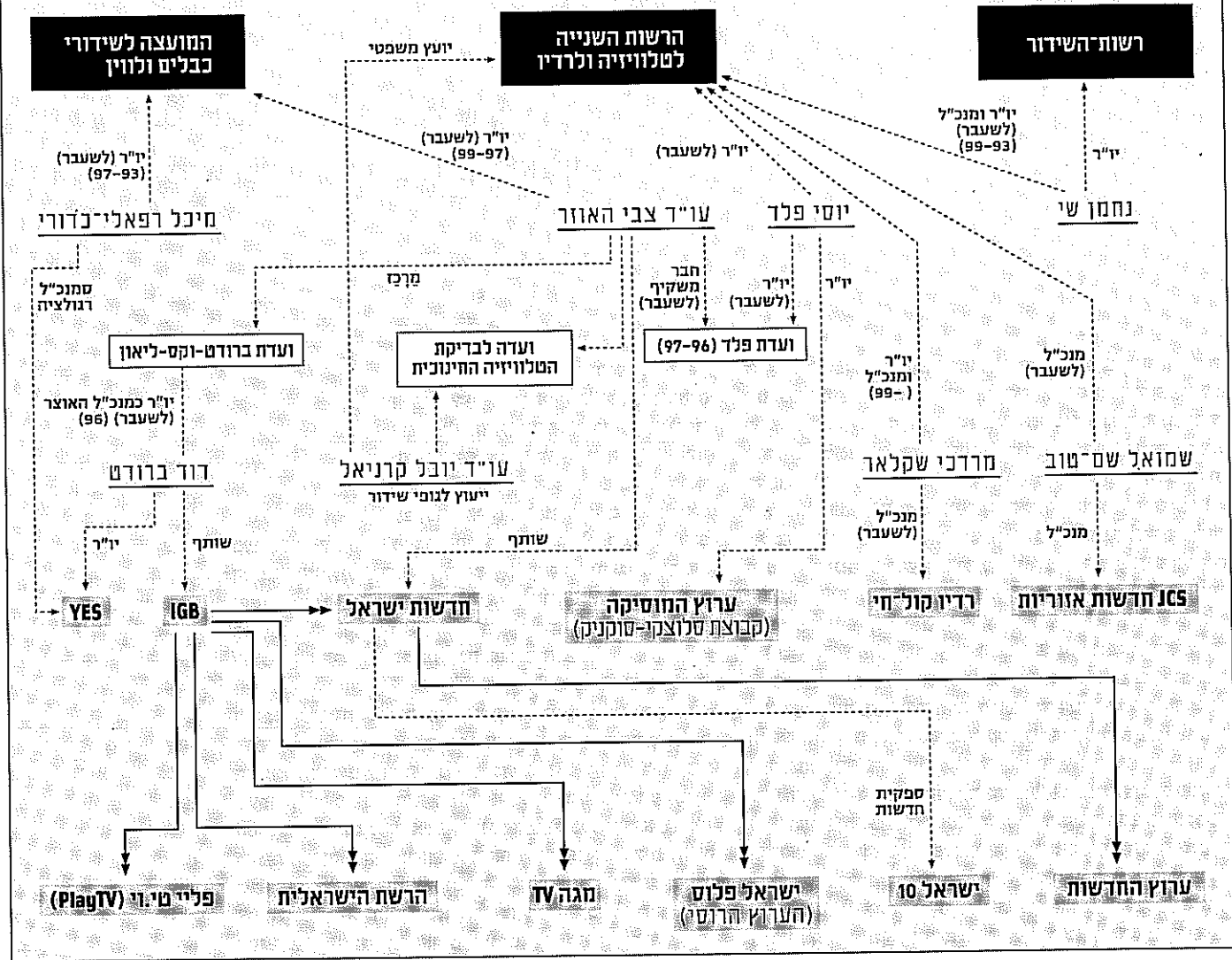
עוד אחד שניסה ליהנות ממדיניות "השמים הפתוחים" הוא לא אחר מאשר אלוף במיל' יוסי פלד, אותו פלד שעל שמו קרויה הוועדה האחראית למדיניות זו. המלצות הוועדה שבראשותו הובילו לפרסום המכרזים לחמישה ערוצים ייעודיים, ביניהם ערוץ המוסיקה. יוסי פלד הוא בין המתחרים על המכרז לערוץ הזה כיו"ר קבוצת סלוצקי-סוקניק, שהפסידה כינתיים אך עשויה לערער. פלד היה בעבר גם יו"ר מועצת החדשות השנייה.

יו"ר הרשות כיום, מרדכי שקלאר, עשה את המסלול הזהפוך: ממנהל תחנת רדיו הנמצאת תחת פיקוחה של הרשות השנייה, "רדיו קול-חי", הפך ליו"ר הרשות. לאתרונו מונה להיות מנכ"ל הרשות במקום שמואל שמיטוב. שם טוב, בעודו בימיו האחרונים בתפקיד, כבר מתמודד על מכרז של חברות

אין גדר הפרדה

הרגולטורים בתחום התקשורת חדלגים ללא הפרעה מהשירות הציבורי לשוק הפרטי

חשקה התפקידים

דוגמאות אלה מתחום הטלוויזיה, ואחרות שאפשר למצוא בענפי משק אחרים, מראות שמעבר מתפקידי רגולציה לתפקידים בשוק הפרטי הפך למקור בל, ומי שאיננו נוהג כך הוא יוצא דופן. כך, למשל, יורם טורבוכיץ', שמתפקיד הממונה על ההגבלים העסקיים עבר לדיסקונט-השקעות וחזר לאחרונה לתחום הציבורי כחבר בוועדת קרול של משרד התקשורת. תשובות אופייניות להשגות על השיטה הזו הן: המדינה קטנה ויש בה מספר מצומצם של תפקידים בכירים ואין לצפות שמי שסיים כהונה בתפקיד ציבורי בכיר יסיים את הקריירה בתחום התמחותו. "הרי איננו רוצים להרתיע אנשים מוכשרים מלמלא תפקיד ציבורי", אומרים חסדי השיטה. יש אמת בטענה הזו וניתן היה להשלים עם הנהוג הזה, לו אלה שפרשו מתפקידיהם בשירות התקשורת הציבורי היו מקפידים על תקופות צינון (כמתבקש על-פי חוקי שירות המדינה) שאליהם כפופים שלושת גופי הפיקוח - רשות השידור, מועצת הרשות השנייה ומועצת הכבלים והלוויין, ודואגים להתמנות לתפקידים שלכל הפחות למראית עין אינם נראים כניצול בוטה של התפקידים שמילאו בשירות הציבור.

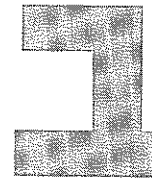
הכבלים להפקת חרשות אזוריות, כמנכ"ל ועורך מיועד של קבוצת "JCS חרשות אזוריות". מהלך זה של חברות הכבלים, להפקת חרשות אזוריות במקום חדשות מקומיות, עדיין לא אושר על-ידי מועצת הכבלים והלוויין בראשות עו"ד דורית ענבר - המועצה המקבילה למועצה שניהל שם-טוב (שם-טוב, בתגובה: "על-פי הגבלות תקופת הצינון של שירות המדינה, אני מנוע בשנה הקרובה מלעבור רק בערוץ 2 או ערוץ 10, הכפופים לרשות השנייה, ואין לצפות שלא אעבור כלל בשוק התקשורת").

מסתבר שכענף הטלוויזיה בישראל מתקיים סבב מצומצם של משתתפים בתפקידי הפיקוח והניהול. מעורבותם של אותם אנשים בגופי הפיקוח ובצר המפוקח היא בעיה של מראית עין ואולי גם של ניגוד עניינים ממשי. אותם אנשים מוזכרים שוב ושוב כמועמדים לתפקידים אחרים בשוק התקשורת והטלוויזיה, ובעיקר ברשות השידור. כך הוזכר צבי האוזר כמועמד לתפקיד מנכ"ל רשות השידור, מרדכי שקלאר היה מועמד לתפקיד מנהל הטלוויזיה החינוכית, והגדיל לעשות נחמן שי, שהספיק כבר להיות יו"ר ומנכ"ל הרשות השנייה וכעת הוא יו"ר רשות השידור (בנוסף על תפקידים אחרים שהוא ממלא במקביל - ממתאם ההסכרה הלאומית ועד מנכ"ל הפרציות היהודיות-האמריקאיות).

שחר אבירי הוא עורך שירותי מידע של טלוויזיה אינטראקטיבית

המילון הישן

על תפיסת "הסובייקטיביות הכנה" של ירון אזרחי

גיליון 39 של "העין השביעית" מציג חברי, פרופ' ירון אזרחי, "למצוא בסיס חדש לאבחנה בין כתיבה עיתונאית מקצועית אחראית לזו שאינה כך". אזרחי סבור כי ה"מילון השגוי", לשיטתו, אחראי לבלבול ביישום סטנדרטים מקצועיים בעיתונות. לא ברור מדבריו כיצד מוזיק המילון הישן ליישום הסטנדרטים, ומה באה הרפורמה הלשונית-מושגית להשיג ולתקן. המילון הישן הוא נחלתם של חוקים ותקנוני אתיקה במדינות הדמוקרטיות. מי שמציע לזנוח אותן, עליו הנטל להוכיח את כשלונו של התפיסה המקובלת.

לדברי אזרחי, יש לתדול מלהשתמש בקריטריון האובייקטיביות שמניח את קיומה של זווית ראייה אלוהית, מושלמת, ולהעמיד את העיתונאים במבחן ה"סובייקטיביות הכנה". העיתונאי החדש נדרש להקדים דיווח ניטרלי ונקי מעמדה, ורק מאוחר יותר להוסיף את פרשנותו שלו. העיתונאי הטוב כמוהו כמצלמה, אשר האתגר המוצב בפניה הוא מציאת הזווית הטובה, שהיא בדרך-כלל הזווית המקורית. סביר להניח ששאלות היסוד הפילוסופיות, "האם יש זווית ראייה אובייקטיבית?", "האם יש אמת?", לא יגיעו לכלל פתרון מעל דפי "העין השביעית". אולם בעולם שבו קיים עיתון, יש לו גליונות דפוס, עורכים וכותבים, ניתן לדבר על דברים שקיימים להבדיל מדברים שלא קיימים, מאורעות שהתרחשו במציאות וכאלה שלא. קשה גם להבין את התרבות האנושית ללא האמונה הסובייקטיבית העזה של בני-אדם בקיומה של אמת. בעולם הפיזי, להבדיל מזה המטאפיזי, עדיין אפשר לדבר על עובדות. אם היה פיגוע – היה פיגוע. היה מפגע, והיו נפגעים (הרוגים ופצועים בסוגים שונים של פציעה). אמת, דיווח של אדם אחד אינו יכול לכלול את כל נקודות המבט; על מניעיו של המפגע יהיה קשה, ואולי לא ניתן, לעמוד. אולם המדווח יכול להתייחס לדברים שקרו בתור שכאלה, וכחורגים מתחום ה"סובייקטיביות" (כנה או בלתי כנה).

בהיבט חשוב אחד צורך אזרחי ודבריו ראויים להדגשה: במצבים מורכבים שקשה לרעת מה קרה בהם, או כאשר מצויים בעיצומה של דינמיקה תזוויתית, על העיתונאי להשתמש באופן פומבי במידת הספקנות והעמימות. המדווח חייב לציבור דיווח גם על הקושי שלו בקביעת הממצאים. כך, עיתונאי הכלכלה שמסקרים תהליך רב תגודות חייבים במודעות גבוהה להימנעו מהחליף כזה. כך גם פרשנים צבאיים ומדיניים בעיצומם של מהלכים חסויים, שהמידע הזמין עליהם קלוש. חשוב שעיתונאים יהלכו בוהירות רבה יותר כאשר הקרקע

שעליה הם צועדים מוצקה פחות. כך תישמר מידת הזוהרות ותובטח אמינות גבוהה יותר. אלא שאזרחי אינו הולך את כל הדרך: כשם שיש לתבוע גילוי נאות של רמת ההסתברות שבה נקבעים הממצאים, כך יש גם לדרוש מעיתונאי, אשר נמצא בעמדת תצפית לקויה או חסרה, לעמוד קשה כדי להשלים את פערי המידע. עיתונאי ששמע צד אחד, חייב לשמוע את עמדתם של צדדים רבים ככל האפשר, כדי לגבש לעצמו תמונה מלאה יותר. עיתונאי ששמע דברים מכלי שני, חייב להגיע למקור הראשוני. במקום אלה, מציע אזרחי לנטרל את חוש השיפוט העיתונאי: "היסוד הסובייקטיבי נעוץ בכך שהוא אמור לתאר את מה שהוא רואה ברגע ובמקום מסוים, ולא את מה שהוא משבח בנארטיב מוכן מראש הנובע ממה שהוא מצפה, רוצה או סבור שקוראיו מצפים שיראה. כלומר, הוא נותן לקשר הראשוני הישיר בין העין הרואה והאובייקט הנראה מעמד עצמאי, לפני השלב הפרשני".

ומה בדבר הבחירה היכן להיות מוצב? ובמה להתעניין? האם כתב הבריות וכתב המשטרה המסקרים תאונה מצופים לספר אותו סיפור? והאם החיפוש אחר הזווית המקורית הוא תמיד ענייני? לא ברור שיש נקודה בזמן או במרחב שבה ניתן להקדים צילום ניטרלי להשקפת העולם. הצעתו של אזרחי בקטע זה של דבריו רומה רמיון חשוד לדרישה הישנה לאובייקטיביות, אלא שהיא מוסיפה לה תנאים מחמירים, שיתכן שהם חורגים מגבולות היכולת האנושית. ההצעה של אזרחי מגמרת את תפקידו של העיתונאי. אזרחי רוצה שהעיתונאי ידווח בדיוק כפי שראה ושמע – גם את דברי הרובר הרשמי? האם אין לעיתונאי אחריות לשאול שאלות ולדרוש תשובות? האין עליו לחפש מידע במקורות אחרים, שאינם רשמיים? מהו הייחוד שנותר לתפקיד העיתונאי? במה הוא נבדל מן הרובר הרשמי?

נכון שכל דיווח, לרבות דיווח עיתונאי, מחייב סלקציה, אשר נעשית, מטבע הדברים, על-פי פרשנות ועל-פי הנארטיב שמאמצים להם העוסקים במלאכה. אולם הכורח בסלקציה אינו מוליך לסובייקטיביות כנה. בדיווח על אירוע או על שיח קיימות אפשרויות שונות בתוך המתחם של התאמה בין הדיווח לבין האירוע, ויש גם תיאורים שהם בכירור מסולפים. סיכום של ישיבת ממשלה, שבה הוחלט לתמוך בהצעת חבריה הכנסת דרוקמן בנושא מסירת קרקע לערבים, בדיווח שלפיו החליטה הממשלה להתנגד להצעת דרוקמן, הוא סיכום שקרי. העובדה שהעיתונאי נפל קורבן לאי הכנה ומבחינתו הסובייקטיבית דיווח אמת, אינה מכפרת על כשלונו המקצועי.

מרבית הדוגמאות שנותן פרופ' אזרחי מתייחסות למצב של עד ראייה. לעתים נדירות מאוד העיתונאי הוא עד ראייה

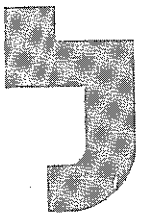
בעולם שבו קיים עיתון, יש לו גליונות דפוס, עורכים וכותבים, ניתן לדבר על דברים שקיימים להבדיל מדברים שלא קיימים, מאורעות שהתרחשו במציאות וכאלה שלא

פרשנותו של העיתונאי כפרשנות אישית וחלקית אחרת". לא לגמרי ברור כיצד התביעה ל"נתונים אמפיריים" או ל"דיווח מהימן" מתיישבת עם העדר קנה-מידה אובייקטיבי. ובעיקר, לא כדאי למהר ולהיפרד מזכויות קלאסיות. אם כל מה שהאזרח זכאי לקבל הוא התמונה החלקית בהכרח ש"צילם" העיתונאי, גם כאשר "צולמה" מנקודת התצפית הגרועה ביותר, ועליה פרשנות שאין לה שום מחויבות פרט לכנות – מעט מאוד נותר מזכות האזרח לדעת.

אני ער לכך כי ניתן להבין את דבריו של אזרחי גם באופן מוגבל וצנוע יותר, כמציעים שינוי שהוא בעיקרו סמנטי והדרגשי. גם בהבנה זו אני מוצא לנכון להתריע נגד המושג "סובייקטיביות כנה". אני חושש שהמושג ישמש – ואיני מייחס לאזרחי כוונה כזו – להענקת לגיטימציה להתנהגות עיתונאית בלתי מקצועית, הפיפניקית ורשלנית. כנות או היפוכה מחייבים חדירה לנבכי נפשו של אדם, חדירה קשה ובלתי מבטיחה שראוי ככלל להימנע ממנה. אם כל מה שנותר בפועל הוא סובייקטיביות – מה נותר?

מרדכי קרמניצר הוא פרופסור בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית-מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

למתרחש. לכן, תפיסת התפקיד העיתונאי על-פי אזרחי אינה ישימה לרובה ולעיקרה של העבודה העיתונאית. הדרישה העיקרית מעיתונאי איננה לרווח על מה שראה אלא לברר, לבדוק, לחקור ולהעמיק חקר, כך שתיאור המציאות שהוא מציג יהיה מהימן ומשקף-מציאות ככל שניתן. האם מספקת שיטתו של אזרחי סטנדרטים לבחינת איכות עבודתו של עיתונאי?

א אחת נמתחה ביקורת פומבית על מי שמכונה עיתונאי החצר, אורי דן. הנחת היסוד בביקורת על דן היא שאדם שכליכך מזדהה ומזוהה עם האישיות הפוליטית הבכירה ביותר אינו מסוגל להיות עיתונאי ביקורתי. אולם, לפי הקריטריונים שהציב פרופ' אזרחי, יכול להיות שרווקא אורי דן הוא התגלמות עיתונאי העתיד. הנה מובאה מדבריו ("העין השביעית", גיליון 32, "כל מה שרצית לדעת"). "למי תאמין", שואל דן, "למי שהיה שם וחי את זה או למישהו אחר בעיתון אחר או במקום אחר שככה החליט שהוא יודע? אני הייתי שם". האם המעורבות האישית לא פוגעת ביכולת לסקר סיקור אובייקטיבי, נשאל דן, והתגובה: "אני אומר בדיוק איפה אני עומד. אני לא מכריז על עצמי אובייקטיבי". כיצד זה מתיישב עם היומרה להציג את העובדות כהווייתן? "עובדות כהווייתן זה כמו שאתה בא ויודע ולמדת אותן בעצמך". אם כל שגדרש מוזן הוא סובייקטיביות כנה, אפשר מאוד שהוא עומד במבחן. אם נטשטש את ההבדל החשוב בין נכון ללא נכון, מציאותי ולא מציאותי, נקבל יותר עיתונאים מסוגו של דן.

אם מבקש אזרחי לטעון כי בתחום הפרשני "הכל הולך", אני חולק עליו. גם בתחום הפרשני – הסובייקטיביות, שהיא ודאי קיימת, איננה בלתי מוגבלת. עיתונאי חייב להיות ביקורתי גם כלפי ראש הממשלה "שלו", שהוא בחר. עיתונאי אינו יכול לנטרל את עצמו מעמדויות, אולם הוא חייב לשאול את עצמו: מה היה כותב נוכח הגרלת הממשלה או מהלך אחר, אילו מדובר היה בראש ממשלה שלא לפי בחירתו, ולחונות דעה בהתאם. לגיטימי, לכן, לבקר עיתונאי על שהתייחס באמת-מידה שונה לאהוד ברק בהשוואה ליחסו לבנימין נתניהו, נוכח התנהגויות ודמות של שני האישים.

אזרחי מציע גם להחליף את זכות הציבור לדעת בזכות חדשה – הזכות לפרש. מדובר בזכות כפולה "לגישה ישירה לנתונים אמפיריים, שעליהם מדווח העיתונאי. רק על יסודם של נתונים כאלה הוא יכול לקבל, לרחות או להחליף את

הכני נמוך שיש

כאשר מוסף "הארץ"
מפרסם כתבת שער על זוג
פרסומאים שהפכו את
הפרובוקציה הפרסומית
לשיטה, הוא לכאורה
משחק לידיהם. מהצד
האחר, האם העיתונות
רשאית להתעלם
מהתופעה?

מיניות בוטות, פגיעה בטעם הטוב ופגיעה ברגשות הציבור". משרד הפרסום עתר לבג"ץ ועד להחלטתו עלה התשדיר לאוויר בגרסה שבה תנועותיה של הדמות מטושטשות.

אלון זרמון מציג את עצמו בתקשורת, כחוד החנית במלחמה למען חופש הביטוי, אך בעולם הפרסום המקומי יש הרואים במשרדו את המשרד הפרובוקטיבי התורן של הענף. בשנה האחרונה בלבד הוציא תחת ידו שלושה מסעות פרסום נוספים שנפסלו על-ידי הרשות השנייה. תחילה נפסל התשדיר של "פוקס ג'ינס" עם יעל בריזוהר, שכובה בדמותה הופשטה ממכנסיה על-ידי איתן אורבך ונותרה בתחתונה זרוקה על המדרכה. התשדיר עורר סערה גדולה ונפסל לשידור בשל "הרמיזות לאלימות מינית, רמז לתקיפה מינית ומין בכפייה". גם התשדיר ל"פוקס קידס" נפסל לשידור מהטעם שהוא "מעודד התנהגות לא בטיחותית". בתשדיר מופיעה חברת ילדים שמוזידיים את בגדיהם כדי לגלוש באמצעותם מצוק גבוה ולהימלט ממנמר שרולק אחריהם. בנוסף נפסל התשדיר של "וואלה" מטעמים של "פגיעה ברגשות הציבור". הקמפיין כלל סדרה של סרטונים. באחד מהם נראה קנה של טנק מתרומם כאשר ברקע זועקת בחורה: "רי, איציק, רי".

התקשורת שנפלה לכאורה קורבן למניפולציה. בפועל, העיתונאי שמסקר את האירוע מודע למניפולציה אבל נכנע לה. התמורה לכניעה היא רייטינג: שכן פרובוקציה, כידוע, מוכרת. משרד הפרסום זרמון-גולדמן כיכב בכותרות במהלך החודש שעבר, מאז פסלה הרשות השנייה את תשדיר "אקסטרה מור" של "טרה" שהוכן על-ידו. זה היה תשדיר בוטה שהציג לראשונה אקט מיני של ממש בטלוויזיה. בתשדיר נראית דמות בגבה למצלמה, שתנועותיה מעירות על כך שהיא מאוננת. הרשות פסלה את התשדיר בשל "דמיונות

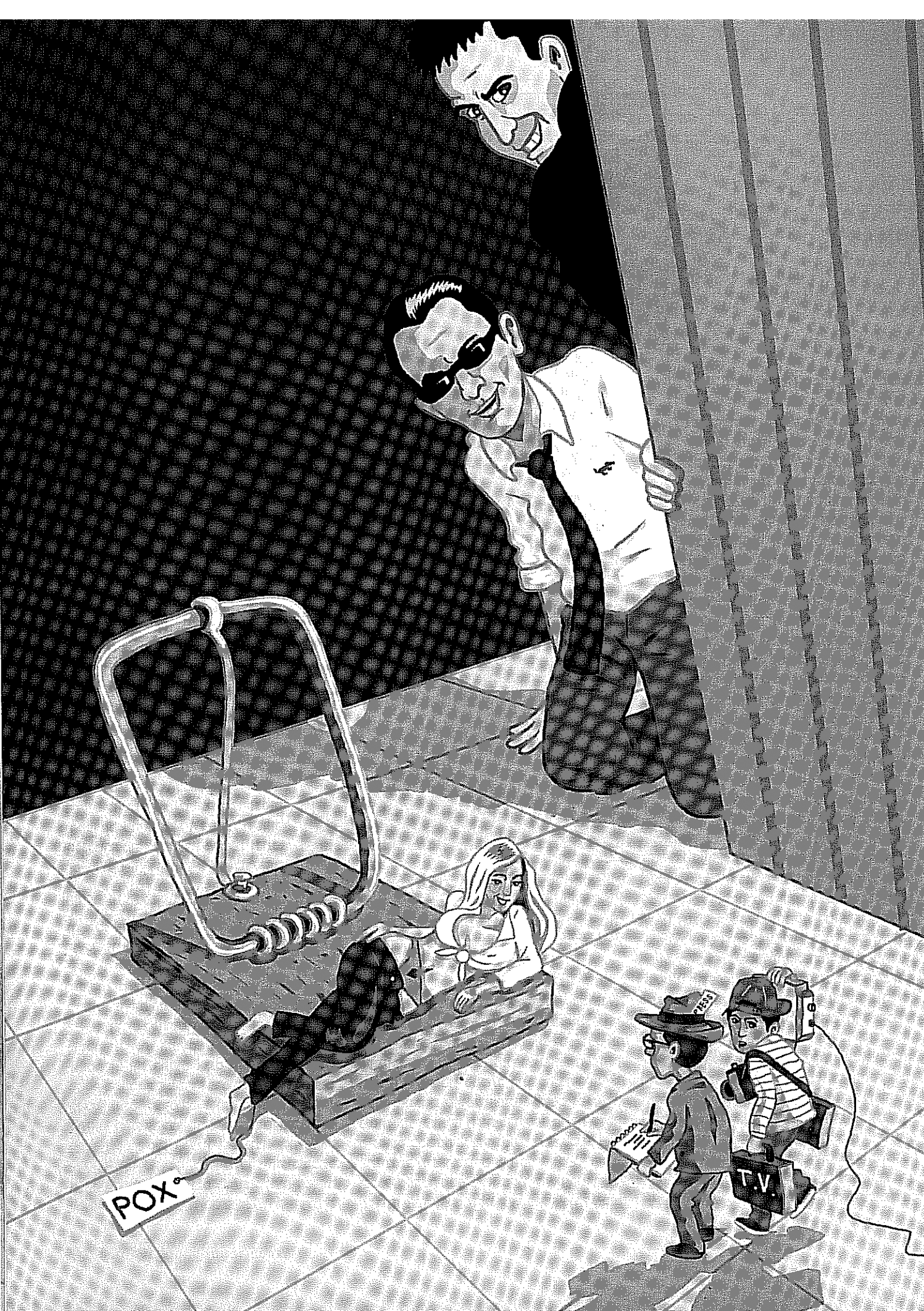
גילי דרובי היי שטיין

איורים: גיא חורר

היו אנשי תקשורת שהרימו גבה למראה כתבת השער שהתפרסמה בשבוע הראשון של אוגוסט במוסף "הארץ". החלטתו של ה"ארץ" להעניק במה יוקרתית לצמד פרסומאים, שחרטו על דגלם את

הפרובוקציה כחלק משיטת עבודתם, נראתה בעיניהם פסולה. "כמה נמוך אפשר לרדת", הם תהו. "אתה מצפה לשיקול דעת מסוג אחר כשמדובר בעיתון רציני, בניגוד לצהובונים שמחפשים סנסציות". בעיני אלון זרמון והרד גולדמן, הבעלים של משרד הפרסום זרמון-גולדמן, זה היה הישג נוסף בהתעסקות התקשורתית בהם. תחילה בכל הנוגע לפסילת הפרסומת מבית היוצר שלהם, ולאחר מכן התהדרותם בתואר הכבוד של אבירי חופש הביטוי, כביכול. ההתעסקות התקשורתית בסוגיה – בעיקר במרדכי השיווק והפרסום – מאוסה, לעוסה ומיצתה את עצמה כבר בראשית הסיפור. ושוב, זה הסיפור המוכר על

**עמוס מלישיר, פרסום "פובליסיס-אריאלי":
פרובוקציה ככלל היא סוג של רשלנות
קריאטיבית שמיועדת לעשות קיצורי דרך**

בעיני. זוהי התערבות בוטה של העורך על סמך דעתו הפרטית. במקרה הספציפי השפעת הרברים היתה הפוכה, כי הם יצרו עוד פרובוקציה ותשומת לב מיותרת לתופעה שממנה רצו להימנע."

רו"ח הרשות השנייה (2000) מציין כי "להערכתנו, חל בעת האחרונה שינוי בסגנון הפרסומות, אשר הפך בוטה יותר מבעבר, בכל הקשור לסגנון דיבור ולשימוש ברמיזות מיניות, בעיקר מילוליות". הרקע לשינוי – המיתון ולמצב הכלכלי שמקשה על תהליך המכירה. כיום יותר מבעבר, מופעל לחץ על הפרסומאים להשיג תוצאות במינימום זמן וכסף. בתעשיית הפרסום מסכימים כי פרובוקציה היא הדרך הקלה והזולה ליצור שעוררייה תקשורתית ולזכות בתשומת לב ציבורית. חברות קטנות שאינן מסוגלות להשקיע סכומי עתק על פרסום בוחרות באופציה הזו. אלון זרמון עצמו מעיד: "אני עושה את זה כי אין לי הרבה כסף ואני צריך בכסף קטן להשיג בולטות. הרעש שאני מייצר הוא סוג של אסקפיון, שבסופו של דבר עושה טוב לצרכן".

אפילו אם משרדי הפרסום אינם מתכוונים מראש לייצר פרסומות על מנת שייסלדו, מרגע שנקלע משרד הפרסום (בין אם במכוון ובין אם לאו) למצב של פסילת תשדיר, הוא משכיל למנף אותו לצורכי יחסי-ציבור. ואביק דרור, העוסק ביחסי-ציבור שנים אחרות, מפרט: "אנחנו מומחים בספין תקשורת. מרגע שפרובוקציה מסוימת תפסה, השתמשנו בה לצורך יחסי-הציבור של החברה והעלנו את הדיון בפרובוקציה במות שונות בתקשורת".

על "אקסטרה מוד" מעיר אלון זרמון: "מלכתחילה ערכנו קבוצת מיקוד וידענו שהתשדיר יעורר רעש. הערכנו שזה יעורר דיון ברשות השנייה אבל לא פסילה. ברגע שאני פונה לקהל צעיר כרוך לי שהם צריכים שההורים שלהם לא יאהבו את התשדיר שעשינו. בכל מקומות המוסד למיניהם יושבים אנשים מבוגרים ושמרנים בלי הרבה קריאטיב והם נופלים לכל

שגור על עצמו כלי התקשורת ותגובת הפרסומאי, ששחרר הצהרות לוחמניות למען חופש הביטוי. גרינבאום אמנם התכוון להביע את הסתייגותו ממשרד הפרסום, אך באופן אידוני הפך מהלכו לספין בירי אותו משרד.

עמיתים של גרינבאום מתחו ביקורת על החלטתו. אביבה קרול מ"גלובס" משוכנעת ש"התקרית עם Ynet דווקא שירתה את זרמון. צריך להיות מודעים לכך שהגיוס שלו את העיתונאים הוא חלק מתוכנן וציני של הקמפיין. הניסיון של זרמון במכתב התגובה להשוות את עצמו לאנשים שחופש הביטוי שלהם נפגע הוא ניסיון ציני". ואילו חגית ברונסקי, כתבת פרסום ב"גלובס", סבורה כי בהחלטת Ynet טמונה בעיה איתת: "עיתונאי כגורם מדווח לא יכול להחליט שבגלל שדבר מסוים לא נראה לו אז הוא יימנע מלדווח עליו באופן שלם. צעד כזה איננו לגיטימי

בסרטון אחר נראתה קופת צדקה מרוקנת וברקע קריאות: "הוא זכאי, הוא זכאי".

הפרובוקציה מספקת לתקשורת נושא נהדר לעסוק בו, שכולל מציצנות, קונפליקט, דרמה ולפעמים פורנוגרפיה קלה. לעתים מתכוונים אמצעי התקשורת לבקר את התופעה, אולם בפועל משיגים דווקא את התוצאה ההפוכה. מדבריה של מרב סריג ממוסף "הארץ" (ראו מסגרת), שכתבה את הכתבה על צמד הפרסומאים, עולה כי לא תכננה להעניק להם כתבת תרמית חינם. נהפוך הוא; היא ביקשה להצביע על חומרת התופעה של פרסומות וולגרייות. ברם עצם הכתיבה על משרד הפרסום שיחקה לידי של אלון זרמון, שסבור כי זו היתה כתבה "מציגת". לדידו גם "לא משנה מה כותבים עלי כל עוד מאיתים את שמי נכון".

גם אקט המחאה יוצא הדופן שנקט העורך הכלכלי של Ynet, עידן גרינבאום, חזר אליו כבומרנג. גרינבאום החליט להשמיט את שם משרד הפרסום והמפרסם מהדיעוה על פסילת תשדיר "אקסטרה מוד", ובהערת מערכת נכתב: "מערכת Ynet סבורה כי איננו שמו

של המוצר ושל משרד הפרסום ישיג בריוק את המטרה לשמה יצא מבית-מדרשו של משרד פרסום זה קמפיין נוסף בסדרה סקסיסטית ופוגעת". גרינבאום מנמק: "הרעיון שעמד מאחורי האקט שלי היה לשבור את מעגל הקסמים הזה, שבו משרד הפרסום משתמש בעיתונאים באופן ציני כדי לזכות בפרסום חינם. עצוב לגלות, שהפרסומאים הם מקצוענים בתחומם יותר מאשר רוב העיתונאים שמסקרים את התחום. נראה כי העיתונאים שמסקרים את התחום אינם תופסים שהם חלק ממסע מתוזמן של משרדי פרסום ציניים, שיוצרים לנצל אותם לצרכיהם. רוב הכתבות עוסקות בתיאור התופעה וברוחים שצבר משרד הפרסום מבלי לשפוט את הרעיון". התגובה לא איחרה לבוא. אלון זרמון שלח למערכות העיתונאים מכתב חריף, שהתפרסם ב"גלובס". התוצאה היתה סיקור תקשורתי נוסף, הפעם סביב הצנזורה העצמית

מלכודת. זה היה ברור שהם יתרעמו". סיגלי ביטון, ראש אגף פרסומות ברשות השנייה, סבורה כי "כיום מגלה הציבור סובלנות כלפי תשדירים, שלא היו עוברים לו היו משודרים לפני שמונה שנים", ומפרטת את נוהל הפסילה: "החל משנת '97 בודקת הרשות אך ורק תשדירים שנוגעים לתחום הבריאות וכן תשדירים שעוסקים בילדים או שמשותפים בהם ילדים. בחלק הארי של התשדירים מסדירה התעשייה את עצמה עליידי זכייני ערוץ 2 וערוץ 10 שהוסמכו לאשר את התשדירים.

אביבה קרול, "גלובס": לעיתונאים קשה אולי לעשות את המהפך המחשבתי ולהבין כי הפרסומאים החברתיים הם הצד הרע והפוגע בסיפור

התשעים למשרד נועז. בתואר דומה החזיק משרדם של פוגל-לויז בשנות השמונים, שזכור בשל הפרסומות השערורייתיות של אוברזון. למשבצת זו מכוונים זרמון גולדמן, שנראה כי הם מייצגים את מקרה הקצה של שימוש בפרובוקציה כאסטרטגיה מוצהרת. הרחק מאחור משתרכת רשימה של תשדירים שהכינו משרדים נוספים ושנפטלו עליידי הרשות השנייה. למשל, תשדיר "אקסטרים" של אריאלי, שאף הגיע לבג"ץ.

בתשדיר מופיע צעיר שעולה על גג בניין גבוה, חובש לראשו קסדת מגן וגולש דרך פיר פינאי אשפה, שמחובר לבניין. התשדיר נפסל בנימוק שהסיטואציה המוצגת מסוכנת ויכולה לעורר התנגדות לא בטיחותית. בג"ץ אישר את הפסילה. לדברי עו"ד אבני: "לא עוברים ימים ספורים מהפסילה ולשולחננו מגיעה הצעה לתשדיר חדש של משרד אריאלי. בתשדיר רואים בחור נעצר ליד מכונת כביסה תעשייתית. חכרו פותח את הדלת וסוגר אותה מאחוריו והמכונה מתחילה להסתובב. וכל שנתר לי הוא לתמוה, האם לאור החלטת בג"ץ לא היה ברור למשרד הפרסום שתשדיר כזה ייפסל. תגובתו של עמוס טל-שיד, מנכ"ל משרד הפרסום "פובליסיס אריאלי": "היה לנו רעיון לתסריט וערכנו סקיצה זולה לעשייה. ומאחר ואמת-המידה של שיקולי הפסילה ברשות השנייה איננה אחידה ויכולה לעבור בשיטה של ניסוי וטעייה, חשבנו שאולי התשדיר הזה כן יעבור. בניגוד אולי למשרדי פרסום אחרים, לא חשבתי לעשות הון תקשורתי מהסיפור. את תעוותי כיוצר פרסומות אני מרוויח מפרסומות מקוריות ולא משערוריות. החדש העולה הוא שמשרדי פרסום מסוימים מפרסמים את עצמם על הגב של לקוחותיהם והופכים גם את העיתונאים לכלי שרת בידם. לטעמי, פרובוקציה ככלל היא סוג של רשלנות קריאטיבית שמיועדת לעשות קיצורי דרך, שאני משתדל להימנע ממנה". גם משרד הפרסום ארל-רחומסקי-וורשבסקי, שנחשב שמרן יחסית, הפתיע עם התשדיר האחרון שהכין ל"סקאל". בתשדיר מופיע זוג שמקיים סקס

עסק בתשדיר טלוויזיוני של מועצת הכשר, אשר שודר בערוץ השני, והופיע בו צירוף המלים "מחר זה יום זוגי", שנאמרו עליידי אשה בעלת מבטא ארגנטיני, ולבעלה נרמו למלים "מחר זיון זוגי".

אילת מצגר, נציב תלונות הציבור ברשות השנייה, זוכרת היטב את הסערה הציבורית והביקורת על פסילתה הראשונה של הרשות, אך להערכתה: "תשדיר מועצת הכשר לא נעשה מתוך כוונה מראש להיפסל. וזאת בניגוד לתקופה הנוכחית". להמחשה היא מציינת: "נתקלנו במקרים שבהם פסלנו תשדיר ומיד קיבלנו גרסה מרוככת. כלומר, משרד הפרסום היה מוכן מראש לאופציה של פסילה". ואמנם נראה כי משרדי פרסום מסוימים מתכוונים מראש לאפשרות שקמפיין ייפסל ומכינים גרסה מרוככת.

התשדיר שסימן עלייה ברמת הפרובוקטיביות היה "תפוזינה" (2000), ובו הוצגה לראשונה רמיזה מינית ברורה. התשדיר תיאר שוטרים הרודפים אחרי צעירה כלבוס מינימלי בחיפוש אחר בקבוק "תפוזינה" שממנו לגמה הצעירה הכורחת דוחפת את הבקבוק לתוך מכנסיו של צעיר ומנסקת אותו. שוטר העורך חיפוש עלי גוף הבחור נתקל ב"בלטיה", מחייך לבחור תוך הפניית "קריצה גברית" ומסתלק. לדברי עו"ד אבני, "פסקי-הדין בסוגיה זו סימן מהפך בשל הקביעה שרימוז מיני אינו עילה לפסילת תשדיר". התשדיר היה אחד בסדרה של פרסומות ל"תפוזינה" שהוכנו עליידי משרד הפרסום ראובני-פרידן, שנחשב בשנות

הרשות השנייה מתערבת בתחומים הללו רק במקרים חריגים. פרוצדורת הפסילה מתבצעת בדרך-כלל בעקבות תלונות צופים שנפגעו מתשדיר מסוים. תשדיר המוגש לאישור עליידי הזכייני עובר דיון בוועדת פרסומות, שמחליטה בתום צפייה בתשדיר אם לאשרו, לפסול אותו או לדרוש שינויים. אם נפסל התשדיר, רשאים משרד הפרסום ו/או המפרסם ו/או הזכייני לערער על החלטת ועדת פרסומות בפני ועדת ערר בראשותו של מנכ"ל הרשות השנייה, היועץ המשפטי וראש אגף פרסומות. ועדת ערר יכולה לדרוח או לקבל את הערר. האופציה הבאה שעומדת בפני המערערים היא ועדת ערר במועצת הרשות השנייה. ועדה זו היא הפוסקת האחרונה בהחלטה אם לקבל או לדרוח את הערר. במקרה שוועדת ערר של מועצת הרשות השנייה רוחה את הערעור ומקבלת את הפסילה, הערכאה הבאה שעומדת בפני המערערים היא בג"ץ.

עו"ד דרון אבני, היועץ המשפטי של הרשות השנייה: "בעוד שבעתירות הראשונות בשנות התשעים הקונוטציה המינית היתה סמויה, כיום העתירות המגיעות לבג"ץ מציגות רמיזה מינית ברורה". בשתי העתירות הראשונות, פסקת בג"ץ הפכה את החלטתן של הרשויות לפסול את התשדירים, תוך הדגשת חופש הביטוי הפרסומי. הבג"ץ הראשון דן בתשדיר של מכללת "קידום", אשר שודר ברדיו ונפסל עליידי הרשות השנייה כשל צירוף המלים "לך תצטיין". פסקי-הדין השני

ישיבושם להם"

תגובתה של מרב סריג, כתבת מוסף "הארץ":
"שאלות כמו האם הכתבה שלי תועיל או תזיק למושא הכתיבה, האם היא תעשה לו טוב או רע, האם היא תשרת אותו או תרסק אותו – הן לא חלק ממערך השיקולים שלי ולדעתי גם לא אמורות להיות. השיקול היחיד שעומד לנגד עיני כשאני כותבת כתבה הוא העניין הציבורי ו/או התרבותי ו/או החברתי שיש בנושא שהיא מעלה. תפקידי כעיתונאית הוא לזהות את התופעה, להכות על הכרזל בעורוהם ולהביא את הסיפור בצורה המקצועית ביותר – ובמקרה של 'זרמון-גולדמן' גם עם כל הביקורת המתבקשת. עיתונאים שמוותרים על עיסוק בתופעה רחבה משיקולים של נזק או תועלת למושא הכתיבה חוטאים, לדעתי, לתפקידם.

"אשר לעובדה שהשניים אהבו את הכתבה וחשבו שהיא משרתת אותם, א. זה הדבר האחרון שמעניין אותי. ב. מי שבאמת מאמין בשטות שאומרת שלא משנה מה כותבים עליך העיקר שכותבים את השם שלך נכון, זו בעיה שלו – ושיבושם לו".

שלכאורה נרמס. בעיני זה פתטי ודומה למקרה שרמוקריטיה צריכה להתגונן מפני אלה המבקשים לחסלה. הסיקור הוא אכן לחם חוקנו, אבל צריך להיזהר שלא לחצות את הגבול ולהתגייס לטובתו. כדי להתמודד עם זה צריך עיתונאי להפעיל שיקול דעת – איזו כותרת לבחור ומאיזו פרספקטיבה לדווח על כך. הנושא עצמו הוא סקסי וכל עורך שמח על אייטם שעוסק בהתכתשות בין משרד פרסום, שמייצג את הכוחות הקריאטיביים, לבין הרשות השנייה שנתפסת לכאורה כרשות חשוכה. לעיתונאים קשה אולי לעשות את המהפך המחשבתי ולהבין כי הפרסומאים המבטיחים הם הצד הרע והפוגע בסיפור הזה".

מיכל סבו, כתבת שיווק ופרסום ב"הארץ", סברו רה אף היא כי הבמה הפרשנית שניתנה ב"גלובס" לפסילת "אקסטרה מוד" היתה מוגזמת. לדעתה, "כעיתונאים אנו צריכים לשמור על איזון בין זכות הקורא לדעת לבין אינפורמציה מיותרת. אם יש דברים שאינם רלבנטיים לא אעשה עליהם פולריאפ. הדיווח צריך להישאר ברמה האינפורמטיבית רגילה קא משום שהפרסומאים מנצלים את הבמה כדי לעשות יחסיציבור למוותג שלהם". יעל גאוני, כתבת תקשורת ב"ידיעות אחרונות", מסכימה כי "עיתונאי צריך לשמור על אובייקטיביות לטוב ולרע, וצריכה להיות ביקורת על הדרך שבה הוא משתמש כאמצעי ליחסיציבור".

יש עיתונאים שמחילים על עצמם צנזורה פנימית. עמית סגל, כתב תקשורת בגל"צ: "קיבלתי החלטה להימנע מלציין את שמו של משרד הפרסום ושמו של המוצר, כדי לא לשחק לידיים שלהם. משרדי פרסום נסוימים עלו על בריקדות כדי להתפרסם, ואני לא מוכן להיות חלק מזה. זה פשוט שירות רע למאזינים. בעיני זה קצת פתטי למכור את המוצר שלך באמצעות הרלפות לעיתונות על פסילה".

כאמצעי תקשורת, היינו אמורים להתעלם ולא לשנתף פעולה עם פרסום חוזר זה. בפועל זה לא קורה, כי צריך למלא עמודים, או במקרה שלנו תוכנית. אנחנו הפוכים את זה לסיפור כי דוגמנית ידועה עושה ביד מבחינתנו שווה רייטינג. וזאת למרות שבאייטם הזה אין שום עומק ואינטיגנטיבות. חמור מכך, השרון הופך ללוח פרסומות כשהוא מרבר על המוצר לשביעות רצונו של המפרסם. במציאות העגומה של ישראל,

מיכל רום, Ynet: בחצב הנוכחי לחלק מהעיתונאים בתחומים של שיווק ופרסום אין הפילטרים הנחוצים

שנעה בין פיגוע לבין מצב כלכלי ירוד, אפילו אייטמים כליכך נמוכים זוכים לכותרות". חלק מהעיתונאים אף מבקרים את היקף הסיקור הניתן לפסילת התשדירים הפרובוקטיביים. אביבה קרול מ"גלובס": "במקרה של זרמון-גולדמן ותשדיר "אקסטרה מוד" שנפסל, לדעתי, הנפח שניתן לזה היה הרבה יותר גדול ממה שהיה צריך. אפילו בעיתון שלי, כולל מאמרי פרשנות. כולנו שיחקנו לידיים של הפרסומאי. לאחרונה, המשרד הזה, שיש לו אג'נדה מובהקת להתברג בין המשרדים הגדולים, מנסה לגייס למאבק שלו עיתונאים, שיכתבו על 'חופש הביטוי' שלו,

לוהט ומפיל כדרכו מכשירים חשמליים. התשדיר אמנם לא נפסל אך עו"ר אבני מציין כי "ועדת ערר של מועצת הרשות השנייה הביעה תמיחה על ההחלטה המגביל, שמואל שם-טוב, לשדר את תשדיר "סקאל". במידה ותהיה פריסה מחדש של התשדיר הוא יישקל מחדש והואיל והמועצה ראתה אותו כחורג מהנורמה". יונתן סטירין מאשר

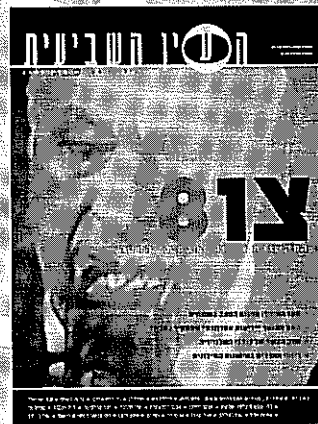
כי "מאבני היסוד של המשרד הוא לעשות פרסומת פרובוקטיבית, כל עוד היא רלבנטית למוצר. הקמפיין של 'סקאל' נעשה במטרה לעורר תשומת לב ורעש תקשורת. זו העבודה שלנו וברור שהתגובות של התקשורת לקמפיין הן חלק ממנו". לאור שכיחותם ההולכת וגדלה, מצד אחד, של תשדירים פרובוקטיביים, וריבוי פסילותיהם מצד שני, יש מקום לדון בתגובת התקשורת על התופעה. קשת האפשרויות רחבה והיא נעה מהתעלמות מוחלטת ממקרה הפסילה לבין מתן במה יח"צנית למשרד הפרסום. בתוך, בגוונים אפורים יותר, נותרות אפשרויות כדוגמת השמטת שם משרד הפרסום וכו.

מיכל רום, כתבת ב"מבט נשי" ב"Ynet: "הפרסומאים למדו להשתמש בתקשורת ולנהל אותה לצרכיהם. הדילמה של העיתונאי היא ככך שברגע שאתה מערב שיקולים ערכיים בסיפור חדשותי (על פסילה, למשל) שאמור להיות אובייקטיבי, יכולים להאשים אותך שאתה חוטא לתפקידך. ובכל זאת, ראוי לדעתי שעיתונאים יגלו אחריות ויגיבו באופן הולם. למשל, ההחלטה של עורך תקשורת שלא לפרסם את שמו של משרד פרסום היא נועזת ובעיקר ממחישה סוג של התגוננות שהייתי מצפה מהתקשורת לאמץ. מצד שני, לפנות לקיצוניות שלא לדווח על הפסילה בכלל – זה כבר גובל בסטאליניזם. לצערי, במצב הנוכחי לחלק מהעיתונאים בתחומים של שיווק ופרסום אין הפילטרים הנחוצים". רוני ארון, תחקירנית בתוכנית "ערב טוב" של גיא פינס: "בשגתיים האחרונות הפכו הפרסומות לפרובוקטיביות במיוחד מפני שגיימק=פסילה=כותרות. במצב אידיאלי,

גילי דרובי הישטיין היא סטודנטית לתואר מוסמך במדעי המדינה באוניברסיטת תל-אביב

העין השביעית

כתב עת לענייני עיתונות ותקשורת

"העין השביעית" הוא במה לעיתונאים המוטרדים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתב העת היחיד בו תמצאו התבטאויות מעמיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין העיתונאים, על יחסי מו"ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, זכות הציבור לדעת ועוד.

להזמנות: טלפון: 1-800-20-2222 פקס: 02-5631122

ניתן להכניס את גליונות "העין השביעית" בכל תחנות "ספימצקי" ו"ספרי"

יחיעם ויץ | הקוזאק הנגזל

עד כמה מוצדקות הטענות על "תקשורת שמאלנית"

בספרו ש"ההישג העיקרי (כתקופת ייסוד העיתון) היה שלום רוזנפלד, שעבד בתור מזכיר מערכת".

נוסף לשניים אלה נמנו עם הנהגת העיתון אנשים נוספים מהתנועה הרביזיוניסטית ובהם גוטמן רבינוביץ' (גוטק'ה), שהיה שנים רבות מנכ"ל העיתון. מרוכז אפוא בתופעה מדהימה: קבוצה מגובשת ששלטה על עיתון לא מפלגתי יותר מארבעים שנה, עד פרישת עידו דיסנצ'יק מתפקידו כעורך ראשי, ב־1989.

ערות שנייה לנטייה הזאת היתה רצונו של קרליבך להפוך את עיתונו למקל חובלים נגד משטר מפא"י וראשו, רוד בן־גוריון. הדוגמה הבולטת לכך היתה מאבק "מעריב" נגד המו"מ הישיר עם גרמניה המערבית על "השילומים". קרליבך ראה בעיתון ראש חץ נגד מדיניות בן־גוריון, ותום שגב טען ש"מעריב", יחד עם "ידיעות אחרונות", "הובילו את הסנטימנט האנטי־גרמני, ובעיקר את ההתנגדות להסכמי השילומים, בלהט שלא נפל מזה של עיתוני המפלגות" ("המיליון השביעי").

המחשה נוספת למגמה הזאת היתה עמדת העיתון בימי "פרשת לבון". העיתון יצא חוצץ נגד בן־גוריון והיה חלק מ"המשולש הבלתי קרוש" שנאבק בו בפרשה זו (יחד עם פנחס לבון ויוחנן בדר). העמדה החד־משמעית של "מעריב" הביאה את בן־גוריון לכתוב על "העלילות וההשמצות הנפרצות בזרועות בעיתוני 'חרות', 'מעריב', (ו)שבועונים מסוימים". באותה עת סינן בן־גוריון הערה ארסית על עורכי עיתוני הערב: "יש לנו שני עורכים של עיתוני הערב. האחד הוא טיפש והשני גרוע מזה – נחש". הוא היה מודע לתרומה המשמעותית של העיתונים האלה לנפילתו.

תרומת עיתוני הערב לנפילת שלטון מפא"י היתה לא רק בדומי שלטון בן־גוריון אלא גם אחריכך, בשנות השבעים. באותו עשור גדל והתעצם כוחם של "מעריב" ו"ידיעות אחרונות" (שעורכו היה הרצל רוזנבלום, אף הוא דמות משמעותית בתנועה הרביזיוניסטית). אחת הסיבות לכך היתה ירידת העיתונות המפלגתית. מ־1965 החל תהליך של סגירת העיתונים המפלגתיים: "קול העם", בטאון מק"י, "חרות", בטאון תנועת החרות, "הבוקר" הוותיק, בטאון הצינים הכלליים, ואחר־כך, ב־1969, נסגר "היום", בטאון גח"ל. ב־1971 בוצע איחוד בין "דבר" לבין "למרחב", היומון של תנועת אחרות־העבודה.

כתקופת ממשלת יצחק רבין, שכינה בין מלחמת יום־כיפור לבין ה"מהפך" (מיוני 1974 עד יוני 1977), מילאו עיתוני הערב תפקיד חשוב

ב־1948–1950, בשנים הראשונות לקיומה של מדינת ישראל, היו שני אירועים חשובים ואף מכריעים בהתפתחות התקשורת הישראלית. האחד היה הקמת "מעריב". בפברואר 1948 עזבה קבוצת עיתונאים, בראשם עזריאל קרליבך, את "ידיעות אחרונות" וייסדה עיתון חדש ומתחרה: "ידיעות מעריב", שאחרי כמה שנים קיצרו את שמו ל"מעריב". בגיליון הראשון הציגה מערכת העיתון את ה"אני מאמין" שלה: העיתון החדש יהיה מיוחד ומקורי בהשוואה לעיתוני ארץ־ישראל: "עיתון של עיתונאים", ומעיקר זה נגזר ייחודו – העיתון יהיה אוטונומי לחלוטין ומשוחרר מאינטרסים זרים. על כך נכתב באותו "קָרָו": דבר זה מבטיח איתנות גמורה של העיתון מהשפעת בעלי־הון פרטיים ומן אינטרסים של מפלגות וזרמים. דבר זה מבטיח את העצמאות הגמורה של המערכת במידה שאין דומה לה בארץ. זה עיתון של אנשים מכל שכבות העם – בעד אנשים מכל שכבות העם.

בראשית 1965, כמה שנים לפני שהחל תהליך הירידה של "מעריב", הוסיפו לכותרתו הראשית את הסיסמה: "העיתון הנפוץ ביותר במדינה". ואמנם, זמן קצר אחרי היווסדו היה "מעריב" לעיתון הגדול, הנפוץ ורב ההשפעה במדינה, והוא הצליח לשמור את כבודו יותר משני עשורים. במידה רבה, התופעה הזאת היתה תמונה: בעולם של הגמוניה מפא"יית נטה העיתון המרכזי לימין הרביזיוניסטי, למרות הצהרתו על עצמאותו הרעיונית. היו לכך כמה דאיות.

ראשית, רוב מכריע של חברי המערכת היו קשורים לעולם הרביזיוניסטי. לאריה דיסנצ'יק, מראשוני "מעריב" ועורכו השני, היה עבר מפואר בתנועה הזאת. הוא היה ממייסדי בית"ד ואף עבר במחיצתו של זאב ז'בוטינסקי. כשעלה ארצה, ב־1934, מונה למזכיר המערכת של "רדן", בטאון התנועה. לעורך השלישי של העיתון, שלום רוזנפלד, היה עבר עוד יותר מפואר בתנועה. הוא היה חבר בהנהגת בית"ד בפולין ואחרי עלותו ארצה נבחר למפקד פלוגת העבודה של התנועה בראש־פינה; תפקיד מרכזי ויוקרתי בבית"ד. בשנות הארבעים הוא היה האחראי לשידורי החדשות ב"קול ציון הלוחמת", תחנת השידור החשאית של האצ"ל, ועיתונאי ב"המשקיף", בטאון התנועה. ב־1948, בתקופת פילוג התנועה, הוא היה מנהיג קבוצת עיתונאים שעזבו את "המשקיף" וייסדו עיתון חדש: "חרות", בטאון תנועת החרות. רוזנפלד היה מזכיר המערכת הראשון ויוחנן בדר, מראשי התנועה, כתב עליו

ואף מכריע בנפילת הממשלה ובנפילת מפק"י. הפילוסוף מנחם ברינגר, כעורך "עמדה", טען שבלי עיתוני הערב "המהפך" לא היה מתחולל.

1

האירוע השני התרחש ב־1950. שני חיילים משוחררים רכשו "שבועון מצולם לכל המשפחה" מנומנם בשם "העולם הזה" מהעיתונאי הוותיק אורי קיסרי. שמו של האחד הוא אורי אבנרי ושם השני היה שלום כהן. השניים הפכו את "העולם הזה" לתופעה חשובה ביותר בעולם התקשורת הישראלית. "השבועון המסוים", כפי שכינו אותו, היה אפופיזיה פוליטית, פרסונלית ואף רגשית בולטת לעולם הבן-גוריוני והמפא"י, והוא לקח חלק בתהליך גיבוש הזהות של הנוער הישראלי.

האם השבועון הזה היה תופעה שמאלית? כשאנחנו מתבוננים בקורות השבועון ועורכו דרך הפריזמה הנוכחית, קל מאוד להסיק מסקנה חרמשמעיית: אכן, מרובד בתופעה שמאלית. אך התבוננות במקומו ובעמדותיו בשנות החמישים מביא למסקנה פחות חרמשמעית. אז היה בו פן ימני, ואף ימני רדיקלי. אורי אבנרי, שהיה חבר האצ"ל – עובדה שהוא גופף בה תרדי באותם ימים – ראה את השבועון כדגל ושופר של החיילים הקרביים, שיצאו מההפירות ומהמשלטים וחזרו מהמלחמה. מעבר לכך, הרעיון שיש להשתלב ב"מרחב השמי", שהשבועון ועורכו לחמו למעגו שנות רור, נשאב משולי הימין הרדיקלי. בשנים הראשונות של שנות החמישים דגלו ברעיונות האלה אנשי "סיעת למרחב", קבוצה פוליטית ניארכנענית בתנועת החרות שנאבקה נגד הנהגת מנחם בגין. בדרך ריאקטית של "השלמת הניגודים", רעיון ימני רדיקלי הפך להיות שמאלי רדיקלי.

תהליך הריאקטי הוא הקרין על סיפור היחסים בין אורי אבנרי לבין שמואל תמיר. הסיפור עצמו ידוע – השניים שיתפו פעולה באירועים אחרים שהסעירו את הציבור הישראלי. הקשר ביניהם נוצר ב־1949, בזמן משפט דיבה בעניין ירידיה סגל, וכמשך כל שנות החמישים הם עכרו בצוותא ובצמוד: ב"משפט צריפין", כמשפט דיבה שהגיש ניצב עמוס בן-גוריון, בנו של ראש הממשלה, נגד "שורת המתנדבים". השיא היה ב"משפט קסטנר" – משפט הריבה שפרקליטות המדינה הגישה נגד מלכיאל גרינולד. בתיק זה היה שיתוף הפעולה בין השניים מושלם. בשלהי העשור התנפצה הידידות המופלאה. כמה סיבות הביאו לשבר. סיבה אחת היתה פרסונלית: לא היה מקום ככל היקום שבו ניתן להכיל את האגו של השניים. סיבה נוספת היתה תעותי האידאולוגיה המשותפת שלהם. מהרצת הצבא ומניארכנענות הם נעו לקטבים הפוכים: ב־1967 תמך אבנרי במדינה פלסטינית, ואילו תמיר דגל בסיסמאות "אף שעל" ו"שטח משוחרר לא יחזור".

2

ראיה למסקנה שהעיתונים האלה היו תופעה מסוכנת מבחינת הממסד נשאבת מנסיבותיו לפגוע בהם ולצמצם את כוחם. כדי להשיג את מטרתו הוא ייסד עיתונים מתחרים. ב־1949 ייסדה מפא"י עיתון ערב, ששמו "הרור", כמטרה אחת – להתחרות בפופולריות הגואה של "מעריב". הניסיון הזה לא צלח: אחרי כמה שנים, ב־1956, העיתון נסגר. באותה שנה נעשה ניסיון, מגוחך ופתטי, לייסד שבועון, כמטרה ברורה: לפגוע ב"העולם הזה". השבועון החדש, "דימון" שמו, קם ביוזמת הש"ב ובמימונו – ויותר מזה, הוא הורים מידע חשאי, שלא היה בידי העיתונים האחרים, כדי להגביר את כוח המשיכה שלו.

הניסיון הזה היה קצר מועד – חודשים מספר לאחר הקמתו הוא נסגר. הניסיון המשונה הזה העיד על דבר אחד: הדיסטריה שאחזה בממסד נוכח כוחו של "העולם הזה". עדות לכך נמצאה ביומן האישי של משה שרת. ב־4 בספטמבר 1956 הוא שוחח עם שלמה טנאי, עורך "דימון", שסיפר לו, בגאווה מרובה, ש"תפוצתו כבר הרביקה את תפוצת 'העולם הזה'". מה הקשר בין התיאור ההיסטורי לנושא מאמר זה? דרכו ניתן להגיע למסקנה ברורה: לפחות עד שנת "המהפך" הראשון (1977), לא היתה

"מאפיה שמאלנית" בתקשורת הישראלית, ויותר מזה: היא נטתה לימין. מהמסקנה הזאת נובעת שאלה: מה קרה בתקשורת הישראלית כמרוצת השנים? האם היא הפכה ל"שמאלנית"? את התשובות לשאלה הזאת ניתן לאתר בשני מישורים: הראשון הוא הריאלי-היסטורי והשני הוא מישור הדימויים והסטריאוטיפים.

במישור הראשון התחוללו שני תהליכים. האחד היה הפיכת הליכוד למפלגת השלטון. מ"המהפך" ועד היום, רוב הזמן הוא אוחז בהגה המדינה. העובדה הזאת הביאה לכך שהתקשורת יורה את רוב חצי הביקורת אליו. התופעה הזאת היא מאוד טבעית והגיונית, ולא "שמאלנית" – במדינה דמוקרטית התקשורת זכאית ואף חייבת להאיר את מחולי השלטון, ללא קשר לצבעו האידאולוגי. הלורד הבריטי אקטון קבע ש"השלטון משחית", גם שלטון "ימני" וגם שלטון "שמאלני".

תהליך השני הבשיל בשלהי שנות השמונים, בימי האינתיפאדה הראשונה. באותם ימים הגיע חלק ניכר של הציבור הישראלי למסקנה ברורה: הדרך האולטימטיבית של הימין, דרך "ארץ-ישראל השלמה", הגיעה לסופה. אין אפשרות לנתח במאמר הזה את התופעה המרתקת, שעיקרה הוא הפיצול בין מגמות פוליטיות כלליות ובין מסקנת הציבור

בישראל הנוכחית קיים זיהוי בין "שמאלניות" לבין ערכים כמו עליונות המשפט וזכויות אזרח ואדם

בשאלה הזאת, אך יש להציג עובדה ידועה וברורה: גם היום, אותו ציבור שתומך בממשלה הנצית הנוכחית מוכן לקבל עמדות יוניות. הציבור קיבל את המגמה הזאת מטעמים פרגמטיים, מתחושה שאין ברירה, ולא מטעמים אידאולוגיים או הומניים. המגמה הזאת הקרינה על התקשורת ובמיוחד על העיתונות – והפן הזה הוא אחת הסיבות שהביאה לטענה ש"התקשורת היא שמאלנית".

במישור השני, מישור הסטריאוטיפים, התפתח תהליך משמעותי, לדעתי חמור ביותר. בישראל הנוכחית קיים זיהוי בין "שמאלנות" לבין ערכים כמו עליונות המשפט וזכויות אזרח ואדם. בשנות החמישים והשישים נאבקה תנועת החרות, "הימנית", למען ערכים ועיקרים "שמאלניים" כמו חוקה או מיטל הממשל הצבאי וחוקי החירום. מבחינה זאת, דן מרידור ואף בני בגין, שלאחרונה יצא חוצץ נגד "חוק דרוקמן", הם הנציגים האמיתיים והמקוריים של התנועה הזאת. ואילו היום, רק גופים "שמאלניים", כמו האגודה לזכויות האזרח, לוחמים למען ערכים כאלה. השינוי הרדיקלי במישור הזה מחזק את הטענה והדימוי בדבר "המאפיה השמאלנית בתקשורת".

אחרי שניסו להבין כיצד נוצר דימוי זה, יש להציג שאלה: האם התקשורת שבוייה בירי השמאל? בישראל הנוכחית יש כמה כלי תקשורת של הימין: "נקודה", "מקור ראשון", "הצופה", ערוץ 7, ואף "ג'רוסלם פוסט". ואילו איזה כלי תקשורת קשורים לשמאל? בעשור הקודם נסגרו כמה עיתונים קשורים אליו: "דבר", "על המשמר" ו"פוליטיקה"; היום לשמאל אין כלי תקשורת משלו. מהנתון המפתיע הזה ומהתיאור שלעיל נובעת שאלה: האם קיימת "תקשורת שמאלנית" או שמא מדובר בטענות של "הקוזאק הנגול"? התשובה איננה חד משמעית, אך היא נוטה במקצת לסיפא.

פרופ' יחיעם ויץ מלמד בחוג ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת חיפה

שני חתות העיר

אנשיל פפר, עיתונאי צעיר וחובש כיפה, החליף את יוסף כהן, איש שמאל חובה, בכורסת העורך של המקומון הירושלמי "כל העיר". מקרה או מגמה מצד מו"ל "הארץ"?

חנן עמיאור

מכוון, החורג מסיקור עיתונאי הוגן. במשך הזמן הידרדרו היחסים בין העיתון לבין העירייה עד כדי נתק מוחלט, מקצועי וכלכלי, ותביעות דיבה הדדיות שהוגשו לבתי-המשפט.

הנתק המקצועי הגיע לשיאו בשנה שעברה, כאשר דובר העירייה ויועץ התקשורת של אולמרט, חגי אליאס, חדל להגיב על בקשות התגובה שמעביר "כל העיר", כמקובל, ללשכת הדובר לפני פרסום ידיעה הנוגעת לעירייה או לאולמרט. אליאס טוען שהעיתון נהג לסלף את תגובותיו עליידי קיצור מגמתי הפוגע ברוח התגובה המקורית, והורה לצוותו לנתק באופן חד-צדדי את הקשר עם המערכת.

הטינה בין ראש עיריית ירושלים לבין "כל העיר" התפתחה והעמיקה במשך שנים. מאז הקמתו בשנת 1978, כחלוץ מקומוני שוקן ויתר רשתות התקשורת, לא פינק העיתון מעולם את העירייה ואת ראשיה, ומערכת היחסים העימותית רק החריפה בשנים האחרונות. לא רק תוכנו של הידיעות והכתבות הרתיח את ראש העירייה ומקורביו. הבחירה בכותרת-נושא ("לוגו" בז'רגון העיתונאי) כמו "עירייה בהתרוסקות", לכתבות וידיעות על המשבר בעירייה, שיקפה את יחסו של העיתון לדרך שבה מתנהלים

בלשכת ראש עיריית ירושלים שוררת בשבועות האחרונים תחושה של הקלה. המצב בעיר מוכת הפיגועים והעימותים אמנם לא השתפר, המשבר החברתי בשכונות נותר קשה כשהיה, והצרות התקציביות רק מחריפות. אבל במדומי ארמון האבן המסוגנן בכיכר ספרא בלב העיר מחייכים ראש העירייה, אהוד אולמרט, ומקורביו. לפחות בזירה אחת הם חשים שנחלו הצלחה: אחרי שנים של "מלחמת עולם" בין העירייה לבין המקומון "כל העיר", פורש עורכו של המקומון, ועימו חלק ניכר מצוות העיתונאים.

"כל העיר", מרשת שוקן, היה החריף במבקריו של אולמרט באמצעי התקשורת. העורך הפורש, יוסף כהן, בן 43, הקפיד בחמש וחצי השנים האחרונות להוביל קו לוחמני, ביקורתי ועוקצני כלפי עיריית ירושלים והאיש העומד בראשה. הוא עשה זאת גם בתפקירו הקודם, כעורך החרשות של המקומון. לא חלף כמעט שבוע ללא חשיפות על כשלים, מחדלים, חשרות לשחיתות בממלכה שאולמרט מנהל. העירייה מצדה טענה כעקביות כי מדובר במסע

איור: אפרח בלוסטקי

העין השביעית ספטמבר 2002 31

את תפקידו, אבל תמיד שכנע אותו המו"ל עמוס שוקן להמשיך. גם שוקן שולל בתוקף את הטענה כאילו החליף את כהן בגלל התביעה של אולמרט. "לא נכון. מאוד ביקשתי מיוסף שיישאר בתפקיד", אומר שוקן. "אם טדי קולק יכול היה להיות ראש עיריית ירושלים 27 שנים, אין סיבה שיוסף, שעשה את תפקידו בצורה מצוינת, לא יוכל להישאר 12 שנים עודך של 'כל העיר'". העימות המשפטי לא הגיע לקצו עם תביעת אולמרט. בראשית יולי, ימים אחרים לפני עזיבתו את העיתון, הגיש גם יוסף כהן תביעת דיבה אישית נגד אולמרט, בטענה כי ראש העירייה כינה אותו בראיונות באמצעי התקשורת בעשרות כינויים והאשים אותו בשורת פשעים. כהן מאשים כי אולמרט מנהל נגדו "מריניות דיבה" של התקפות אישיות והשמצות באמצעי התקשורת, תוך ניצול מעמדו הכביר, בניסיון להשתיק ביקורת עיתונאית.

לעימות בין העירייה לעיתון יש גם פן כלכלי: מזה כשנה אין עיריית ירושלים מפרסמת מודעות ב"כל העיר". ההפסד הכלכלי של רשת שוקן כתוצאה מכך מגיע לסכום המוערך בכ-750 אלף שקל. בעיתון משוכנעים כי מדובר ב"חרם מודעות משיקולי

ענייניה המוניציפליים של הכירה. ראש העירייה גם התקשה לעכל את נוהגו של העיתון לתעד את מסעותיו הרבים בחו"ל, תחת הלוגו "אולמרט בשחקים". העימות סביב מסעות ראש העיר ברחבי העולם הגיע לשיאו בחודש מרץ האחרון, כאשר בשער העיתון פורסמה ידיעה, מאת הכתב אייל הראובני, ולפיה "חגג" אולמרט בניוירוק בארוחה של "עטרת כהנים" – עמותת העוסקת ברכישת בתים לצורך התיישבות יהודים במזרח ירושלים – בשעה שמחבל מתאבד התפוצץ בשכונת בית ישראל בעיר, הרג עשרה אנשים ופצע עשרות. כעקבות פרסום הידיעה הגיש אולמרט תביעת דיבה נגד "כל העיר" ותבע פיצוי בסך מיליון שקלים, בטענה שהפרסום שקרי. לרבני אולמרט הוא שהה באותה עת במיאמי, וממילא לא עם אנשי "עטרת כהנים". הדובר אליאס מוסיף כי ברגע שנחת אולמרט במיאמי ושמע על הפיגוע בבית ישראל, הוא עלה מיד על המטוס הראשון בדרכו חזרה לירושלים.

זו לא היתה תביעת הדיבה הראשונה שהגיש אולמרט נגד "כל העיר". בפברואר השנה חייב השופט נועם סולברג את העיתון לפרסם הבעת צער והתנצלות על ידיעה שפרסם על אולמרט,

**העורך הפורש, יוסף כהן,
הקפיד בחמש וחצי השנים
האחרונות להוביל קו לוחמני,
ביקורתי ועוקצני כלפי עיריית
ירושלים והאיש העומד בראשה**

נקמנות במערכת". מדובר בחרם מודעות פוליטי שעוררתי של העירייה, אומרים בעיתון, ובסגירת חשבונות פוליטיים בכספי הארנונה. בעירייה, לעומת זאת, טוענים כי מדובר בפעולה המבוססת אך ורק על "המלצה עסקית כלכלית של משרד הפרסום", ומסכימים כי תחשיבי העלות והתועלת מצביעים שעדיף לפרסם בשני המקומות הירושלמיים האחרים, "כל הזמן" מרשת "מעריב מקומונים" ו"עיתון ירושלים" מרשת "ידיעות תקשורת", על פני פרסום ב"כל העיר".

עכשיו, אחרי לכתו של העורך כהן ופרישתו של הכתב הראובני, כאשר בעירייה שוררת תחושת ניצחון, מסתמנת גם הפשרה בעניין המודעות. לאחרונה מתנהלים מגעים בין אריה טל, מנכ"ל "דחף", משרד הפרסום של העירייה, לבין בכירים ברשת שוקן, טל, שמבקש בפגישותיו להוזיל את מחירי המודעות לעירייה בעיתון, טוען כי נאמר לו "הנושא בטיפול והנטייה חיובית". עמוס שוקן, בעלי הרשת, מכחיש שריוע לו משהו על כך.

על רקע מערכת יחסים סבוכה זו תהיה ההתמודדות בין עיריית ירושלים ל"כל העיר" וזרת מבחן מרכזית לעורך החדש, אנשיל פפר, אשר החליף את כהן כעורך באמצע יולי. הפשרה מסוימת מסתמנת לא רק בשאלת המודעות, אלא גם ביחסי

ולשלם לראש העירייה פיצוי כספי והוצאות בסכום של 54 אלף ש"ח. המדובר בידיעה שפורסמה בדצמבר 1999, שעלי-פיה קיבל ראש העירייה תרומה מחאלד מסלאמני, אשר הוזכר כמקורבו וידירו של אולמרט. הגשת התביעה הנוספת בעניין הידיעה על מסעו של אולמרט לארה"ב במרץ גררה שיחה בין העורך כהן לכתב הראובני, שהוגדרה כ"קשה". זמן קצר אחר-כך הגיש הראובני את התפטרותו, וחודשים ספורים אחר-כך ביקש יוסף כהן לסיים את תפקידו כעורך.

האם יש קשר בין הרברים? בסכיבתו של אולמרט סבורים כי לא מדובר בצירוף מקרים. "עולים סימני שאלה איך עוזבים העורך והכתב המוניציפלי הוותיקים בתוך שבועות ספורים, לאחר הגשת התביעה", אומר בכיר בעירייה המקורב לאולמרט. וגם במערכת "כל העיר" יש אנשים המסמנים את תביעת הדיבה של אולמרט, ואת התפטרות הראובני, הכתב שהוביל בשנים האחרונות את הרייח החושפני והביקורתי על הנעשה בתוככי העירייה, כתחילת התהליך שבעיצומו מצוי עכשיו העיתון.

כהן עצמו אומר כי אין כל קשר בין העימות עם ראש העירייה לבין פרישתו. הוא סבור שבתפקיד השוחק של עורך העיתון ראוי לכהן לכל היותר שלוש שנים. כך ביקש בעבר כמה פעמים לסיים

של אביב לביא "ראיתי שמעתי" במוסף "הארץ". פפר גם התלונן שהמלה "פורעים" הושתלה בכתבתו לגבי מתנחלים, בעוד שכאשר ערבים עושים דברים חמורים יותר הם ממשיכים להיקרא "מפגינים". לסיום כתב פפר, "אין לי ספק שכתב יכול להיות מחויב לזכויות אדם, אתיקה עיתונאית והאמת הפנימית שלו, ועדיין לכתוב מדי פעם גם דברים טובים על מתנחלים – לא ב'כל העיר'".

על רקע המכתב הזה התעוררה בחוגי השמאל הירושלמי דאגה מפני מינויו של "צעיר דתי שידוע בנטייתו הימנית, תחת יוסף כהן". בדואר אלקטרוני שהופץ ברשימות תפוצה פנימיות, מאיימים פעילי שמאל שיבטלו את המנוי על "הארץ" ויימנעו מלקרוא אותו באינטרנט, בעקבות מינויו של פפר. לטענתם יגרמו חילופי המשמרות במערכת "כל העיר" להפחתת העיסוק בנושאים פוליטיים ולהתמקדות בסיקור מוניציפלי. המכותבים מתבקשים להציף את רשת שוקן בהודעות דואל ובמכתבים בדרישה לשנות את ההחלטה.

גם במערכת "כל העיר" יש עיתונאים, המעדיפים לא להזדהות בשמותיהם, החוששים כי במינוי פפר מתקפל שוקן

השגרה עם לשכת הרובר. לאחרונה התקבל בלשכת אולמרט מכתב מהעורך החדש פפר, החוזר על ההתחייבות שנתן העיתון בעבר שלא לקצר את תגובותיו של הרובר, אלא בתיאום מלא אתו. רובר העירייה, המאשים כי התחייבות דומה כזו כבר הופרה בעבר, אומר כי פנייתו של העורך החדש תישקל בחיוב, וייתכן שהעירייה תשוב להגיב ל"כל העיר".

ובכל זאת מוקדם להגוג בכית העירייה. פפר, שעבר שנים ב"כל העיר" בטרם עבר בראשית השנה לכהן תקופה קצרה ככתב "הארץ" לענייני חרדים, לא הסתיר בעבר את ביקורתו על אולמרט. לאחר אסון ההתמוטטות באולמי ורסאי, בשנה שעברה, קרא פפר לראש העירייה להתפטר עקב אחריותו למחדל הפיקוח על הבנייה. בעירייה זוכרים גם כי הוא לא טרח להתנצל, גם כאשר המשטרה החליטה שאין מקום לחקירה נגד אולמרט בפרשת האסון. פפר גם קרא במאמר לאיש העסקים הירושלמי ניר ברקת להתמודד נגד אולמרט על ראשות העירייה. כאשר נכנס לתפקידו כעורך שיגר אמנם מכתב לאולמרט, ואף הצהיר על כוונתו להיפגש עם ראש העירייה כחלק מעבודתו כעורך העיתון, אבל את הלוגו "אולמרט

עמוס שוקן על איחוי של אנשי השמאל להפסיק את החינוך על "הארץ": פחד הוא טפוף, ולא חשנה אם חצי ברא חינוך או משחאכ

אנשיל פפר: לא נכנעו גם לא ניכעו להחצים הישירים והעקיפים שהפעילים ראש העיר שליחו על העיתון

בפני לחצם הגובר של מבטלי המנויים על "הארץ" בשל העמדות הפוליטיות של העיתון. "בגל הקורם של הביטולים, שהחל בתחילת האינתיפאדה", אומר עיתונאי בכיר, "הגיב עמוס שוקן בהתנשאות ובזלזול. הגל הנוכחי, המוזהה עם עריות ליגור, הלחיץ אותו באמת והוא שלח את עורכי 'הארץ' לדבר באופן אישי עם כל אחד ממבטלי המינויים ולנסות להניא אותם מהחלטתם. יכול להיות שהמינוי של פפר מכון גם קצת כתשובה לכל אותם מבטלי המינויים".

לטענה הזו אין לפי שעה כל הוכחה. ככל הידוע לא היה פפר המועמד הראשון וגם לא השני שאליו פנה שוקן לאחר שכהן ביקש לסיים את תפקידו. לפניו פנו שוקן ומנכ"ל הרשת, יוסי ורשבסקי, לעיתונאים שנטייתם הפוליטית לא מוכרת, או לאו דווקא ימנית. יחד עם זאת, רצונו של פפר להחזיר לעיתון את צביונו המוניציפלי, על השבון עיסוקו בפוליטיקה ומדיניות, תואם את גישתו של המו"ל. כבר לפני כחצי שנה, במהלך יום עיון שנערך לעובדי הרשת בנושאי אתיקה ולשון הרע, אמר שוקן לעיתונאים כי מקומונים צריכים לעסוק בעניינים מוניציפליים ולא בעניינים ארציים. פפר, מצדו, מרבה להצהיר בפורומים פנימיים על כוונתו להתמקד בסיקור נרחב של נושאים מוניציפליים מובהקים כחינוך

בשחקים" לא הוריד, והמדור אפילו הורחב. על מערכת היחסים עם העירייה אומר פפר: "העיתון ימשיך לבקר את העירייה על אנפיה, פעולותיה, עובדיה וכמובן העומד בראשה בצורה עניינית וביקורתית. לא נכנעו וגם לא ניכעו להחצים הישירים והעקיפים שמפעילים ראש העיר ושליחו על העיתון".

היחסים עם העירייה הם רק זירה אחת שבה מעורר מינויו של פפר לעורך "כל העיר" עניין רב במערכת התקשורתית והפוליטית בירושלים. יוסף כהן שמר על דימויו של "כל העיר" כעיתון שמאל מבחינה פוליטית. הוא עצמו נחשב לאיש שמאל, וכך גם כמה מכבדי הכותבים בעיתון. פפר, חובש הכיפה, נחשב למתון ממנו. יש מי שמשייך אותו מבחינה פוליטית ל"מימד".

על יחסו של פפר לדרך הסיקור של "כל העיר" בנושאים פוליטיים שנויים במחלוקת, בעיקר בכל הקשור לשטחים, אפשר היה ללמוד ממכתב שכתב לעורך כהן בראשית האינתיפאדה הנוכחית, ובו מחה גמרצות על הדרך שבה שוכתבה ונערכה כתבה שהעביר למערכת. "בכל פעם שיש ריווח על פעילות ההתיישבות היהודית במזרח ירושלים, האריזה (כותרת, שער) תהיה בסגנון 'הנה הגפרור הבא' במקום לתת לעובדות לדבר בעד עצמן ולתת לקוראים לשפוט", כתב פפר לכהן, במכתב שתוכנו פורסם במדורו

עיתונות הרמיזה

מז'אנר עיתונאי ישראלי אופייני וייחודי: עיתונות הרמיזה. אפשר למצוא אותה גם אצל כתבים מדיניים – לכתב נורע משהו, בדרך של שמועה, או ממקור לא לגמרי מהימן, והוא (או העורך שלו) מחליטים לעשות דווקא את המעשה העצלני, הפחרני והלא מקצועי: לפרסם אותה בדרך של רמיזה לא ממוקרת ולא מבוססת,

הפסקה הבאה נלקחה מקטע שפורסם במוסף הספורט של עיתון "הארץ" בתחילת אוגוסט. הוא עוסק בכוכבה לשעבר של מכבי תל-אביב, אריאל מקדונלד, ונושא את הכותרת "נ.ב. – דברים שלא ידעתם על מקדונלד". והוא ראוי לדיון מפני שהוא מעלה תהיות רבות, חלקן קשורות לעיתונות הספורט, אבל רובן עקרוניות ונוגעות לתופעה עיתונאית ישראלית כללית. בבקשה: "ה'חשיפות' של בלאט והאפמן על אופיו ה'מגעיל' של מקדונלד אינן מפתיעות... לפני שלוש שנים, עדיין ללא חברתו דאז שונטל, הוא נהג לשחק כדורעף בשבתות על חוף הים בבתים. זה היה שידוך של ירידה, החברים ששיחקו עם מקדונלד כדורעף התפלאו לשמוע שיש לו בת זוג, לה הוא מתעתד להינשא מעבר לים. האיש הקפיד להקסים נשים כדרך רווקים". סוף ציטוט.

מה, לעזאזל, כתוב פה? איזו רמיזה, ככל הנראה, מעורפלת ביותר על התנהגותו המוסרית של האיש, אשר "הקפיד להקסים נשים כדרך רווקים" למרות שהיתה לו חברה מעבר לים. די ברור שהכתב יודע משהו. גם די ברור שהכתב רוצה שנדע שהוא יודע משהו. וגם די ברור שהכתב עושה מאמצים עילאיים שלא לשתף אותנו בכל משהו שהוא יודע, וסיבותיו עמו.

התוצאה: כליל לא ממש ראוי לקריאה, שמשמיץ בלי ממש להשמיץ, שמגנה מבלי שהעביר לקורא את העובדות העומדות בבסיסו של הגינוי. זו דוגמה מצוינת לעיתונות קלוקלת מסוג מיוחד, שנגזרת

ורוחה, גם אם על חשבון תרבות או פוליטיקה וצבא, תחומים שבהם בלט "כל העיר" בתקופת כהן, בעיקר הורות לחשיפותיהם של הכתבים גידי וייץ ואודי בלאו.

עמוס שוקן אומר כתגובה: "לא התעניינתי בהשקפותיו הפוליטיות של יוסף כהן וגם לא באלה של אנשיל פפר לפני המינויים שלהם. אופן הסתכלותו של פפר על תפקידו כעורך של שבועון עירוני בירושלים נראה לי נכון. יהיה מעניין לראות אם הוא מצליח ליישם את מה שהוא מתכוון אליו. לגבי איומיהם של אנשי השמאל – טרור הוא טרור, ולא משנה אם הוא בא מימין או משמאל". פפר: "כ'כל העיר' תמיד היה שילוב של סיקור חדשות ארציות יחד עם טיפול עמוק בעניינים העירוניים, ומאבק על רמותה של ירושלים. והשילוב הזה יישמר, תוך חיוק מחדש של נושאים חברתיים שסיקורם נחלש לאחרונה. לגבי מהאת השמאל, מעניין אותי לשמוע מה ההגדרה של כתבי הדואל לחופש הביטוי".

פפר מתכוון אפוא להעמיק ולהרחיב את העיסוק בנושאי היגון ורווחה, וזוכה בכך לגיבויים של רבים במערכת. אין ספק שחילופי כמה מן האנשים המרכזיים בעיתון, שהקנו לו את הקו הפוליטי השמאלי, יתרמו גם הם להשתנות הדרגתית של מרכז הכובד.

מינויו של פפר, בן 29, התקבל במערכת "כל העיר" כהצנחה מפתיעה. שוקן לא התייעץ עם יוסף כהן לפני המינוי. הוא מסביר כי הסתפק בחוות-דעת חיובית של כהן על פפר מן העבר. כהן, מכל מקום, מאחל לפפר הצלחה. לפני הדיילוג הקצר ל"הארץ" ערך פפר את המגזין של "כל העיר" במשך חמישה חודשים בלבד. בחמש חצי שנות עבודתו במקומון סיקר בין היתר את נושאי החינוך והחרדים. אין ב"כל העיר" עוררין על הגינותו של פפר והריצותו. רואים בו שם עיתונאי טוב בהחלט, אבל אפשר למצוא לא מעטים הטוענים שהוא חסר את הניסיון הדרוש לעריכת העיתון, וסבורים כי היו מועמדים ראויים ממנו.

על פפר לא תקל העובדה כי סמוך לכניסתו לתפקיד עזבו או יעזבו את העיתון, מסיבות שונות, שורה של בעלי תפקידים בכירים: עורכת החדשות רפנה ברעם, עורך התרבות ומבקר המסעדות אדי מסובי, הכתב המוניציפלי אייל הראובני, הכתב לענייני ערבים ארנון רגולר, כתב התרבות אילן גורן וכתבת החינוך נטע אלכסנדר. אליהם, על-פי רוב ההערכות, עתיד להצטרף בחודשים הקרובים גל נוסף של פורשים, המצויים בשלבים שונים של מו"מ עם כלי תקשורת אחרים, או כאלה שכבר גמלה בלבם ההחלטה לעזוב והם ממתנינים להצעות. כמו תמיד במצבים כאלה במערכות עיתונים, המסדרונות סוערים. "כל ותיקי העיתון כבר קיבלו הצעות", יודע לספר אחד מעיתונאי "כל העיר" המבקש להישאר בעילום שם, "והתחושה היא שהעיתון כולו על גלגלים. מה שהולך כאן זה קרקס".

חלק מן הפורשים נשארו עד עתה ב"כל העיר" בשל מנהיגותו של יוסף כהן, שזכה להערכה מקצועית רבה, על גבול ההערצה, מצד חלק ניכר מהעובדים. בלעדיו יהיו כאלה שיחפשו תפקידים בעיתונים ארציים או בארגוני תקשורת אחרים. יש גם כאלה שנפגעו אישית מכך שפפר הוערף על פניהם לתפקיד העורך, אף כי גם מבקריו אינם משוכנעים שיהפוך את העיתון לימני יותר או לוחמני פחות. המו"ל שוקן אומר, בתגובה לדיבורים על גל פרישות, כי החלפת עורך במקומון כרוכה תמיד בשינויים במערכת. "למרות שזה טבעי, נקווה ונשתדל להשאיר את מי שעוד לא עזב", אומר המו"ל. והעורך פפר מגיב: "עיתון זה דבר דינמי ולא סטטי. נביא עיתונאים טובים ומקצועיים".

כהן עמיאור הוא סטודנט ללימודי מוסמן במכון ליהדות ומנוני באוניברסיטה העברית

באמת של קיטש, מיליטריזם, וילדים.

יש עוד ז'אנר עיתונאי - זה המבסס מסקנות עוברתיות על התרשמות אישית. מבקר הטלוויזיה של "מעריב" תקף את יפה ירקוני, שלה יוחס הכינוי "נאצים" בקשר לחיילי צה"ל, ביניהם חבריו ליחידת המילואים. נחום ברנע, בעיתון זה, השתמש גם בהיכרותו הקולקטיבית עם חיילי צה"ל כטיעון (או כאמצעי לבסס תחושה) נגד האפשרות של טבח בג'נין. גרעון סאמט הביא ב"הארץ" את גרסת הפלסטינים למה שנראה כמו רצח של עזיזה, ואחריכך פסל אותה כי הגרסה השנייה, זו של סא"ל נ', נשמעה לו אמינה יותר. במלים של סאמט, "הוא לא נשמע כמי שמוכר בלוף".

האמת, זו לא שיטה עיתונאית ממש טובה, ומקורה בחוסר היכולת לייחס מעשי זוועה לאנשים "משלנו". אבל מכיוון שהעיתונאים טובי הכוונות האלה יתקשו לייחס חלק מכריע של התופעות (המוכחות) הקורות כאן לאיזה מדגם אישי שלהם, המבוסס על היכרויות ותחושות בטן, נדמה לי שהם יכולים לוותר על השיטה הלא מוצלחת הזו מכל וכל. ממש כשם שהם אינם מכירים הרבה סוחרים בנשים, או באקסטוי, למרות שישאל האם מרכז עולמי של שתי הפעילויות הפליליות האלה, כך גם קשה לי לקבל מהם מסקנות עובדתיות בתחומים אחרים. לצערי, העולם הזה הוא הרבה יותר רע ממה שקבוצת הייחוס שלהם גורמת להם לחשוב. ■

עמוס נוי הוא איש מחשבים

ממש: כפעם הכאה שזה קורה, אני מתכוון לפרסם את האלבום המשפחתי שלי ושל בני דורי - ילד עם עוזי, ילד עם כובע פלדה, ילד עם מדים, ילד מלטף תמ"ק ולהפך, ילד על מטוס קרב. אם זה ממש יעבור כל גבול, אני מתכוון לפתוח את ספרי הילדים ועיתונייהם, את כרטיסי הנרכה לשנה החדשה, או את "מקראות גדולות" של שנות החמישים, כדי לצרף לכך את "האלחוטן הקטן", את "ילדה נוהגת בטור שריזנים" של נעמי שמר, ואת ציור הצבע הנפלא והבלתי נשכח של ילדים עם רימוני יד (עוצרים את הטנק הסורי בדגניה).

ועל פרסום "ראיון" נוסף עם אמא של שאהיד אני מתכוון להגיב בנשק סורי - נאומיה של רבקה גובר, אם הבנים, שמולה עמדנו ברום מתוח במגרש המסדרים של בית-הספר מדי יום ויכרון, ושתינו בצמא את ברכתה המסורתית של המנהלת (וזהו ציטוט מדויק): "אשרי האם ששכלה את בניה למען המולדת".

מה שלא אומר, כמוכן, שום דבר על צדקת הדרך ועל מוסריות המאבק. זה רק אומר שלאף עם אין מונופול על התערובת המחליאה

בבורסה האמריקאית, עורכנו על המתנה הזו? השאלות האלה אפילו לא הוצגו, מפני שהסיפור, כמו גם העניין הציבורי, לא באמת מעניין את כתבי הספורט ועורכיהם. אם הוא היה מעניין אותם, הם היו מפרסמים את סיפורי מקדונלד והנפלד הרבה קודם, עם תחקיר רציני ועבודת שטח. מכיוון שאין להם עניין בעניין הציבורי, הם מפרסמים אותם עכשיו כשמועות מדומעות, כאמצעי לניגוח השחקנים שטר הנם אצל קברניטי מועדון הכדורסל. זה, תסלחו לי, ממש לא עיתונות.

יש עוד ז'אנר חדש בעיתונות. "מעריב" מצטיין בו במיוחד. אפשר לקרוא לו "תראו כמה הפלסטינים הם חיות צמאות רם מגיל ינקות". במסגרת הז'אנר הזה מתפרסמת תמונה כמעט שבועית של ילד פלסטיני אוזח בנשק, או לבוש מדים. הכיתוב, באופן עקבי, מתלהם כמתבקש.

האמת, זה די נמאס. נא להתייחס לדברים הבאים כאיום של

ווראי שאינו שווה את מחיר החזירה הגסה אל תחום צנעת הפרט. אבל נניח שהכתב ועורכו סברו אחרת, ולהתנהגותו הבלתי מוסרית של מנהיג מכבי תל-אביב כשנים האחרונות יש היבט ציבורי מעניין וראוי לפרסום - למה, לכל הרוחות, דווקא עכשיו, שלוש שנים לאחר שהאירועים מסמרי השיער האלה אירעו על חוף ימה של בתי-ים? למה עכשיו, כשמקדונלד עזב כבר את מכבי תל-אביב תוך ריב והשמעות הרדיות, ולא כשהעניין הציבורי באמת היה בשיאו?

התשובה, כמוכן, היא נורא פשוטה: דווקא עכשיו, ורק עכשיו, כשמקדונלד עזב כבר את מכבי תל-אביב תוך ריב והשמעות הרדיות, כשהפגיעה התרמיתית במקדונלד תואמת את האינטרסים של המועדון הצהוב, מעיזה עיתונות הספורט לכתוב מלה רעה על כוכב הקבוצה. במלים אחרות - כאילו לא די בסגנון הרמזיה המכוער, הרי שגם העיתוי עצמו זה לשיקולים עיתונאיים מקצועיים ובלתי תלויים.

מקדונלד אינו היחיד. גם נדב הנפלד עזב את מכבי תל-אביב כסכסוך ובאווירה קשה. גם עליו נזכרו כתבי הספורט רק עכשיו בשמועות ו/או עובדות בדבר סכומי עתק שקיבל במשך השנים, ובכללם כמות גדולה של מניות בחברות הייטק שהעביר אליו אוהד הקבוצה (ומנהל חברות הייטק ידוע). על הסיפור האחרון רצות שמועות כבר הרבה מאוד שנים, ובו דווקא יש עניין ציבורי עצום - האם המניות האלה היו חלק מתשלומי השכר של השחקן, הוגשו לבקרה התקציבית כנדרש, ומוסו כחוק כשכר עבודה? האם בעלי המניות של החברה המשלמת, הנסחרת

דיירי חשנה

שלושה פסקי-דין מהשנה האחרונה מבססים את זכויותיהם של עיתונאים פריילנסרים מול מעסיקהם, אך ספק אם הם יצליחו לחמש אותן

א ב נ ר מ ו ל כ ו

מאז שהוחתמו לראשונה חווי העבודה האישיים בעיתונות, ונפרצה מסגרת החוים הקיבוציים, השתנו דברים רבים כתנאי ההעסקה של העובדים בתקשורת. רובם שלא לטובת העיתונאים. אם החוים האישיים העניקו מידה מסוימת של הגנה וביטחון, הרי ששיטת ההעסקה כמשתתפים חופשיים, פריילנסרים, אינה מספקת למעשה כל ביטחון. אין מספרים מדויקים לגבי מספר הפריילנסרים בתקשורת. קשה גם לתת הערכה בעניין. מספר רב של משתתפים הם אכן "חופשיים", ונוהגים לפרסם רק מדי פעם, לאו דווקא כעיסוק מרכזי ובלעדי. אולם מספר רב של עיתונאים לכל דבר מועסקים כפריילנסרים, וכאלה אינם זוכים לכל הגנה על מקור פרנסתם. שלושה פסקי דין מהשנה האחרונה מלמדים על הגעשה בתחום יחסי העבודה בתקשורת.

כדי להבין את משמעותם של פסקי-הדין-האלה, כדאי להזכיר פסקי-דין מ-1973: ד"ר ראובן סיוון נגד רשות השידור. בערעורה של רשות השידור בבית הדין הארצי לעבודה החליט בית-הדין כי סיוון, שהגיש תוכנית-הרדיו שבועית במשך כשש שנים, אינו "עובד" אלא פריילנסר, וככזה, אינו זכאי לתנאים המוקנים מקיום יחסי עובד-מעביד. בפסקי-הדין הכיר בית-הדין באופיה המיוחד של תעשיית התקשורת, ובגמישות הדרושה לה בהעסקת עובדים. כלי התקשורת ניצלו היטב פרצה זו. במקום להיות היתר למקרים מיוחדים, הפך המעמד "משתתף חופשי" לצורת העסקה שגרתית. התקשוריות פיקטיביות, שבהן מצהיר על עצמו המועסק כפריילנסר, היו לתופעה רווחת בענף. באותם מקרים נדידים שבהם ניסו העובדים לפנות לבית-הדין לעבודה, השתמשו כלי התקשורת בתקדים סיוון להגנתם. אולם בפסקי-דין של בג"ץ מ-1993 מצייין הנשיא אהרון ברק כי לו היה מובא עניינו של סיוון בפני בית-הדין כיום, היתה הפסיקה שונה. שינוי המגמה בא לידי ביטוי בפסיקותיו האחרונות של בית-הדין לעבודה.

אסולין נגד רשות השידור

המקרה הראשון הוא פסיקת בית-הדין הארצי מיום 10.10.01 בערעורם של משה אסולין ו-96 אחרים נגד רשות השידור. התובעים הם קבוצת עובדים טכניים, שקיבלו את משכורתם דרך חברות חיצוניות. שיטת העסקה זו מקובלת בגופים ממשלתיים, ונועדה לעקוף מגבלות של מכסת כוח-אדם. במקרה הזה ביצעו התובעים עבודה וזה לזו של עובדי הרשות. לאחר שהוחלט לקצץ בשעות עבודתם ב-1992, הם פנו לבית-הדין כדי שיכיר בהם כעובדים. לאחר שנדחתה תביעתם בבית-הדין האזורי לענייני עבודה, ערערו לבית-הדין הארצי. האחרון קבע כי למרות הסכמת כל הצדדים להתקשורת דרך החברות החיצוניות, אין בכך כדי לשנות את העובדה כי למעשה היה מעמד המעוררים מעמד של עובדים לכל דבר. החברות האמורות היו פיקטיביות ושימשו רק צינור להעברת כספים. רובן הגדול הורכב למעשה מעובד אחד בלבד ("חברת אני בע"מ").

מעניינת במיוחד קביעתו של בית-הדין כי ההתקשורת נעשתה "בחוטר תום-לב". עקיפת מכסות כוח-אדם היא אמנם בעיה ייחודית לרשות השידור,

אך סוג הפתרון לה אופייני לכל גופי התקשורת, והתיאור המשפטי "חוטר תום-לב" הוא לשון המעטה לדרך שבה מיושם בהם הפתרון. הבעיה שהם נאלצים להתמודד איתה היא זכויות עובדים והתשלומים הנובעים מהן. הפתרון, שאין בו שום תום-לב, הוא חוזה שבו מצהיר העובד על כך שלא מתקיימים יחסי עובד-מעביד בינו לבין הגוף שבעבורו הוא עובד. במקרים אחרים, אפילו חוזה כזה אינו נחתם והעיתונאי חי משבוע לשבוע.

גאיה קורן נגד "ידיעות אחרונות"

כזה הוא המקרה של העיתונאית גאיה קורן, שבו פסק בית-הדין האזורי לטובתה נגד "ידיעות אחרונות". קורן כותבת בעיתון כבר כתשע שנים. במשך כל אותה תקופה היא תפקדה, מכל הבחינות, ככתבת לכל דבר: היא יזמה כתבות וגם קיבלה נושאים מעורכיה, ביצעה מטלות במערכת העיתון, השתתפה בפעילויות העיתון ואף ערכה את המוסף "ערוצים". במהלך השנים האלה כתבה אמנם מדי פעם גם לעיתונים אחרים, קטנים, שלא התחרו ב"ידיעות אחרונות", כמו "סטטוס" ו"הורים וילדים", אך הדוב המכריע של עבודתה נעשה ל"ידיעות אחרונות". באפרייל אשתקד הודיעה לה מערכת העיתון על הפסקת עבודתה, כאשר היתה בחודש השני להריגה. לטענת קורן, אותה ייצגה עו"ד ענת דולב, היה הריגה הסיבה העיקרית לפיטוריה. לטענת "ידיעות אחרונות" זה היה חלק מתוכנית קיצוצים. בית-הדין קבע כי למרות שלא נחתם חוזה בין קורן ל"ידיעות אחרונות" היתה קורן, למעשה, עובדת העיתון ולא פריילנסרית. מכיוון שכך-היתה זכאית להגנתו של חוק עבודת נשים, האוסר על פיטורי עובדת בהריון ללא אישור מיוחד.

בכך לא הסתיימה הפרשה. "ידיעות אחרונות" בחר בפרשנות משלו להחלטת בית-הדין. משכורתה של קורן אמנם שולמה, אך לא ניתנה לה כל אפשרות לעבוד. לא רק שהעורכים קיבלו הוראה לא לקבל כתבות מקורן, אלא גם ננקטה נגדה מדיניות נקמנית - לא ניתנו לה תלושים למזון ונחסמה גישתה למחשב. בהחלטתו מ-16.8.01 קבע בית-הדין כי יש בכך בזיון בית-המשפט והורה ל"ידיעות אחרונות" להחזיר את קורן לעבודה לאלתר. "ידיעות אחרונות" כיבד את ההחלטה, ומאז מועסקת קורן במסגרת דומה לזו שבה היתה לפני תחילת הפרשה.

בשני המקרים, פירושו של פסק בית-הדין הוא כי אם המועסק עבד כמו עובד, ונראה כמו עובד, כנראה שהוא עובד.

שאול צדקא נגד גל"צ

המקרה השלישי, שאול צדקא נגד גל"צ, מעניין במיוחד כיוון שבו פסק בית-הדין הארצי פסיקה תקדימית בעניין הרבה פחות מובהק. תחילתה של הסאגה בת עשר השנים היא דווקא במחלוקת פשוטה למדי - משכורת שלא שולמה. בשנות השמונים התגורר צדקא בלונדון. משם שלח כתבות ל"הארץ" ולגל"צ. בתקופת מלחמת המפרץ שלח מספר רב מהרגיל של כתבות. משביקש תשלום על כך, התבקש על-ידי מפקד גל"צ להתחשב במצבה הכלכלי הקשה של התחנה. צדקא בחר להתחשב במצבו הכלכלי שלו ושלח לגל"צ מכתב דרך עורך-דינו ובו דרישת תשלום. באותו יום התבשר על פיטוריו.

איור: אסף חנוכה

בעבודתו הרבה יותר מקודן. באותה תקופה הוא היה סטודנט, ועבודתו העיקרית היתה ב"הארץ", שזכה לעדיפות כמשלוח כתבותיו. מבחינת גל"צ הוא היה רשאי לשלוח כתבות גם לגופי תקשורת אחרים, למעט תחנות רדיו בישראל. צדקא הוא שקבע את מספר הכתבות שהעביר לגל"צ. הוא גם יזם נסיעות למדינות אחרות באירופה וקיבל תשלום מיוחד על כתבות ששלח מהן. למרות כל זאת פסק בית־הדין כי עליו ליהנות מזכויות הניתנות לעובדים – תשלום דמי פיטורים והודעה מוקדמת.

חשובה במיוחד היא התייחסותו של בית־הדין, גם בתביעה של אסולין וגם בתביעה של צדקא, למתרחש בתעשיית התקשורת. בפסק־הדין של אסולין דן נשיא בית־הדין, השופט אדלר, בתעשיית התקשורת העולמית. הוא מצטט את דו"ח ארגון העבודה העולמי בנושא יחסי העבודה בתחום התקשורת. אדלר מסכים עם מסקנות הדו"ח שריכוז הבעלויות בענף הביא לשחיקה במעמדם של העובדים.

עניין זה מופיע גם בתות־דעתו של אדלר בפסק־הדין של צדקא, שם היה בדעת מיעוט. פסק־הדין עוסק גם ב"תופעות המדאיגות", כלשונו, שהתגלו בענף התקשורת בישראל. מלבד ההצבעה על ההשלכות השליליות שיש לריכוז הבעלויות, מציין אדלר כי גופי התקשורת ניצלו את רצונם של אנשים רבים לעבור בענף כדי להמעיט ככל האפשר בזכויותיהם ולהעסיק רבים מהם כפריילנסרים, למרות שהיו עובדים לכל דבר.

שלושת השופטים הסכימו כי צדקא זכאי לדמי פיטורים והודעה מוקדמת, אך נחלקו בנימוקים. השופט אדלר ראה בצדקא פריילנסר, אך לדעתו גם אלה זכאים לזכויות עובד מסוימות. השופטת נילי ארד, בדעת הרוב, קבעה כי יש לדאות בצדקא עובד. ארד ציינה כי אין לשלול מתעשיית התקשורת את הגמישות שמעניקה אפשרות העסקת הפריילנסרים, דעה שאין חולקים עליה. מצד שני, קבעה ארד, מרכיבים רבים של עבודת העיתונאי מחייבים חופש רב יותר מאשר בעבודה אחרת. מטבע הדברים דורשת העבודה העיתונאית עצמאות, אשר מתבטאת גם בחופש לבחור היכן יפרסם העיתונאי את דבריו. כלומר, גם אם העיסוק העיתונאי עשוי להיראות כאופייני לפריילנסרים, אין הרבה בהכרח כך. משום כך יש לבחון את מעמדו של העיתונאי במבחינים המתחשבים בייחודיות המקצועית. במבחינים שהציבה ארד ייחשבו פריילנסרים רבים בתקשורת הישראלית לעובדים.

פסיקה ללא השפעה

"מעמרו של הפריילנסר בתקשורת הוגדר בפסק־הדין של סיוון נגד רשות השידור", אומרת פרופ' פרנסס רדאי מהאוניברסיטה העברית. "מאז הלך והתרחב השימוש בהגדרה זו". האם שלושת פסקי־הדין עשויים להפוך את הגלגל? להערכת פרופ' רדאי, סביר להניח שלא. עיתונאים רבים, בעיקר פריילנסרים חסרי ותק ומעמד, יחששו לפנות לבית־המשפט כיוון שצעד כזה עלול ליצור להם תדמית בעייתית בשוק התקשורת. יותר מאשר בענפים אחרים, קיים בתקשורת היצע גדול במיוחד של עובדים שהיו מוכנים לעבור גם ללא תנאים בסיסיים, בתקווה לשיפור מעמדם בעתיד. בעיתונות קיימת תופעה נוספת – עיתונאי אינו זקוק לתקופת הסתגלות למקום עבודה חדש; העבודה העיתונאית דומה בכל כלי התקשורת. לכן קל במיוחד להחליף עיתונאים. צירוף גורמים זה, יחד עם מגמות כלליות במשק הישראלי, הביאו לחולשת העיתונאים מול גופי התקשורת. "בית־הדין לענייני עבודה עשה כל שביכולתו כדי להגן על העיתונאים", אומרת רדאי, "אך ללא התארגנות שלהם, תהיה לפסיקות השפעה מועטה בלבד".

אבנר מולכו הוא סטודנט לתואר שני בהיסטוריה

צדקא מספר כי המניע הראשוני להגשת התביעה היה השכר המגיע לו. בעידוד עורך־דינו, בועז גולדשטיין (שנפטר בינתיים), הפכה המטרה להיות פסיקה תקדימית בנושא יחסי העבודה בתקשורת. בדיעבד נכון לקבוע כי המאבק ניוון במידה רבה מכעס של עובד שזכה ליחס אישי גרוע, שאינו בלתי אופייני בכלי התקשורת הישראליים. לאחר שהתביעה נדחתה בבית־הדין האזורי, ערער צדקא לבית־הדין הארצי לעבודה, שם הפכה התביעה לדיון עקרוני בשאלת מעמדם של הפריילנסרים. חשוב לציין כי צדקא היה חופשי

דעות המקרה

■ כלל ש(כמעט) אף פעם אין מפירים

ההתגברות ההולכת ומחריפה של אירועי הטרור מעמידה את כלי התקשורת בפני דילמת הכלב-בשר-אדם על בסיס קבוע ומתסכל. מדי שבוע מקפץ רף הרגישות הציבורי והעיתונאי כמה שנתות כלפי מעלה. ידי מן המארב כבר איננו חרשה מרעישה וכווראי שאינו זוכה, בפני עצמו, לכותרות וזעקות. פרטי הסיפורים קודעי הלב המתלווים אליו, בדבר ילדים שנתייטמו, זוגות שנהרגו יחדיו במכונית אחת, ומשפחות שנפגעו פעמיים בשנה אחת בשני פיגועים שונים, הם הקובעים, במידה לא קטנה, אם פיגוע זה או אחר ייכנס לעמוד הראשון וכיצד.

מצד שני דומה שגם הרגישות הוויזואלית הולכת ומתקדמת: נדמה שבסיקור הפיגועים הולכות ומתברות תמונות של נפגעים שפניהם מכוסים רם, ושל גוויות עטופות בשקית ניילון כהה שהכתם הבהיר המציץ ממנה מטושטש בידי גרפיקאי, ומותיר רק מקום מצומצם לרמיון.

אבל על כלל אחר – שנתגכש אישם בשנות התשעים, עם תחילתם של פיגועי ההתאבדות בלב ערי ישראל, אולי לאחר הפיצוץ הנורא בקו 5 בתליאביב – מקפידים עורכי העיתונים ומהדרות החרשות בטלוויזיה: אין להראות גופות. לעולם, אבל לעולם, לא תיראה תמונתו של נפגע טרור ישראלי, או של חייל צה"ל שנהרג או נפצע באורח קשה. טוב שכך. אין לתמונה כזו ערך חדשותי, והיא עשויה רק להזיק לגפשמ הרכה (באמת) של חלק מן הקוראים או הצופים, וחשוב מזה, לפגוע בכבוד ההרוג ובקרובים לו. המדובר אסכן בכלל ברזל, לא? ובכן, תלוי בוהות ההרוג. תמונות של ישראלים שנהרגו אין, אבל תמונות של מחבלים הרוגים, לעומת זאת, משתרבות מדי פעם לעיתונים ולמהדרות החדשות.

אזכיר רק מקרים שראיתי במו עיני ושנחרתו בזכרוני: לפני כשנה, בפיגוע התאבדות שהתרחש במרכז נתניה, הראו מצלמות הערוץ השני שוב ושוב מה שרמה לעיסה כהה ומפרפרת, והתברר בריעבד כגופתו המרוטשת של המתאבד. דוגמה נוספת: רבים זוכרים את תמונתו של המחבל שנכשל במשימת ההתאבדות שלו, ואשר כמעט ולא נותרה נשימה באפו, הנאבק עם רובוט של משטרת ישראל בצומת מגידו לפני כמה חודשים. לאחרונה הבחנתי בדוגמאות נוספות: ב-5 באוגוסט פירסמו "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" את תמונת גופתו של מחבל צוללן, שנהרג על ידי צה"ל בניסיון לחרור לאחת מההתנחלויות ברצועה. אף שגופת הצוללן לא היתה, תודה לאל, מרוטשת ומבוטרת, היא היתה גלויה כמעט כמעט ברצועה לעין כל. ב-10 באוגוסט הצליחו ב"ערב חדש" לעלות על עיתוני הערב: כחלק ממבוק החדשות שלפני המהרורה שודרה תמונתו של ילד פלשתיני בן 15, ראשו עטוי תחבושת מארימה ופגיו גלויות, שנהרג כמה שעות קודם לכן מירי צה"ל בעזה. ההגיון האוסר על פרסום תמונות שכאלה (אמור היה להיות) תקף גם כאן, עד כמה שהשגתי מגעת. אבל השגתי כנראה אינה מגעת רחוק מספיק: קשה להניח כי תמונה דומה של ישראלי, כל שכן של יהודי, היתה מוצאת את דרכה לעיתון.

את הפער האדיר בין היחס שמגלה התקשורת שלנו לכבוד האדם הפלסטיני (ואפילו הוא מחבל הרוג), לבין היחס לכבוד האדם (והאומה) בישראל, אין צורך להעלות כאן שוב. לזה כבר התרגלנו, אבל לפחות תחסכו מאתנו את המראות.

א ר נ ו ן ל ו י

חדשות הן חדשות, וספורט – לפחות ב"הארץ" – זה הדבר המשונה הזה שמעניין כמה מיליארדי גברים שעירים עם רפיצית רציני בתאים אפורים. רק במרדור הספורט יכולה קבוצת הוקייקרח מקצוענית, קולורדו אוולאנש (avalanche, מפולת שלגים), להיות מכונה במשך שנים "האוולאנז" (מסתמא על שמו של נשיא פיפ"א לשעבר, ז'ואו אוולאנז), בלי שאיש יתהה מה לעסקן כדורגל ברזילאי קשיש ולאולפת ליגת ההוקייקרח האמריקאית (עם חיזוק קנדי) לשנת 2001. דיוק בעובדות? היגיון בסיסי? עזבו את זה למדורים החשובים באמת.

א ר ן ל י ב י ו

להיות מוחלף, והשינויים בתנאי לחץ הספיקו (לארגנטינה; א"ל) בינתיים רק נגד קמרון" (9.6.02). הפעם האחרונה שבה ארגנטינה התמודדה כמונדיאל נגד קמרון היתה ב-1990, ואז היא בכלל הפסידה. כמונדיאל האחרון ארגנטינה ניצחה דווקא את ניגריה, אבל מה זה משנה, כל השחורים האלה הרי ממילא נראים אותו דבר.

במאי השנה, זמן קצר לפני פתיחת המונדיאל, הופסקה עבודתה של עורכת בוסק החדשות של "הארץ", שבלבלה בידיעה בין המדינות האפריקאיות ניגריה וניז'ר. עובדי מרדור הספורט של העיתון אינם צריכים לחשוש מגורל דומה.

■ זה רק ספורט

עיתון "הארץ" ידוע בזכות רצינותו, רוחב אופקיו והקפדתו על דיוק בעובדות. ברוב המקרים, המוניטין שיצאו לו מוצדקים, אלא שדומה שלפחות על חלק אחר בעיתון פסחה הפדנטיות המפורסמת: מדור הספורט. בימי המונדיאל התקנאו כנראה עורכי המדור וכותביו בהישגי ההגנה הסעודית, והצליחו לשכור יום אחר יום את שאי הרישול של עצמם, כשבי עמדת הפנטזיסט (בשיטת 2:5:3) מככב לא אחר מאשר הפרשן אבי רצון. להלן מקבץ מקרי בהחלט של שגיי אות עובדתיות בסיסיות, כולן מתוך טוריו של רצון:

א. "מידוסלאב קלוסה היה חר יותר מאטו כאשר העלה את גרמניה ליתרון ראשון וכך גם המחליף מרקו בודה שקבע 0:2" (12.6.02). מה חבל שבמשחק המרדור בר, בין גרמניה לקמרון, דווקא בודה היה זה שכבש את השער הראשון, ואילו קלוסה הסתפק בשני.

ב. "בשנים האחרונות מתנהלת לה מהפכה גם בתחום היצירה. הבזקים ממנה נראו במשחק הגדול ביותר בתולדות נבחרת אנגליה, הניצחון 0:4 על הול" נד ברבע גמר היורו 96" (21.6.02). ניצחון גדול אולי, אבל התוצאה היתה דווקא 1:4, וברבע הגמר אנגליה שיחקה בכלל נגד ספרד, והולנד נגד צרפת. המשחק שאותו מזכיר רצון התקיים במסגרת סיבוב הכתים הראשון.

ג. "גם ללא ארצות-הברית התדהמה ברחבי העולם גדולה. ברזיל נגד תורכיה בחצי הגמר הראשון וגרמניה נגד תורכיה בחצי הגמר השני" (23.6.02). התדהמה ברחבי העולם אכן גדולה, במיוחד נוכח הישגה המרדמים של הנבחרת התורכית, שהצליחה להעפיל לחצי הגמר פעמיים. מצד שני, כנראה אין להתפלא על כך שאת מה ששחקני נבחרת איטליה לא הצליחו לעשות – להדיח את דרום-קוריאה מהמשחקים – מתגרב רצון לעשות במקומם.

ד. "באטיגול בלחץ תמידי שהנה הוא עומד

■ תיק תקשורת

אבל ממש קראת, מההתחלה ועד הסוף – ראיון באחד המוספים? אתם יודעים, זה עם הסופר שהוציא ספר חדש, או עם במאי התיאטרון המיוסר, או עם הפוליטיקאי הפורש, או עם אשתו של הפוליטיקאי הפורש. במקרה שלי, אם מדובר במרואיין שממש מעניין אותי – ארפרף בששת העמודים, אקרא את הכותרת, את כותרת המשנה, את הטיורים ואת כיתובי התמונות. אבל לעולם, לעולם לא את כל הטקסט. הרף לקריאת הטקסט במלואו הוא קרבת משפחה מדרגה ראשונה של המרואיין אלי, לא פחות.

אם התשובה שלכם זהה לתשובה שלי, כי אז המסקנה המתבקשת היא שהראיון – אבן הפינה של כתבות המוספים – פשט את הרגל. קשה לחשוב על קורא שלא יעדיף להתמודד עם חמישה ציטוטים טובים ועוד איוו מסגרת עם סיפור קצר ועסיסי מאשר עם אותן 6,000 מלה.

למה, בעצם? קודם כל, כי זה חתיכת תיק, זה לוקח המון זמן. וגם אם זמן הוא לא כסף, הוא עדיין זמן, והזמן היקר ביותר הוא הפנאי, שעליו נאבקים היום – בנוסף לשחקנים הישנים והמוכרים כמו שיגה, אוכל, מין, ספר והליכה לים – גם שחקנים חדשים ורזיים ואתלטיים, כמו אינטרנט ועשרות ערוצי טלוויזיה.

חוץ מעניין הזמן יש עניין נוסף, ייחודי לארץ. הרבה ביקורת הוטחה במוספים, בעיקר עליידי סופרים שהיו מעוניינים בראיון כדי לקדם את ספרם החדש, על כך שנגררו לחשיפת פרטים אישיים. בחו"ל די ברור כי אלה כללי המשחק. רוצה ראיון? תביא סחורה, תן משהו עסיסי. אתה רוצה למכור את הספר? טוב ויפה. אני רוצה למכור את העיתון. אלא שבארץ העיתונות קצת נבהלה מההתקפה הצדקנית והרימה ידיים, וכך בחלק עצום מהראיונות אתה מגלה – אחרי 6,000 מלה – שבעצם המרואיין לא נתן לנו כלום. אז למה לקרוא?

וכמוכן, קיים גם האלמנט של עצלנות טהורה (מאוד מפותח אצלי). עוד מימי בית-הספר נתפסת בעיני מלאכת הקריאה כסוג של עבודה, ואם כבר לעבוד – עדיף לקרוא ספר ולהשקיע באותה הזדמנות את המצפון, שהרי קריאת ספרים היא עניין תרבותי לכל הדעות. ספרים כן, אבל לא ראיונות עם מי שכתבו אותם.

אודי טרלו

ערימת עיתוני סוף השבוע מהווה עבורי עונש כבד. מתישהו במהלך השבת אני משלים עם הגורל, קופץ ראש לתוך המוספים ומרפרף בזהירות, מתוך תקווה אמיתית לא למצוא משהו מעניין באמת, שיחייב אותי לקרוא 6,000 מלה.

כבר כמה שנים אני מתהלך במחשבה שזו עוד סטייה פרטית שלי, אבל יותר ויותר אנשים מאשרים לי שמדובר ב – בואו לא גשתמש במלים גדולות כמו "תופעה" – אבל בהחלט סטייה המונית.

באמור לעיל אין כל כוונה למתוח ביקורת ישירה או מרומזת על הכותבים והעורכים. מהיכרות אישית אני יכול להעיד כי כלשון החווה שעליו הם חתומים, הם אכן משקיעים את כל מרצם וכישוריהם בהכנת הכתבות ובהגשתן. מה שבעייתי הוא הז'אנר.

בואו נשאל את עצמנו שאלה פשוטה וישירה מסדרת בחי'את'עצמך: מתי לאחרונה קראת –

■ רוצים תחרות אחרת? יס!

אחרי שנים שבהן כל אחת משלוש חברות הכבלים פרסמה את עצמה בנפרד, החלו לאחרונה "תבל", "מתב" ו"ערוצי זהב" בפרסום משותף. כמו המתחרה "יס", מרגישות החברות את התכנים הייחודיים להן: ערוצי הסרטים, התוכנית של יצפאן, דרמות המקור וערוצי המשחקים. אך מתי לאחרונה דובר בפרסומות של הכבלים או של "יס" על שירות טוב יותר או מחיר אטרקטיבי? הסיבה שיתרונות אלה אינם מופיעים בפרסומות היא שיותר קל למכור פלטפורמת שידור (כבלים או לוויין) בעזרת כוכבי קולנוע או בידור. הרי ממילא המחיר דומה, על שירות גרוע עוד לא נפלה חברה בישראל וגם היצע הערוצים אינו שונה בהרבה.

בעצם, נראה שמאז המהפכה שיצרה "יס" עם כניסתה לשוק, מהפכה שהתבטאה בשיפור השירות והגדלת מספר הערוצים ככבלים, התחרות לא ממש ניכרת. החזית היחידה שבה מתחרות החברות מועל גבי שלטי החוצות ותשדירי הפרסומות היא חזית התוכן, וממנה יוצא הצרן נפסד. צופי חברת "יס" אינם יכולים ליהנות מדרמות מקור שמופקות במסגרת מחויבותן של חברות הכבלים, מתוכנית הבידור של יצפאן ומערוץ 8 שבו משודרים סרטים דוקומנטריים מקוריים. צופי חברות הכבלים אינם יכולים ליהנות מהערוץ המקורי "בריזה", מערוץ סדרות האיכות "יס+4" ומערוצי "דיסקברי". גם קהל הנוער והצעירים מפסיד בתחרות מיותרת המתקיימת בין ערוץ Ytv המשודר ב"יס" לבין ערוץ "ביפ" המשודר בכבלים.

תקציביהם של שני הערוצים הולכים ומצטמצמים ותכניהם מידרדרים. אחת הסיבות לכך היא שהחברות מפיקות בעצמן את התכנים והערוצים. אילו היו הערוצים עצמאיים, היו נהנים לקוחות שני הפלטפורמות ממאגר גדול יותר של ערוצים, כל אחד בעל תקציב גבוה יותר, והחברות המפעילות היו נאלצות למקד את התחרות בשירות, בהיצע חכילות מגוון ובמחירים אטרקטיביים.

שחר אבירי

עֵינַן בִּינְלִאוּמִיָּת

ההתחלה נראתה מבטיחה: ביוני 1999, כשנרכשה סוכנות הצילום "סיגמה" בידי החברה האמריקאית "קורביס", בירכו כל הצדדים על השידוך. הכלה היתה סוכנות התצלומים הגדולה בעולם, ששמה הלך לפנייה מאז שנת 1973. החתן היה ביל גייטס, האיש העשיר ביותר בעולם, בעליה של "קורביס". "זה יהיה שילוב יוצא מן הכלל", התמוגג מנהל "סיגמה" בפריס, ז'אק מארק סמרג'ה, "החיבור בין אוסף הצילומים המיוחד במינו של 'סיגמה' לבין ההובלה של 'קורביס' בתחום הטכנולוגיה הדיגיטלית יהפוך אותנו לכוח המוביל בשוק". "סיגמה", שתמיד קרטעה כלכלית למרות יוקרתה המקצועית, קיוותה למצוא אצל גייטס לא רק שיטות הפצה חדשניות ויעילות באמצעות האינטרנט, אלא גם גב כלכלי הולם. "סיגמה" הביאה לחופה את הצילומים ("התוכן", בלשון האינטרנט) ואילו גייטס את הכסף, הטכנולוגיה ו"הפלטפורמה" – אתר האינטרנט שיביא את התמונות מכל קצווי תבל לצרכנים בעולם התקשורת וההוצאה לאור.

אבל לא חלף זמן רב, והסדקים הראשונים החלו לבצבץ. המרחק בין פריס, שם נוסדה "סיגמה" (עם משרדים גם בניו-יורק ובלונדון), לבין סיאטל היה לא רק גיאוגרפי: מרובר בשני עולמות, בתרבויות ארגוניות שונות לחלוטין. ב"קורביס" ריברו במונחים של הפצה ושיווק יעילים, וב"סיגמה" החלו הצלמים – אלה ששוטטו בשדות הקרב של אפגניסטן ובוסניה, תיעדו את מצוקת הרעב באפריקה או התמחו בצילומי ידוענים – לחשוש כי "האח הגדול" מאמריקה מאיים על נפשם ועל פרנסתם.

"סיגמה" היתה בית למאות צלמים, מאז נוסדה בשנת 1973 והפכה במרוצת השנים לגדולה בסוכנויות הצילום הבינלאומיות. אחותה הוותיקה, סוכנות "מאגנום", הוקמה בשנת 1947 כקואופרטיב, בבעלותם של כמה מן הצלמים המיתולוגיים של המאה העשרים, בהם רוברט קאפה, שצילם במלחמת האזרחים בספרד את רגע נפילתו של חייל מפגיעת כדור בחזהו, דייוויד סיימור, שנורע בכינוי "שים", ונהרג בסיני ב־1956, אנרי קרטייה ברסון ואחרים. בעקבות "מאגנום" הוקמו סוכנויות נוספות: בשנת 1967 הוקמה "גאמה", ושש שנים אחרי־כך פרשו כמה מאנשי "גאמה" והקימו את "סיגמה". יחד עם "סיפה" שימשו כל הסוכנויות הללו מקור מרכזי לתצלומים, בעיקר לשבועונים ולירחונים.

"סיגמה" התגאתה בהישגיה המקצועיים, הממלאים מגזינים ועיתונים ברחבי העולם. אחד ממנהלי הסוכנות, ז'אן־פיייר לאפונט, הקדיש שנים לפרויקט צילום של עברות ילדים ברחבי העולם. צלם של "סיגמה" שוגר למסע מסוכן בהרי האנדים כדי לצלם את ניצולי התרסקות מטוס, ששרדו הודות לאכילת בשר אדם, סיפור שהיה לימים בסיס לסרט ולספר. במלחמת המפרץ סירבו צלמי "סיגמה" לקבל את התכתיבים של רוכרי הפנטגון, יצאו לבדם לשטח, והסתכנו כדי לצלם תמונות שונות מאלה שהביאו מרבית צלמי העיתונות. צלם של "סיגמה" הצליח לחדור לכוויית־סיטי יממה לפני ששוחררה בידי הכוחות האמריקאיים. בכל המקרים מרובר היה בתעוזה ומקצועיות של צלמים בודדים, אך גם בהפקה וארגון של הסוכנות, שירעה למכור חלק מן התצלומים בסכומים נכבדים למגזינים רבייתפוצה. "סיגמה" העסיקה עשרות צלמים כעובדים קבועים בשכר. הם קיבלו אצלה סיוע כספי לרכישת ציוד, יד מכונת בתחום המקצועי, ובעיקר תחושה של בית.

צלמי עיתונות הם, בדרך־כלל, טיפוסים מיוחדים, שיעשו כמעט הכל כדי להשיג צילום ייחודי, גם במחיר סיכונים אישיים גבוהים. "יש בהם צירוף של תאוה וסקרנות", כתב פיטר האו, מי שהיה עורך צילומים ב"ניו־יורק טיימס" ובמגזין "לייף", וגם יועץ וסגן נשיא ב"קורביס". "מרובר בפרנסה מפור־קפקת, אבל בחיים נהדרים". התעסוקה בסוכנויות אפשרה להם מעט יציבות כלכלית, כמו גם אוזן קשבת של אנשי מקצוע, משוגעים לרבר, המבינים את נפשו של הצלם המחפש את הפריים הנכון, הזווית המתאימה והתאורה ההולמת. היעד הראשון של "סיגמה" היה צילום עיתונות, פוטוג'ורג'ליזם. אבל בשנות התשעים נדחקו החדשות הקשות הצדה, בעיקר בשל ביקוש עצום לתצלומי ידוענים. סדרות תצלומים של הנסיכה דיאנה שיפרו את המאזן התקציבי של "סיגמה", וכאשר מתה הנסיכה הבריטית בתאונת דרכים בפריס, בשנת 1997, כשצלמי עיתונות דולקים אחרי המכונית שבה נסעה עם מאהבה, היו שם כמוכן גם צלמי "סיגמה".

איליין לאפונט, ממייסדות "סיגמה" ונשיאת הסניף הניו־יורקי שלה, העדיפה למכור תצלומים מעיראק, איראן, בוסניה ואפגניסטן על פני תמונות של כוכבי קולנוע ונסיכות. "פוטוג'ורג'ליזם הוא אהבתי הראשונה", אמרה לאפונט, "אבל היום אף אחד כבר לא רוצה בכך". רק 10% מהכנסות

רפי מן

הקברן של צילום העיתונות

הסוכנות באו מ"חדשות קשות", לעומת 60% מצילומי ידוענים לאלפי מגזינים ככל העולם, המעוניינים בתמונות מסוג זה.

העולם המקצועי של צלמי העיתונות, הרצים ממשימה למשימה, לא העסיק כלל את ביל גייטס. כשהקים את "קורביס" בשנת 1989 חלם להוביל את המהפכה הדיגיטלית בצילומים ותמונות אמנות, שירוכזו באוסף אחד ויימכרו לאנשי מקצוע ולחובבים כאמצעות האינטרנט. על קירות ביתו תלה גייטס מסמכי תצוגה ענקים שבהם השתקפו, בכת ערוכה מתחלפת, תצלומים מרהיבים. באותה שיטה ביקש להפיץ תצלומים ותמונות למוזיאונים ומוסדות, וכמוכן לעיתונים, מגזינים, הוצאות ספרים, אתרי אינטרנט ועוד. לשם כך ביקש לשים את ידיו על אוספי התצלומים הגדולים בעולם. הוא רכש כמה וכמה ארכיונים, ובקיץ 1999 הצליח לרכוש את האוצר הגדול: 40 מיליון התצלומים של "סיגמה",

שנוספו ל-25 מיליון תצלומים ותמונות אמנות שכבר היו בבעלותו. גייטס לא היה היחיד במטע הרכישות: עוד תאגידים גדולים קנו באותן שנים את יתר סוכנויות הצילום, והעולם כולו עבר מסוכנויות קטנות לחברות ענק, הרוח הפריסאית נכנעה ל"מיקרוסופט" ומתחריה, סמלי הגלובליזציה.

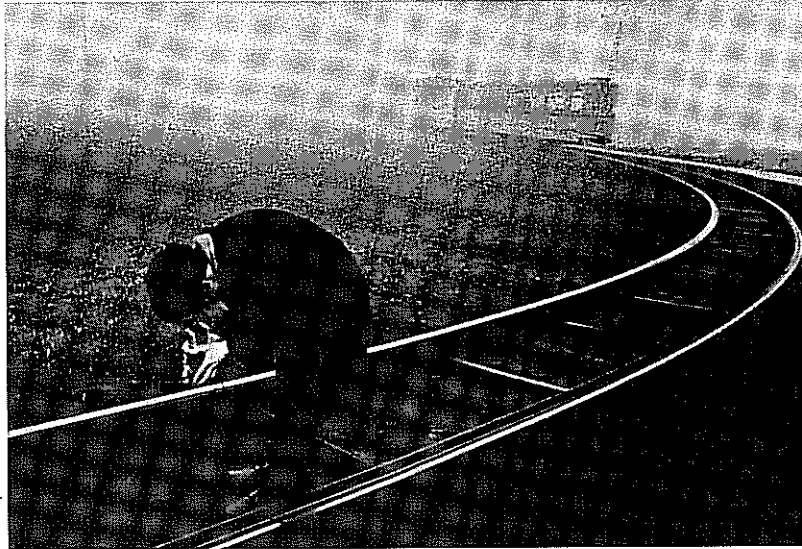
גייטס לא הבין שבסקת 'סיגמה' הוא לא קונה רק ארכיון צילומים, אלא בנייארם, התלונן הצלם הוותיק אלן טננבאום, שצילם את התמונות האחרונות של ג'ון לנון, ופרש מ"סיגמה" כאשר הבין לאן נושבת הרוח. וכוחים קשים על זכויות היוצרים של הצלמים העכירו את האווירה, והעוינות בין הצלמים לבעלים החדשים החריפה. בעבור הצלמים האירופים היה ביל גייטס איש שנוא במיוחד, סמל הגלובליזציה המאיימת וחברות הענק נטולות המגע האישי. לכך נוספה גם החשרנות של צלמים ותיקים כלפי העידן הדיגיטלי, שבו הצילום המקורי, פאר היצירה המקצועית, עשוי להפוך ללא יותר מחומר-גלם לעיבוד ממוחשב בידי עורך יצירתי. "קורביס" הפכה ליעד

לפחד, לזעם ולתסכול של קהילת הצלמים, כתב עורך הצילומים האו במגזין האינטרנט "דיגיטל ג'ורנליסט". "לא שכל הביקורת היתה נטולת בסיס, אבל ההאשמות על 'פשעים' יצאו מכלל פרופורציה. הרבה מזה קשור לשמו של גייטס".

אם לא די היה באווירה הקשה, גם הסיכומים העסקיים לא בישרו טובות. האתר של "קורביס" באינטרנט (www.corbis.com) אכן משמש כלי יעיל למכירת צילומים לאמצעי התקשורת וגם לאנשים פרטיים, ולא פחות מכך תמונות אמנות מן המוזיאונים הגדולים בעולם, אבל החוץ הכלכלי של גייטס רחוק מלהתממש: בשנת 2000 הפסידה "קורביס" 9 מיליון דולר. בסוף 2001 ניהתה על המשרד של "קורביס" סיגמה" בפריס תוכנית התייעלות נרחבת, שכללה גם פיטורי כמה עובדים, בהם 42 הצלמים שהועסקו בסוכנות. "סיגמה" תמשיך להפעיל אותם, אך במעמד של פריילנסרים. בעיני הצלמים, זו היתה העדות הסופית לכך שגייטס מעוניין רק בארכיון הצילומים ואין לו כל עניין בסוכנות צילומים יוזמת ופעילה, וכמוכן שלא בצלמים. אחד הוותיקים שבצלמי "סיגמה", פטריק דוראן, אמר בראיון ל"אינדיפנדנט" הבריטי כי מדובר בתוצאה הסופית, האבסורדית, של התהליך שגייטס ואנשיו הובילו – סוכנות צילומים ללא צלמים. "השם של 'סיגמה' עוד ימשיך לשרוד לזמן מה", אמר דוראן, "אבל בכל מובן אמיתי – 'סיגמה' מתה".

צלמי "סיגמה" חששו לא רק לשמה הטוב של הסוכנות אלא גם לזכויותיהם. כעצמאים יהיה עליהם לשלם מכיסם את כל הוצאות העבודה, כמו גם את תשלומי הביטוח הלאומי, והם עלולים לאבד את "כרטיס העיתונאי" הממשלתי המאפשר בצרפת, כמו בישראל, סיקור אירועים ממלכתיים וציבוריים וגישת לאזורים הסגורים לציבור הרחב. בראשית השנה פתחו בשביתה, ונקטו כמה צעדי מחאה מקוריים. כמה צלמים הצטלמו בעידום כמעט מלא, והפיצו את התצלומים עם הכתובת: "קורביס" משאירה אותנו עירומים". אחריכך נשכבו המפוטרים בכניסה למשרדים בפריס עם שלטים: "קורביס" רומסת אותנו".

גייטס עצמו ספג, בצפוי, חצי ועשרים. "הקברן של צילום העיתונות", נאמר בכמה כרוזים, שהופו צו באינטרנט כחלק ממאבק ציבורי, חובק עולם, נגד הענק מסייטל. ארגונים המתנגדים לגלובליזציה ואגודות של צלמים בצרפת ובמדינות אירופיות אחרות הצטרפו בהתלהבות למאבקם של אנשי "סיגמה". הצלם הוותיק אנרי קרטייה-ברסון, בן 93, שיגר איגרת ובה ביטא זעזוע עמוק מן האכזריות שבפיטורי הצלמים. הוא השווה את "קורביס" של גייטס למכונה, הניצבת בניגוד מוחלט לצלם היוצר, איש חי ורגיש. אבל לאחר 16 ימי שביתה נאלצו העובדים בפריס להניף רגל לבן. "קורביס", תאגיד שכרשותו הזכויות למכירת 65 מיליון צילומים ותמונות, 2.1 מיליון מהם אוניליין, ניצח. "סיגמה" הישנה הפסידה. "מוסד עיתונות בינלאומי הלך לעולמו", הספיד כתב ה"אינדיפנדנט", "אבל התקשרות העולמית כמעט לא שמה לב לכך".

צינוס: פיטר טומינג, 1975

עם השלמת השתלטותו על
סוכנות "סיגמה", סוכנות
התצלומים הגדולה בעולם,
הוכיח ביל גייטס כי צילום
העיתונות אכן מציע חיים
נהדרים אך פרנסה מפוקפקת

כשהחרב מונחת על הצוואר

"כן לרפורמה לא לחיסול", במלים אלה פתחו 500 עובדי הטלוויזיה החינוכית את מודעת המאבק שהם מגהלים נגד דר"ח האוור, שהוזמן ואומץ לאחרונה על ידי שרת החינוך, לימוד לבנת. דר"ח שיישמו יביא לחיסול הטלוויזיה החינוכית במתכונתה הקיימת, ויהפוך אותה ל"צעצוע משרדי" על שולחנה של לבנת.

לא קל לי, כעובדת של הטלוויזיה החינוכית בשלוש השנים האחרונות (רכות מערכת בתוכנית "תיק תקשורת"), המכירה במקצת את המערכת ואת האנשים העובדים בה, לומר זאת בפומבי, אבל לבנת צודקת באבחון מרכזי שלה: על הטלוויזיה החינוכית לעבור טלטלה מבנית משמעותית ביותר כדי להפוך לנכס השידורי הציבורי החינוכי המרכזי במדינה, לגוף טלוויזיוני שיציב אלטרנטיבה וייצר תוכניות איכותיות פחות משיקולי רייטינג. ערוץ 1 כבר מזמן אינו ממלא את המנדט החשוב הזה, והערוצים המסחריים עושים בסך־הכל מה שהם אמורים לעשות – להזרים כסף רב לבעליהם. יש להניח שזו מטרתם האמיתית של חברי הוועדה שכתבו את הדו"ח, שרובם אנשים הגונים, הבקיאים בשוק התקשורת הישראלי, אבל אפשר וראוי להתווכח אתם על הפתרון שהם מציעים – הקמת גוף אנורקטי (של כשישים עובדים), תלוי לחלוטין במנכ"ל משרד החינוך והשר הממונה, שתפקידו יסתכם בחזמנת תוכניות ממפיקים פרטיים על־פי צרכים ותכנים שהמשרד יקבע.

הטלטלה אכן חייבת לבוא והיא תכאב ללא ספק, אולם, בסופו של התהליך, הטלוויזיה החינוכית צריכה לצאת מחוקת. בראש וכראשונה יש לנתק מהיבוק הדוב של משרד החינוך ולאפשר לה להתנהל כגוף תקשורת חי, יצרני, יצירתי ועצמאי, במימון ממשלתי ובפיקוח ציבורי של אנשי חינוך, תרבות, כלכלה ותקשורת; בוודאי לא של פקידי ממשלה ועסקני מפלגות, עושי רצון ארוניהם, הפוליטיקאים.

עובדי החינוכית, שהעניקו לנו כילדים את נכסי צאן ברזל התרבותיים שעליהם גרלנו, כמו "רגע עם דודלי", "פרפר נחמד", "זהו זה", "עניין של זמן" ו"Here We Are", עובדים זה כמה שנים שינויים קשים לעיכול. מאז שפרש המנכ"ל המיתולוגי, איש המפד"ל, יעקב לורברבוים, התחלפו ארבעה מנכ"לים, שלא תמיד היו מקובלים על שרי החינוך, היושבים על כרוי התקציב. תקציבי הטלוויזיה קוצצו משנה לשנה

בעקבות, כשבמקביל היה צורך לייצר יותר שעות שידור משום שהפקות החינוכית התפרסו באופן חוקי על פני ארבעה ערוצי שידור (ערוץ 1, ערוץ 2, ערוץ 23 ולאחרונה נוסף גם ערוץ 10). שוק התקשורת הישראלי התפתח מאוד בשנים אלה, נוספו עשרות ערוצים מקומיים ומיובאים במסגרת מדיניות "השמים הפתוחים" של לבנת בהיותה שרת התקשורת. הטלוויזיה החינוכית אמנם המשיכה להפיק תוכניות איכותיות כמו "הכל אנשים", "זומביטי", "תיק תקשורת", "חוצה ישראל", "פרפר נחמד" ו"בחדר של חני", אולם מרבית שידוריה איברו את זהותם ואפיונם.

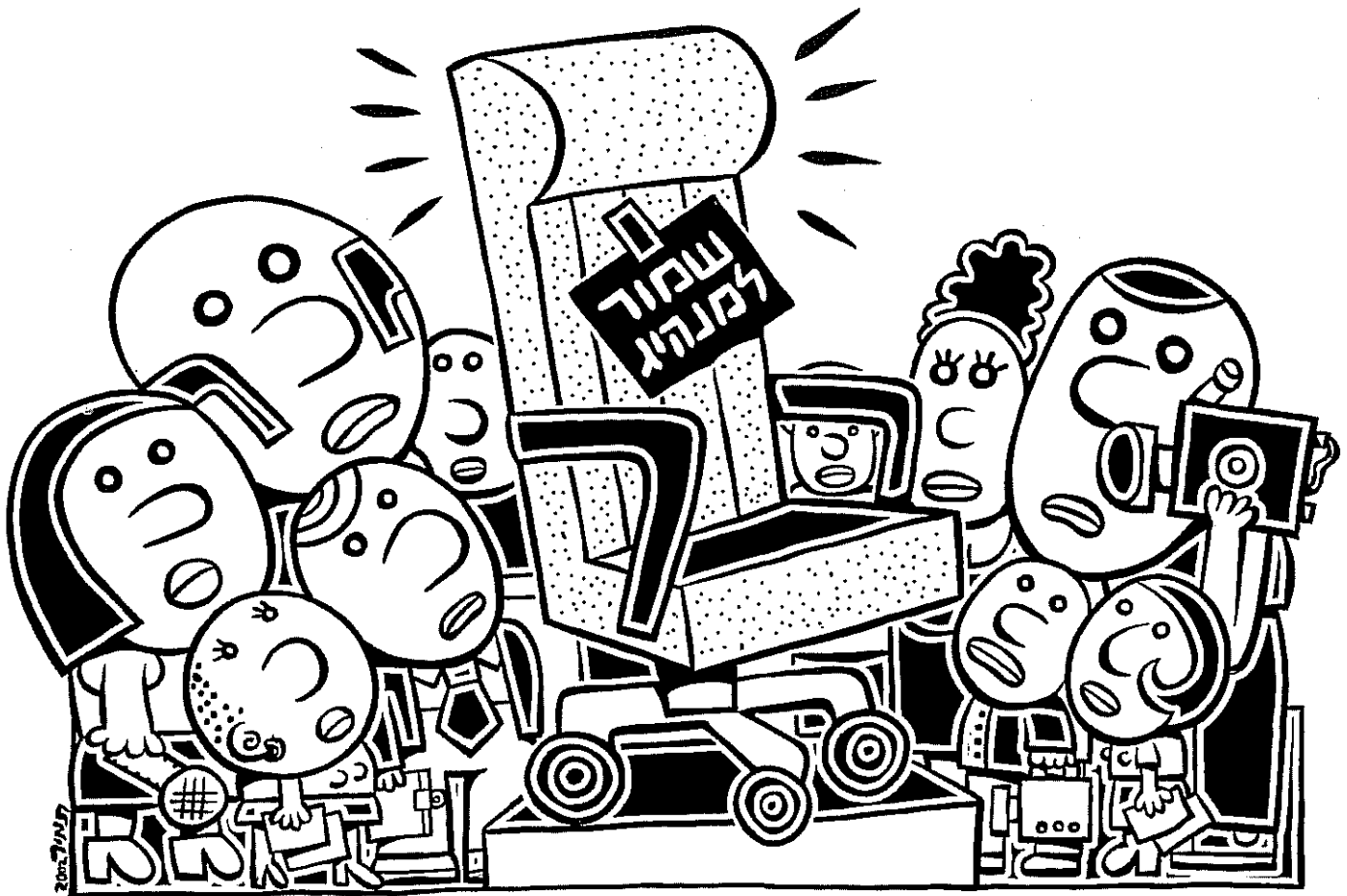
במהלך השנים הפסיק חלק גדול מהעובדים להיות רלבנטי ויצרני, ובמקום שיתרחש תהליך טבעי של התייעלות והזרמת דם צעיר, נוצרה אנומליה לא בריאה שגרמה לניפוח מספר העובדים מעל ומעבר לדרוש.

הוותיקים בעלי התקנים סירבו לפרוש עם פנסיה של עובדי מדינה (ובצדק), ביודעם שאף אחר לא מחכה להם בחוץ עם הצעה לתפקידים יוקרתיים, ומאידך לא ניתן לפטר אותם בשל היותם עובדי מדינה. הם ממשיכים לבוא מדי בוקר, להחתים את הכרטיס ולהסתובב במסדרונות בעיניים מושפלות, מיואשות וחסרות מוטיבציה. אולי כאן המקום להדגיש כי לא מרובד בכל העובדים הוותיקים. חלקם ממשיך כמוכח לעבוד ולייצר גם היום, בתנאים לא פשוטים ובציוד מיושן, תוכניות מקוריות, מרתקות ואיכותיות, כשנסיונם וכשרונם הרב הם עדיין מקור השראה למי שחפץ בלימודי טלוויזיה מעשיים. חלק אחר דווקא מעוניינים לעבוד, אך בשל הקיצוצים התמידיים בהיקף ההפקות לא נמצאת להם עבודה. העובדים החדשים התקבלו במתכונות העסקה שונות ומשונות, דרך חברות כוודארם, עובדי משימות חולפות וכן כפריילנסרים, אם בחוויים אישיים כתובים ואם בעל־פה. התוצאה: תעסוקה לא יציבה שמספקת משכורת לא קבועה ללא כל תנאים סוציאליים.

כך התפתחה שכבה של עובדים (שאינה מייצרת אך ממשיכה לקבל שכר) ששוים יותר, ושכבה של עובדים (שכפועל מתחזקים את מרבית התוכניות, אך מקבלים שכר רק כשיש עבורה ונשל־ חים הביתה לפגרת הקיץ ללא שכר) ששוים פחות.

לבנת אולי אינה יודעת זאת, אבל כבר במצב המעורפל הנוכחי היא נחלה הצלחה גדולה: העובדים הקבועים בטלוויזיה החינוכית, המממנים היום מודעות מכיסייהם שבהן הם קוראים "כן לרפורמה לא לחיסול", הם אלה שבעבר רחו יוממות להנהגת רפורמה; הם אלה שתמכו בוועדים החזקים שלא אפשרו לאף מנכ"ל לבצע תהליך התייעלות ולפטר אפילו עובד אחר. עובדי "כן לרפורמה לא לחיסול" הבינו בדרך הקשה, אמנם, ורק

השרה ליחור לבנת אולי אינה יודעת, אבל היא נחלה הצלחה גדולה: העובדים הקבועים בטלוויזיה החינוכית, אלה שבעבר רחו יוממות להנהגת רפורמה, מבינים עתה שיש לשלוח חלק גדול מחבריהם הביתה כדי להציל את מקום עבודתם הגוסס

איור: תמיר שפר

ייתכן שהפסקה הזאת תעלה לי במקור פרנסתי: לא רק העובדים, ושרי החינוך לדורותיהם, אחראים למצבה הקריטי של הטלוויזיה החינוכית - גם ההנהלות הכושלות נושאות בחלק גדול מהאשמה

למעלה ולא רואים אותו", אמרועק אחד העובדים הוותיקים באחת מישיבות החירום הרבות שהתקיימו בחורש שעבר. הוא נענה במחיאיות כפיים סוערות של רוב העובדים. תנאי כל יעבור להצלחת תהליך ההבראה הוא שבראש המערכת אכן יעמוד אדם מקצועי וכריזמטי, בעל רקע תקשורתי ורצוי גם כלכלי, וחשוב מכל - שאינו מתוך המערכת. מנהיג אמיתי שיירע לעמוד בלחצים (ויהיו כאלה) ולא יחשוש לבצע מהלכים בלתי נעימים (ויהיו גם כאלה), ובמקביל יידע, בחוכמה וברגישות, לגייס לצרו את עובדי החינוכית בשעת המשבר הקשה, ולהוכיח אותם לתקופה טובה יותר. דר"ח האוור, על הטלטלה שחולל, יכול וצריך להפוך ממגף דורס ומשפיל למנוף, לקטליזטור של ייעול והבראה - ובשום אופן לא של חיסול - הטלוויזיה החינוכית. ואם הבראת הטלוויזיה החינוכית תהפוך לדגם של הצלחה, מישוהו יעז לבצע טיפול שורש דומה גם ברשות השידור, שבעייתיה של החינוכית נראות כמחלות ילדות חולפות לעומת מה שמתרחש אצלה. ■

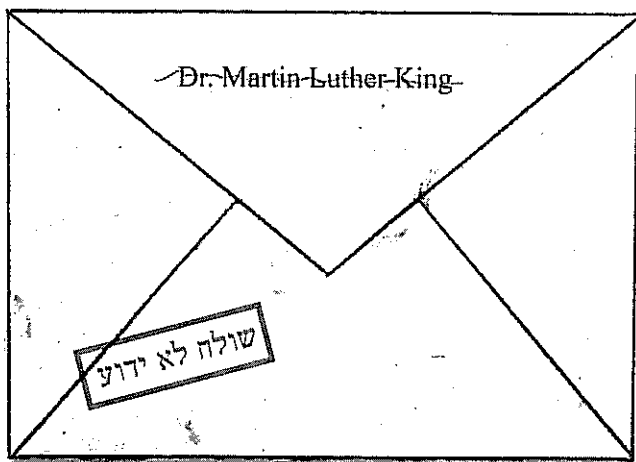
אורלי בריקמה עובדת כפריילנסרית בטלוויזיה החינוכית

כשהחבר הונחה על צווארם, שלא ניתן להמשיך במצב הנוכחי כי הוא גובל בשחיתות ציבורית. הם אלה שצריכים כעת לגלות אחריות ובגרות ולשלוט חלק גדול מחבריהם הביתה כדי להציל את מקום עבודתם הגוסס. כולם ידעו זאת מזמן, אבל איש לא העז לבטא את הרבדים בפומבי. אולי רק בחדרי חדרים או בשיחות נפש בקפטריה. היום, אחרי הדו"ח והצהרת לבנת על יישומו עד אפריל 2003, כבר מרכיבים על כך בגלוי.

ייתכן שהפסקה הבאה תעלה לי במקור פרנסתי (שכן אני פריילנסרית ולא עובדת תקן קבועה), אולם לא רק העובדים, ושרי החינוך לדורותיהם, אחראים למצבה הקריטי של החינוכית; גם ההנהלות הכושלות נושאות בחלק גדול מהאשמה. חלקן ניסו להציע תוכניות רפורמה, אך לנוכח התנגדות הוועדים החזקים והמלחמות שניהלו מולם (לעתים תוך הכפשות מכוערות בעיתונות), התייאשו מהר מאוד, ומיקדו את דאגתם בפרישה מסודרת, עם שורה מכובדת ברזומה שהקפיצה אותם לתפקיד הבא, ופנסיית מנכ"ל.

"אנו מוכנים להתייעל כדי לשרוד ולחדש את ימי הזוהר של הטלוויזיה כקדם, ואנו מחפשים מנהיג, אבל מסתכלים

המכתב שלא היה

איור: מיכל בוננו

הקלות הבלתי נסבלת של הפצת מידע מקוון חאפשרת לחעשה לכל אחד לכתוב ככל העולה על דעתו מבלי לתת על כך את הדין

דרבן של האו"ם, או נאומו של מיכאל סולברג מן "הליגה נגד השמצה" בפני ועידת הקונגרס ליחסים בינלאומיים.

ארגון Camera משגר מכתב לכל האתרים שמצא בהם את המכתב המזויף, ומסביר להם שהוא מזויף. למרבה האירוניה מוכיח הארגון כי לפחות במקרה הזה השקר הוא לא רק פסול אלא גם מיותר. הוא מספק ציטוט אמיתי מפיו של קינג, ובו משפט יחיד שאמר בתשובה לשאלה שנשאל בזמן נאומו באוניברסיטת הארוורד ב־1968: "כשאנשים מבקרים את הציונים הם מתכוונים ליהודים, זו אנטישמיות". אתר "Jewish History" נמנה עם הצדיקים בסדרם שלא חששו להכות על חטא ופרסמו את הודעת ההכחרה במקום המכתב המזויף של קינג, שפורסם קודם לכן באותה כתובת.

היו אתרים שהורידו את המכתב המזויף כלא לספק כל הסבר. רבים אחרים הותירו אותו במקומו, והוא ממשיך לשמש ארגונים, תועמלנים ונואמים בזכות הציונות. יציר כלאיים מעניין במיוחד מופיע באתר "הליגה נגד השמצה", שממשיך לפרסם את תוכן המכתב, תוך שהוא משנה את ייחוסו לנאומו של קינג.

דווקא עתה, בימים שבהם זוכים "הפרוטוקולים של וקני ציון" לתחייה מחודרת שת באריכות סוכני התעמולה האנטישמית, אין זה ראוי כי טקסט פיקטיבי אחר (להכביל) ישמש את מלאכת התעמולה שמנגד. האמת טובה ריה.

מה המשותף למשרד החוץ הישראלי, לאתר הליכוד בהולנד, לערוץ 7 ולליגה נגד השמצה? כולם מצטטים ממקור שאינו קיים. והם לא היחידים: "מכתב לדיד אנטיוניו", שנכתב לכאורה עליידי מרטין לותר קינג ב־1967, מככב באתרים פרו־ישראליים רבים, הן של ארגונים ומוסדות והן של אנשים פרטיים. בין מפיצי הבשורה נמצאו גם מי שהגדילו לעשות וטרחו לתרגם את המכתב לשפות זרות.

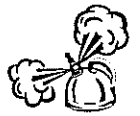
במכתב המפורסם מסיר כביכול קינג את אדרת האנטי־ציונות כדי לחשוף את קלון האנטישמיות המסתתר מאחוריה. "המכתב" משרת היטב את צורכי התעמולה של מדינת ישראל, ומעידה על כך בין היתר הפופולריות הרבה שזכה לה במרחבי הרשת. היש מקור מובחר יותר לציטוט ולאיזכור מאשר ר"ד קינג, מנהיג השחורים (שבתקופתו החלה הצטננות ביחסים בין השחורים לבין היהודים בארה"ב, הצטננות שאך הלכה והחריפה עם השנים), חתן פרס נובל לשלום וגיבור בלתי מעורער (גם בקרב מוסלמים רבים)? אלא שאמינות בפרסום אינה מושגת בכדי, ומחייבת תמיד בדיקה מדוקדקת של מקורות המידע, גם כאשר מדובר בפרסום לצורכי תעמולה. במבחן המכריע הזה כשלו כמעט כל המצטטים.

כמעט בכל האתרים מיוחס "המכתב" לגליון אוגוסט 1967 של ה־*Saturday Review* (עמ' 76). יש אף המתהדרים במקור גוסף – הרפסה חוזרת כאנתולוגיה של כתבי ר"ד קינג: *This I Believe: Selections from the Writings of Dr. Martin Luther King Jr.*, New York, Camera, 1971, pp. 234-235. בארכיונים של ה־*Saturday Review* (שאינם מקוונים) וגילה כי בחודש אוגוסט 1967 הופיעו ארבעה גליונות של כתביהעת. בשניים מהם לא היה כלל עמוד 76, בגליון השלישי היה זה עמוד מודעות, וברביעי הוא כלל ביקורת על "סרג'נט פפר" של החיפושיות. חיפוש בארכיון כתבי מרטין לותר קינג באוניברסיטת בוסטון העלה אף הוא חרס. ומה באשר לספר? בידור הטוף במאגרי ספריית הקונגרס מגלה עד מהרה כי זה אינו מצוי כלל ברשותם, ולפיכך יש להניח שאינו מצוי בשום מקום בעולם. חיפוש נוסף בספריות אוניברסיטאיות ובחנויות ספרים מקוונות מאשר את החשד.

המצטטים ייחסו אפוא את הציטוט למקור שכלל לא בדקו, ולא למקור האמיתי שממנו העתיקו את המכתב – ככל הנראה אחד מאתרי האינטרנט שהוא מופיע בהם או הספר *Shared Dreams* מאת רבי מרק שניידר משנת 1999. לאינטרנט נודע כמובן תפקיד מכריע בפרסום ובהפצה של המכתב המזויף. הקלות הבלתי נסבלת של הפצת מידע מקוון מאפשרת למעשה לכל אחד לכתוב ככל העולה על דעתו מבלי לתת על כך את הדין. האינטרנט מהווה מקור מידע מהיר וזמין. רבים מניחים, מתוך עצלות או בורות, כי כאשר פרט מופיע בכמה מאות אתרים מהימנותו מוכחת והציטוט מותר. למען הגדל רושם ניתן כמובן להתעלם מן המקור האמיתי למידע, ולייחס אותו לאותם כתיביעת או ספרים עלומים, שאלה שמיהרו לצטט לא טרחו להפדיף בהם. במקרה הגרוע, כאשר ייתפסו בקלונם, יוכלו להעלים את חטאם הקטן.

דרך פעולה זו חמורה שבעתיים כשהיא משמשת ארגונים מכובדים ונושאי תפקידים רשמיים. מותר להניח כי ברוב המקרים לא כוונת ודון אלא רשלנות נלהבת או תמימה היא שהניעה את הפרסומים הכוזבים. אך אותה רשלנות הופכת כמעט "פושעת" כשהיא מנחה נאומים כגון זה של סגן שר החוץ הישראלי, הרב מיכאל מלכיאור (שנמסר בשמו עליידי מרכזי ידיד) בוועידת

שני איבל היא כתבת ועורכת־שותפה במגזין המקוון "הבולבוס". לתגובות: Shani@oracool.com

אחריות הכוכב

אקרים ואציון למען השקיפות, שאני נמנה עם הקוראים הנאמנים של מדרור השבועי של נחום ברנע, עוד בגלגולו הראשון של המדרור בעמוד 10 ב"דבר השבועי" ז"ל. מאז ומתמיד התייחסתי לכותב כאל אחת הסגנוניות הברורות של "העיתונות החדשה" במיטבה. על כן מאוד שמחתי, גם אם חששתי מן הנוק הפוטנציאלי הנשקף לו באכסנייתו החדשה, כאשר המדרור נרד לפני שנים וצבר תהודה ב"דיעות אחרות" גות". עין חרה מתצפתת למציאות, כמעט כשל ילד תם, עם בגרות ותוכנה לנתח את מה שקלטו חושי הערניים, מייחרות את כתיבתו הפובליציסטית של ברנע. גם התנסחותו, העמוסה דימויים ואנלוגיות, מורדת לעתים קרובות כמוסכמות ואף מאתגרת קונבנציות סמנטיות. דווקא בשל הסגנון המיוחד עלולים הקוראים לכלוע בסלחנות מפתיעה אידיויקית, השווים ביד אמן בין המלים והמשפטים. כך, ברשימתו "חיסול ממזקר" בגיליון 39 של "העין השביעית", מגייס נחום ברנע את כתיבתו הכריזמטית כדי לנסח כתב סניגוריה, מטריד כשלי עצמו, על שליטת המו"לים במפת התקשורת הישראלית. הרבר מטריד במיוחד משום שכמה כשלים לוגיים מרפרים מסכת טיעונים שאין להקל בהם ראש.

ראשית, כניגוד להשוואה הוותמת את רשימתו, אין דין יומנים מקומיים בארה"ב כזה של העיתונים הארציים בישראל, ובכלל קשה להשוות בין מפת התקשורת בארץ לכל מקרה אחר במדינה מערבית. עד כמה שידוע, לבר מ"דיעות אחרונות" אין עוד מקרה בעולם שבו עיתון פרטי יומי זכה למעלה משני שלישים מנתח הקוראים. גם בימי הזוהר שלו, עת הנהגה שיטת מינויים כפויה על חברי המפלגה הקומוניסטית ותושבי ברית המועצות, לא התקרב היומון הסובייטי "פרבדה" להישג נדיד כזה. לא בכדי הכריז הממונה על ההנבלים העסקים בשנת 1995 על היומון הישראלי כמונופול בתחום אספקת מידע בעברית. לנוכח פני הדברים, אין תחרות של ממש בין שלושה ארבעה היומנים, דבר שעלול לדכא כל מניע לשיפור איכות התכנים כפי שאירע בארה"ב. יתר על כן, הסכנה לפלורליזם התקשורת, נשמת אפה של הרמוקרטיה הישראלית, מחמירה כשמאחורי היומון המונופוליסטי ניצב תאגיד תקשורת בעל אינטרסים כלכליים מסתעפים בענפי המשק והפוליטיקה בישראל.

תוצאות הלוואי הצפויות כבר מורגשות בשטח. הפרקטיקה השוטפת מלמדת ששלושת היומנים מיטיבים לתאם עמדות, במודע או שלא במודע, ליצור קו סיקור אחיד ולבצר את הקונסנזוס הציבורי. למעשה, התאגיד הגדול הולש במישורין על כללי המשחק במפת התקשורת. הוא אף מכתבי בעקיפין את התוצאות של מה שנראה כתחרות חופשית, גם למתחריו החלשים, מעצב מחדש את יחסי העבודה בתוך הקהילה בין מעסיק לבין עיתונאים כמו גם את הסטנדרטים העיתונאיים החדשים. במקביל לביסוס ההגמוניה במפת התקשורת, מעמיקה התלות ההודית בין תאגיד התקשורת המוביל לבין הממסד הפוליטי, כאשר ההגמוניה של הראשון תלויה במעמרו האיתן והיציב של השני.

שנית, אין בערוץ 10 הכושל נמשל לתאגיד תקשורת שמגבילים את אחיזתו במפת התקשורת. אם כבר רוצים ליצור קשר רטורי, ההפך הוא הנכון. במידה רבה, גורלו של ערוץ 10 עשוי להמחיש פעם נוספת את נוקי הקרטליזציה של ברונע התקשורת, שאינם חוסכים מאמץ כדי להכשיל את מי שמאיים על שטח מחייתם. ההחלטה של "דיעות אחרות" גות", המושקע בערוץ 2, שלא לפרסם את לוח המשרדים של ערוץ 10, רק מעידה על מידת ההגינות שמגלים ברונע התקשורת גם כלפי יריבים

חלשים. אם כבר, גורלו של ערוץ 10 בטלוויזיה מוכיר מאוד את חבלי החרידה של היומון "חרשות". רק אירוני שמי שסבל מן הגישה הרוסית ניה הפך לדוברתה הראשי בפרוודורי הכנסת ובחזרי חרדים. שלישיית נגרוע מכל, המקרה של כוכב בעל שם המאמץ טיעונים של מעסיקיו ובה חשבון עם עמיתו לעיתון ואיכות תחקיריו עלול לבסס מנהגים בלתי רצויים בקהילה העיתונאית, כמו גם לפרסם בחוסנה המקצועי. בנוסף לנאמנות למעסיק, דווקא הכוכבים חייבים לגלות אחריות מקצועית כלפי אלה שעמדת המיקוח שלהם נחלשת מול מעסיקם.

האקלים החדש של "סחוט וזרוק", שבו עיתונאי ממצה את כשרונותיו ומושלך ללא סנטימנטים לטובת כות'ארים זול יותר ובלתי מיומן, הוא מרשם ל"סלקציה שלילית": ככל שתנאי ההעסקה של עיתונאים גרועים יותר וככל שהמו"לים מחשיכים מאזנים כלכליים על פני הון אנושי, גדל מספר העיתונאים המפסיקים לראות בעיסוקם קריירה לכל החיים. הרעה בתנאי ההעסקה מברחה כוח'אדם איכותי.

לבסוף, במשך שנים התגאה "דיעות אחרונות" בכרטיס ביקור כע"י תוך של המדינה, כמי שמסוגל לעמוד בפני משברים ולחצים כלכליים ופוליטיים. מסתבר שמרבה נכסים – מרבה אינטרסים. תאגידים גדולים מפתחים כנראה גם תלות גדולה יותר בממסד הפוליטי, ולהפך, ולורק משום שיש להם "גבול" ארוך יותר שאפשר לחדור בערו.

לפחות שלושה לקחים עיקריים עולים מאירועי הרקע שהמריצו את מקשי המקלדות של נחום ברנע ושלי:

לקח ראשון, הרשימה של ברנע נכתבה והתפרסמה בשיא המערכה השקטה נגר שתי הצעות חוק, האחת של חברי הכנסת תמר גוז'נסקי, מוחמד בארכה ועסאם מח'ול, והשנייה של ח"כ יובל שטייניץ, אשר אייזו על מעמרים וכיסים של ברונע התקשורת. אפשר ושתי היוזמות הפוליטיות אינן אלא סיבוב נוסף במו"מ השוטף בין תקשורת לפוליטיקה על מאון כוחות ביניהן. כל מי שמביע רעה, וכך גם הח"מ, מתחיל בעלי כורחו לצד אחד ונגד יריבו.

לקח שני, בכל סיבוב שבו מתאבקים פוליטיקאים ואילי הון, שבוחר זר אותו רפוס של שרולה. כאז גם היום יוצאים ברונע התקשורת למסע שדולה בפרוודורי הכנסת ומפעילים לחצים סמנטיים וגלויים בלתי נסכי לים על המחוקקים. לחזית השדולה נשלח המו"ל הנאור ביותר או בעל דימוי שכזה, ושמה גם החלש מבין הארבעה. גם הפעם הוא עושה את העבודה השחורה. עמיתו עסקים בעסקים, ובמידת הצורך יגמלו לו טובה על שירותי השדולה המוצלחים ויסדרו לו הלוואה נוספת.

ולבסוף, מתחייב לקח אף על מהותו של חופש העיתונות באקלים של כוחות השוק: למען התוצאה הרצויה, מוכנים ברונע התקשורת להתפשר ולכופף ערכים עיתונאיים, ולעתים אף לוותר על מקצת מן ההון האנושי למען ההון הפיננסי. אולי לא במקרה, היומנים הצניעו בסיקורם את הדימויים בכנסת על שתי הצעות החוק. ללמדנו, ששיקולי סלקציה וסיקור של עיתונאים ועורכים תלויים בשיקולים הכלכליים של המו"ל המעסיק. לחלופין, חופש העיתונות אינו אלא חופש האיניטרסים העסקיים של ברונע התקשורת. זכות הציבור לדעת היתה ונשארה דגל שמנפים המסתערים כדי להגן על עסקיהם.

אישית, ובתום הסיבוב הנוכחי בין התקשורת לבין הפוליטיקה, כאשר יושג מאזן הכוחות החדש בין שני המחנות, אשוב לקרוא את המדרור השבועי ב"דיעות אחרונות" באותה אדיקות, אך בחשש סמוי, פן גורלו של מוטי גילת יישאר כמשל גם לנחום ברנע.

דן כספי

פרופ' דן כספי הוא מרצה לתקשורת באוניברסיטת ברן גוריון

יוני

- 1. אישור עקרוני לחינוג בערוץ 10. מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו אישרה עקרונית את הסכם המיזוג בין שתי זכייניות ערוץ 10 - החברות "ישראל 10" ו"שירורי ערוץ".
- 2. ערוץ 7 - גם שבועון. תחנת הרדיו הרתית-לאר מית ערוץ 7 עומדת להוציא שבועון הרשות חדש, "בשבוע", שיחולק חנים בתפוצה של כמאה אלף עותקים. העורך הראשי של השבועון יהיה עמנואל שילה, לשעבר העורך הראשי של השבועון הימני "מקור ראשון".
- 7. זכיינות ערוץ 2 יוארכו. הממשלה החליטה כי הזכיינות שהוענקו לזכייניות ערוץ 2 יוארכו בשנתיים נוספות, ללא מכרז. הממשלה אימצה בכך את הצעת החוק שהגיש ח"כ אברהם פורו, הקובעת כי הזכייניות "רשת", "קשת" ו"טלעד" ימשיכו להפעיל את הערוץ שנתיים נוספות, לאחר שיסתיים הזכיין הנוכחי, בסוף אוקטובר 2003.
- 8. דני אדינו אבנה תבהירו. על לוחות המודעות בקולליישראל התפרסמה ההבהרה הבאה, בעקבות דברים שפרסם דני אדינו אבנה ב"העין השביעית" על חילופי דברים שהיו לו עם אחת המפיקות במחלקת החדשות:
'לא היתה לי כל כוונה לפגוע בעובדי חטיבת החדשות. במבט לאחור אני מבין, שהתקד רית שהיתה לי עם מימי שושן והשתלשלות העניינים בעקבותיה יצאו מכל פרופורציה, ואני מצר על כך. אני שב ואומר, שקיבלתי את התנצלותה של מימי ומתנצל על ההתפרצות שלי כלפי עובדים באותו יום קשה לכולנו, שבו נהדגה גם תלמידתי, גלילה בוגלה ז"ל. הרבי רים נאמרו בסערת רגשות שהייתי נתון בה באותם רגעים. אני חשידידות כנה כלפי עובדי דים רבים במערכת. חשוב לי להבהיר, במבט לאחור, כי בניגוד למה שהיה יכול להשתמע, מערכת החדשות אינה ננועה בנוענות. לסיכום הפרשה אני שב ומתנצל בפני כל אותם עובדים, חברי לעבודה, שנפגעו מהדברים שנאמרו ונכתבו. בתקווה שהעניין תם ונשלם, בברכה, דני אדינו אבנה.'
- 9. אורי שנור - נשיא "קשת". אורי שנור, מנכ"ל זכיינית ערוץ 2 "קשת", מונה לנשיא החברה. במקומו של שנור מונה למנכ"ל אבי גיר, שהיה

- עד עתה הממונה על תחומי התוכניות והשיווק בחברה.
- 9. סופית: בלי פורנוגרפיה. מליאת הכנסת אישרה, ברוב של 44 נגד 20, את הצעת החוק של ח"כ יגאל ביבי (מפד"ל), האוסרת שידורי פורנו בכל ערוצי הטלוויזיה.
- 9. העורך נגד אולטרט. יוסף כהן, העורך לשעבר של המקומון הירושלמי "כל העיר", תובע מראש עיריית ירושלים, אהוד אולמרט, חצי מיליון שקל, כתביעת דיבה שהגיש לבית משפט השלום בירושלים. כהן טוען, באמצעות עורכי-הדין אביגדור פלדמן ומיכאל ספרד, כי אולמרט מנהל נגדו "מדיניות דיבה" של התקיפות אישיות והשמצות באמצעי התקשורת, תוך ניצול מעמדו הבכיר. (ראו עמוד 30).
- 11. ההחלצה. לסגור את הטלוויזיה החינוכית. סגירת הטלוויזיה החינוכית במתכונתה הנוכחית - זו המלצתה העיקרית של הוועדה שמינתה שרת החינוך לימור לבנת. הוועדה, בראשות עו"ד צבי האור, בחנה את המבנה הארגוני של הטלוויזיה הלימודית, התרבות הארגונית וניצול התקציב שלה, וקבעה כי יש להקים במקור מה את "השירות להעשרה חינוכית חזותית" (של"ח) שיעסוק בהפצת תכנים ציבוריים חינוכיים, שיופקו בידי חברות הפקה חינוכיות. (ראו עמוד 42).
- 14. בג"ץ גל"צ והפרסומות. שופטי בג"ץ הורו למשרד הביטחון לנמק בתוך 45 יום מדוע ממשיכה גל"צ לה"ל לשדר פרסומות וחסויות מסחריות. יחד עם זאת סירבו השופטים לקבל את דרישת תחנות הרדיו האזוריות, שביקשו כי בג"ץ יורה להפסיק מיד את הפרסומות בתחנה הצבאית.
- 15. תחרים על הרדיו בערבית. שלוש קבוצות מתמודדות במכרז להפעלת תחנת רדיו אור רית בערבית, שתופעל בצפון הארץ בשנה הבאה. למרזכ ניגשו קבוצת "רדיו 24", קבוצת "רדיו אישמס" וקבוצת "רדיו כל אינאס".
- 16. ערוץ "פלייבוי" עותר לבג"ץ. נציגת "פלייבוי" בישראל עתרה לבג"ץ בדרישה לבטל את החוק שהתקבל בכנסת, האוסר שידורים פורנוגרפיים בכבלים וטלוויזיה. חברת "פליי טי.וי" טוענת כי החוק פוגע בחופש הביטוי, ומשום כך יש לקיים בו רדיו בהרכב נרחב של שופטים בבג"ץ.

- עליפי הערכה כלכלית יגרום החוק ל"פליי טי.וי" הפסד של 19 מיליון דולר בשנה, וכן הפסד נוסף של כ-20 מיליון דולר לחברות הכבלים והלוויין. בדיון שנערך ב-29 ביולי הורו שופטי בג"ץ לכנסת לנמק בתוך תשעים יום את החוק החדש.
- 17. רשיון ל"תבל". חברת "תבל" קיבלה מן המועצה לשידורי כבלים ולשידורי לוויין רשיון שידור רים כללי למשך 15 שנים, ובכך הושלמה הענף קת הרשיונות לכל חברות הכבלים.
- 17. עמדו במנסת הפקות המקור. הר"ח השנתי של הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו קובע כי שלוש זכייניות הערוץ, וכן הטלוויזיה החינוכית, עמדו בשנת 2001 במנסת הפקות המקור.
- 22. פרסי סוקולוב. פרס סוקולוב לעיתונות המשודרת יוענק השנה לכתב והפרשן הכלכלי של ערוץ 1 עורך שחר, ולשרד גל"צ-ה"ל רוז ברקאי. פרס מיוחד יוענק לנקדימון רוגל, מחבר "מסמך נקדי" כרשות השידור, על תרומתו לאתיקה. בעיתונות המורפסת יוענק הפרס לעיתונאים ענת טלישיר וצדוק יחזקאל לי מ"דיעוץ אחרונות" על תחקיר הצלילות של לוחמי השייטת בנמל הקישון המזוהם, וכן לדר"ר מרדכי נאור, עורך כתביהעת "קשר". בראש ועדת הפרס עמד ד"ר יחיאל לימור מאיר ניברסיטת תל-אביב. כן יוענק "פרס דוש" לקריקטוריסט עמוס בירדמן מ"הארץ".
- 24. נדחתה ההצבעה על חנופוליס בתקשורת. ועדת הכלכלה של הכנסת רתזה בכמה חודשים את ההצבעה על הצעת החוק של חברי הכנסת יובל שטייניץ ותמר גול'נסקי, המבקשים למנוע מונופוליס בתקשורת ולצמצם את "הבעלות הצולבת" על אמצעי תקשורת. (ראו עמוד 6).
- 25. שרה נתניהו תקבל פיצוי. שרה נתניהו, רעייתו של ראש הממשלה לשעבר, תקבל תשעים אלף שקל פיצוי מהמקומון הירושלמי "כל העיר" בשל הוצאת לשון הרע. המדובר בקטעים שפרסמו במדור הרכילות "המדור לחיפוש קרוי בים". שופט בית-משפט השלום בירושלים, נועם סולברג, קיבל את טענת נתניהו, באמצעות עות עורכי-הדין דוד שמרון, כי מדובר בבריות שלא היו ולא נבראו, וכי כתבת הרכילות סיון כהן והעורך יוסף כהן לא נקטו אמצעים סבירים לבחון את אמינות הידיעות טרם פרסומן.